

İNGİLİZ OKULU VE ULUSLARARASI TOPLUM:

İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU

Ümmiye ÖZBİLEK

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Hakan CAVLAK

2020

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNGİLİZ OKULU VE ULUSLARARASI TOPLUM:
İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU

Ümmiye ÖZBİLEK

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: Doç. Dr. Hakan CAVLAK

TEKİRDAĞ-2020
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 2020

Ümmiye ÖZBİLEK

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ümmiye ÖZBİLEK tarafından hazırlanan “**İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum: İsrail-Filistin Sorunu**” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat’da yapılmış olup, tezin OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../20.....

Dr.Öğr.Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdürü V.

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tez /Proje : İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum: İsrail-Filistin Sorunu
Başlığı
Tez/ProjeYazarı : Ümmiye ÖZBİLEK
Tez/Proje : Doç. Dr. Hakan CAVLAK
Danışmanı
Tez/Proje Türü, Yılı: Yüksek Lisans Tezi 2020
Sayfa Sayısı : 88

Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu teorisi ve uluslararası toplum kavramsallaştırması; uluslararası sistemdeki devletlerin ortak çıkar, değer, norm, kural ve kurumlar ile bir toplum oluşturduğu varsayımlarını savunmaktadır. Uluslararası toplumda düzenin ve nihayetinde barışın sağlanmasında kurumlar önemli bir role sahiptir. Tezde; örnek olay olarak İsrail-Filistin sorunu incelenerek uluslararası toplumun kurumları çerçevesinde, bu kurumların İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Tezde; Hedley Bull ‘un ortaya koymuş olduğu sistem seviyesindeki beş kurumdan faydalanılmıştır. Bu kurumlar; güç dengesi, büyük güç yönetimi, uluslararası hukuk, diplomasi ve savaş’tır. Bu tez, mevcut literatüre hem bütüncül bir uluslararası toplum anlayışını benimseyerek devlet ilişkilerini bu bütünsellik içerisinde incelemek, hem de genellikle realist bir açıdan incelenen bir olayı farklı bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlayarak katkı sunmaya çalışmıştır. Tez; ‘İngiliz Okulu; Realizm gibi egemen devletleri sistemdeki en önemli aktör olarak kabul etmektedir. İngiliz Okuluna göre bu egemen devletlerden oluşan uluslararası sistem; ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumlar vasıtasıyla bir uluslararası topluma dönüşecektir. Bu argüman üzerinden, güç dengesi, büyük güç yönetimi, uluslararası hukuk, diplomasi ve savaşın devletlerin bir arada barış içerisinde var olmasına yardımcı kurumlar olduğunu ileri sürmektedir. Bu uluslararası toplumun beş kurumunun İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisi ve sürece katkısı nedir? sorusuna yanıt aramaktadır. Bu soruya İsrail’in kurulması öncesi süresi ile başlayıp ikinci intifada hareketi aralığı incelenerek yanıt aranmaya çalışılmıştır. Tezin temel argümanı; düzen ve barışa hizmet eden uluslararası toplum kurumlarının taraflar arasında adalet noktasında net bir denge oluşturamamakla birlikte İsrail-Filistin sorununda aktif ve yapıcı bir rol oynayarak düzenin ve barışın tesisinde etkin olduğudur.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Okulu, Uluslararası Toplum, Kurumlar, İsrail-Filistin Sorun

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences,
Department
Title : English School and International Society; Israeli-Palestinian
Dispute
Author : Ümmiye Özbilek
Adviser : Assoc. Prof. Hakan Cavlak
Type of : MA Thesis 2020
Thesis/Project, Year
Total Number of : 88
Pages

The Theory of the English School of International Relations and the conceptualization of international society espouses the assumptions that states in the international system form a society with common interests, values, norms, rules and institutions. Institutions play an important role in maintaining order and ultimately peace in the international society. In the thesis, the Israeli-Palestinian dispute is investigated as a case study, and the impact of these institutions on the Israeli-Palestinian problem are examined within the framework of the institutions of the international society. In the thesis, five institutions at the system level by Hedley Bull are put forth. These institutions are; balance of power, great power management, international law, diplomacy and war. This thesis attempted to contribute to the existing literature, both by adopting a holistic understanding of international society, to examine state relations in this holistic way, and to evaluate an event that is generally examined from a realist perspective from a different perspective. Thesis; “The international system of sovereign states, which the English School accepts as the most important actor; It promises peaceful coexistence of states within the framework of order and justice in the international society, through the argument that it will become an international society through common interests, norms, rules and institutions. What is the impact and contribution of the five institutions of this international society on the Israeli-Palestinian dispute ?” concentrated on the question. An answer was sought for this question by starting with the period of Israel before its establishment and examining the second intifada movement range. The main argument of the thesis is that while the international society institutions serving order and peace cannot create a clear balance between the parties on the point of justice, they play an active and constructive role in the Israeli-Palestinian dispute and are active in the establishment of order and peace.

Keywords: English School, International Society, Institutions, Israel-Palestine

Dispute

ÖNSÖZ

1948 yılına kadar devlet oluşumunun şartlarından olan halk topluluğunun oluşması için Filistin'e başlayan kitlesel Yahudi göçü; bölgedeki Filistin halkı ile büyük ölçüde çatışmaları, en nihayetinde de bütün Ortadoğu coğrafyasını etkileyen İsrail-Filistin sorununa sebep olmuştur. Vaka olarak seçilen bu sorun temel alınarak, bu sorunun gidişat yönü; İngiliz Okulu Teorisinin kavramsallaştırması olan uluslararası toplum ve uluslararası toplumun kurumları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışanın amacı; uluslararası toplum anlayışını ve çoklu ilişkilerin analizini yapan, düzenleyen kurumlar çerçevesinde İsrail-Filistin sorununu teorik bir zeminde incelemeye çalışmaktır. Zira literatürde İsrail-Filistin sorunu genellikle realist bir perspektif kullanılarak incelenmiştir. Bu nedenle tezde; İsrail-Filistin sorunu, İngiliz okulu teorisinin kavramsallaştırdığı uluslararası toplum ve uluslararası toplumun kurumları çerçevesinde incelenip, soruna farklı bir boyuttan yaklaşarak literatürdeki mevcut çalışmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde teorik çerçeve olarak İngiliz Okulu teorisi, ikinci bölümünde; İsrail-Filistin sorunu kronolojik olarak açıklanmaya çalışılmış, üçüncü bölümünde ise; uluslararası toplum ve kurumlarının İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkileri çerçevesinde değerlendirmesine yer verilmiştir.

Tezde yapılan araştırma sürecinde İngilizce ve Türkçe olmak üzere birçok kaynak taranmıştır. Konuya ilişkin yapılan literatür taramasında birincil kaynak kullanımı öncelikli olmak üzere ikincil kaynaklara da başvurulmuştur. Bu kaynaklar arasında İngiliz Okulu teorisi ile ilgili birçok birincil kitap, ulusal ve uluslararası süreli yayınlarda yayımlanan makaleler ve tez çalışmalarının yanı sıra İsrail-Filistin sorunu konusunda da İngilizce ve Türkçe birçok kaynaktan faydalanılmıştır. Tezde ideolojik ve güncel tartışmaların etkisinden uzak nesnel ve teorik bir bakış açısı kullanılarak ortaya koyulan bu çalışmanın literatüre faydalı olacağı temenni edilmektedir.

Bu çalışmayı sonuçlandırmamda danışmanım olarak desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren ve her koşulda yanımda olan değerli hocam Doç. Dr. Hakan CAVLAK'a ve yüksek lisans eğitimim sürecinde daima bilgisi ve desteğiyle beni aydınlatan değerli hocam Prof. Dr. Ensar NİŞANCI'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Eğitim sürecinde bana kattıkları değerler için bütün hocalarıma minnettarlığımı bildiriyorum.

Her daim ve her koşulda desteklerini benden esirgemeyen sevgili aileme ve bu çalışmada bana destek olan, ilham ve enerji veren Meral Doğan'a ve bütün arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	i
TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	7
TEORİK ÇERÇEVE	7
1.1 İNGİLİZ OKULU	7
1.1.1 Başlangıç, Kurucular ve Tarihsel Gelişim.....	8
1.1.2. Üç Gelenek ve Eklektik Yapı.....	10
1.1.3.İngiliz Okulunun Aşamaları.....	11
1.1.4. Metodoloji.....	12
1.1.5. Yaklaşımın Uygulandığı Örnekler ve Tartışmalar.....	13
1.1.6. Martin Wight ve Uluslararası Toplum Fikri.....	14
1.1.7. Hedley Bull ve Uluslararası Toplum Fikri.....	21
1.1.8. Çoğulcu-Dayanışmacı (Plüralist - Solidarist)Tartışma.....	25
1.1.9. Uluslararası Toplumun Temel Kurumları.....	29
2. BÖLÜM	34
İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU	34
2.1. İsrail-Filistin Sorunun Arka Planı.....	36
2.1.1. Filistin'in – Kudüs'ün Önemi.....	37
2.1.2. Siyonizm.....	39
2.1.3. Balfour Deklarasyonu.....	41
2.1.4. Çatışmaların Başlaması ve Çözüm Arayışları.....	42
2.2. Arap-İsrail Savaşları.....	44
2.3. Filistin Kurtuluş Örgütü.....	47
2.4. 1978 Camp David Antlaşması.....	48

2.5. 1982 Lübnan'ın İşgali	50
2.6. Birinci İntifada ve Oslo Barış Sürecinin Başlaması	52
3.BÖLÜM:	54
İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNA ULUSLARARASI TOPLUM	
ÇERÇEVESİNDEN BAKIŞ	54
3.1. Güç Dengesi ve Büyük Güç İdaresi	55
3.2. Uluslararası Hukuk	61
3.3. Savaş.....	64
3.4. Diplomasi	68
3.5 Değerlendirme	73
SONUÇ	75
KAYNAKÇA	80

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
BM	:Birleşmiş Milletler
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
M.Ö	:Milattan Önce

GİRİŞ

Mevcut dünya politikası birçok yönden belirli dönemlerden geçmektedir. Bu dönemleri açıklarken Uluslararası ilişkilerde belirli ilkeler ve kuramlar geliştirilmektedir. Kuram; bu mevcut politika ve uygulamaları açıklayıcı ve öngörücü kapasiteleri olan, bu kapasiteler yoluyla da kendine özgü süzgeçler kullanarak metodolojik bir çerçeveye sunan sistematik bilgi olarak ifade edilmektedir (Waltz, 2010, s. 6). Uluslararası İlişkiler kuramlarından biri olan İngiliz Okulu da 1959 yılında kendi süzgeçlerini kullanarak uluslararası ilişkileri analiz etmeye çalışmıştır. Uluslararası ilişkiler teorilerinden Realizm, Rasyonalizm ve Devrimciliği sentezleyen İngiliz Okulunda diğer kuramlardan farklı olarak çoğulcu bir perspektif kullanılmıştır (Buzan, 2014, s. 7). İngiliz Okulu kuramcıları ağırlıklı olarak çalışmalarını Rasyonalizmi temsil eden ‘uluslararası toplum’ kavramı etrafında yoğunlaştırmışlardır. Uluslararası toplum; devletlerarası ilişkilerde ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumların oluşturulması ve idamesini temel almaktadır (Buzan, 2014, s. 12-13). Devletler ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumların içerisinde var olduklarında, uluslararası sistem Realizm ’in ‘herkesin herkese karşı savaş hali, doğa durumu’ argümanıya değil, özneler arası anlayışlar üzerinden, bir düzen çerçevesinde işlemektedir (Buzan, 2014, s. 13). Bu düzen de İngiliz Okulu uluslararası sistemin en önemli aktörü olarak gördüğü egemen devletler tarafından sağlanır (Vincent, 1990, s. 38). Uluslararası toplum; çatışma ve işbirliğinin olduğu bir alandır. Burada düzenin sağlanması ve böylelikle uluslararası toplumun güçlendirilmesi için ise devletlerarası yasal sözleşmelerin yanında güç dengesi, büyük güç yönetimi, uluslararası hukuk, savaş ve diplomasi gibi kurumlar; düzenin sağlanmasına, en nihayetinde de çatışmanın barışa evrilmesini sağlamaktadır (Dunne, 1998, s. 59). Uluslararası toplum; Avrupa’da modern zamanların başında ortaya çıkan, Voltaire’in “birkaç devlete bölünmüş bir topluluk (commonwealth)” olarak adlandırdığı bir yapıyken bölgesel manada genişlemeler yaşamıştır (Bull, 1984, s. 1). Dolayısıyla da devletlerarası ve bölgesel etkileşimi ifade etmektedir. Ancak ortaya koyulan çalışmalara bakıldığında uluslararası toplum anlayışı; aktörlerin rolünü, kurumların işleyişini ve amaçlarını ortaya koymasına rağmen, bu aktörlerin birbirleriyle olan iki taraflı devlet ilişkileri,

karşılıklı etkileşimlerin uluslararası toplum üzerindeki etkileri noktasında zayıf kalmıştır.

Bu teze ilham veren en önemli husus literatürde görülen göreceli kuramsal eksikliklerdir. İsrail-Filistin sorunu üzerinde oldukça derinlemesine çalışılmış ve değerli çalışmalar ortaya koyulmuş bir konudur. Özellikle teorik incelemelerde, Realist teori çerçevesinde yapılan analizler oldukça geniş çaptadır. Ancak oluşturulan tezde bu perspektifin dışına çıkılarak sorun farklı bir zeminde incelenmeye çalışılacaktır.

Tezde; devlet seviyesinde ve uluslararası toplumun kurumları çerçevesinde tarih ve uluslararası politika disiplinleri ilişkilendirilerek, İsrail-Filistin sorunu üzerinde uluslararası toplumun ve kurumlarının etkisinin açıklanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Hedley Bull tarafından ortaya koyulan ve uluslararası toplum anlayışı çerçevesinde kavramsallaştırılan beş kurum temel alınacaktır. Bu kurumlar: Güç dengesi, büyük güç yönetimi, uluslararası hukuk, savaş ve diplomasi.

Bu kapsamda yapılan tezin amacı; İsrail-Filistin sorununun tarihçesi çerçevesinde kategorize edilerek ele alınması ve uluslararası toplum kurumlarının sorun üzerindeki etkisinin tartışılmasıdır. Bütün bu kurumların İsrail-Filistin sorunu üzerinde olumlu-olumsuz etkisinin araştırılması ve değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Tezde gerçekleştirilen bu inceleme ile uluslararası toplumun ve kurumlarının sorun üzerindeki niteliği ve derinliğinin etkisi bakımından literatürdeki diğer değerlendirmelere katkı sunması ve soruna farklı bir perspektif sağlaması amaçlanmıştır.

İngiliz okulunun uluslararası toplum kavramı çerçevesinde analiz edilmesi amaçlanmış olan, 70 yılı aşkın süredir devam eden İsrail-Filistin arasındaki bölgesel çatışma hala şiddetini korumaktadır. Çatışmaya katılanlar arasında, çatışmanın kendisine, sonucuna ve bütünsel anlamda bölgeye ilgi duyan bölgesel ve uluslararası güçler yer almaktadır. Taraflar arasındaki çatışmanın boyutu uluslararası siyasi, ekonomik ve askeri güçleri etkilemektedir. Bu nedenle çatışmayı şekillendiren birçok faktör olmakla birlikte bu faktörler arasındaki tüm ilişkileri analiz etmek için çok boyutlu ve bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir. Genellikle realist çerçeveden

açıklanan, bölgesel, küresel güçlerin çıkarları çerçevesinde gelişen bir çatışma olarak analiz edilen İsrail-Filistin sorununu, bu tezde realist paradigmanın bazı argümanlarını da içerisinde barındıran İngiliz okulu ve uluslararası toplum kavramı ışığında açıklanması amaçlanmıştır. Böylelikle bölgesel ve küresel güçlerin maddi çıkarıya yönelik eylemlerinin yanı sıra uluslararası toplumu içeren bu aktörlerin ve oluşturdukları, içerisinde buldukları kurumların sürece etkileri incelenmesi amaçlanmıştır. Kimlik çatışmasının önemli bir örneği olan İsrail-Filistin sorununun; derinliği, boyutları, aktörleri o kadar karmaşık ve üzerine oldukça çalışmalar yapılmış bir konudur ki soruna dair bütün detaylara yer vermek tezin ana sorusundan uzaklaştırma ihtimali ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle soruna dair genel bir tarihsel süreç ele alınarak esas itibariyle tezin araştırma sorusu üzerinde durulacaktır. ‘İngiliz Okulunun en önemli aktör olarak kabul ettiği egemen devletlerden oluşan uluslararası sistemin; ortak kural, değer, norm, kurumlar vasıtasıyla bir uluslararası topluma dönüşeceği argümanı üzerinden, uluslararası toplumda kurumlar vasıtasıyla devletlerin bir arada barış içerisinde var olmasını ileri sürmektedir. Bu uluslararası toplumun beş kurumunun İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisi nedir?’. Bu soruya yanıt aranırken, İsrail-Filistin sorununun çatışmalar ve müzakerelerin tarihsel analizinin yanı sıra ulusal ve uluslararası aktörlerin soruna dair girişimlerini tarihsel perspektiften incelenmesi amaçlanmıştır.

İsrail-Filistin sorununun tarihsel süreci içerisinde meydana gelen savaşlar, antlaşma metinleri, karşılıklı eylemlere dair yazılan belgeler uluslararası toplum çerçevesinde nitel ve bütüncül yaklaşım kullanılarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda İngiliz Okulu ve uluslararası toplum kavramının kullanmış olduğu tarihsel yaklaşımdan da faydalanılmıştır.

Araştırma sorusunun kuramsal çerçeve ile tutarlı, anlaşılır olması ve bulgular, yorumlamalar ile tutarlı bir sonuca erişebilmek adına nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; araştırma sorusunu, incelenen olay ve olguları kendi bağlamında değerlendirerek veriler sunan, aynı zamanda vakayı yorumlayıcı bir perspektif kullanarak inceleyen bir yöntemdir (Karataş, 2015, s. 63). Bu doğrultuda sorunun yanıt aranırken bütün aşamaları doğrusal olmaktan ziyade, etkileşime dayalı bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir.

Uluslararası Toplum kurumlarının İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisinin incelendiği bu tezde vaka olarak İsrail-Filistin sorunu seçilmiştir. Vaka analizi yöntemi; bir ya da daha fazla olayın anlaşılması ve açıklanması için sistematik bir şekilde incelemeye dayanmaktadır (Bilal Deveci, 2018, s. 127). Bu yöntem, bir ya da birkaç olaya odaklanarak geniş ve bütüncül bir analiz sunmaktadır. Yapılan çalışmalarda ne tür vaka çalışmasına başvurulacağına belirlenmesi gerekmektedir (Bilal Deveci, 2018, s. 128). Bir olayın farklı perspektiflerle incelenmesi olarak tanımlanan 'durum analizi' (situation analysis) (Bilal Deveci, 2018, s. 129) bu çalışmada da vaka analizi sırasında başvurulan bir yöntem olmuştur. Ayrıca Flyvbjerg'in ifadesiyle; "Vaka çalışması, hipotezlerin üretilmesi ve test edilmesi için yararlıdır, ancak sadece bu araştırma faaliyetleri ile sınırlı değildir" (2006, s. 13).

Vaka olarak İsrail-Filistin sorununun seçilmesinin sebebi; yetmiş yılı aşkın süredir devam eden bu sorunun bölgesel bir mesele olmanın yanı sıra uluslararası bir sorun haline dönüşmesi ve birçok durumdan etkilenmesidir. Genel itibariyle Realist bir perspektif kullanılarak incelenen bu vakanın İngiliz Okulu ve uluslararası toplum varsayımları çerçevesinden değerlendirerek farklı bir perspektif sunmak ve literatüre bu noktada katkı sunmak sebebiyledir. Günümüzde hala devam eden bu sorunun çözümüne dair girişimlerin soruna olan etkisi çerçevesinde 'neler yapılabilir' in düşündürülmesi açısından vaka olarak seçilmesinin diğer önemli sebebidir.

Tarihsel bir vaka olarak incelenen İsrail-Filistin sorunu üzerinde Uluslararası toplum ve kurumlar bağımsız değişken iken genel manada İsrail-Filistin sorununun gidişat yönü ise bağımlı değişkeni oluşturmaktadır. Bunun nedeni İsrail-Filistin sorunu üzerinde uluslararası toplumun belirleyici etkisidir. Tez için gerekli verilerin toplanmasında, materyal olarak; yayınlanmış belgeler, antlaşma metinleri, ağırlıklı olarak İngilizce olmak üzere İngilizce-Türkçe makale ve kitaplardan faydalanılmıştır. Özellikle birincil kaynaklardan elde edilen verilerin kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmanın varsayımı; her ne kadar özellikle son dönemlerde Avrupa merkezli bir uluslararası toplum anlayışı olsa da bütünsel olarak Latin Hristiyan dünyasından,

İspanya'dan İran'a uzanan Arap-Türk-Müslüman dünyasına, Avrasya'dan Çin'e diğer tüm medeniyetlerin bileşeni olan bir Uluslararası toplum anlayışıdır.

Tez; üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde; teorik çerçeve olarak İngiliz Okulu teorisi açıklanmaya çalışılmıştır. Tezin temel analiz aracı olan uluslararası toplum kavramı ve kurumlarının teori içerisindeki yerinin anlaşılması bakımından İngiliz Okulunun temel varsayımları, yazarları, tarihsel gelişimi ve metodolojisi açıklanarak, tezin amacına ve sınırlılıklarına uygun şekilde tezinin diğer çalışmaları ile bütünsellik arz eden, Martin Wight, Hedley Bull'un çalışmaları üzerinden uluslararası toplum kavramı ve kurumları üzerine yoğunlaşmıştır ve kuramsal çerçeve bu noktayla sınırlandırılmıştır.

İkinci bölümde; İsrail-Filistin sorununu tarihsel gelişimine değinmeden önce bazı genel anlayışlarla başa çıkmak ve objektif bir tez sunabilmek için Filistin' in ne olduğunu veya Filistinliler 'in kim olduğunu belgelere ve dönemin çalışmalarını temel alarak belirtmek, Filistin coğrafyasına dair Yahudilerin bakışı ve kökenlerinin açıklanması ile başlanmaktadır. Filistin, Roma döneminden beri genel kullanımda olan bir coğrafi terimdir. Filistin toprakları tamamen veya kısmen, ondan fazla farklı imparatorluk, hükümet ve hanedan tarafından yönetilmiştir (Saleh, 2003, s. 6). 1. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz Manda yönetimi altına girmeden önce 16. yüzyıldan başlayarak, Osmanlı İmparatorluğu 400 yıl boyunca Filistin'de hüküm sürmüştür (Muslih, 1988, s. 1-11). Filistin'e doğru başlayan Siyonist göç ve yerleşim, yerli Arap nüfusu ile doğrudan çatışmaya içerisine girmeye başlamıştır. 1917 Balfour Deklarasyonu ile İngiltere tarafından da desteklenen Yahudiler 1948 yılında Filistin'de İsrail devletini kurmuşlardır (Hileman-Tabios, 2009 , s. 29). Bu tarih itibariyle Filistinliler, vatanlarında var olma ve yurtlarını geri alma hakları için savaşmışlardır. Filistin'de İsrail Devletinin kuruluşunu kabul etmeyen Arap Devletleri ve İsrail arasında 1949, 1967, 1973 yılları arasında karşılıklı ve değişen dönemlerde savaşlar meydana gelmiştir. Bütün bu savaşlar ve ihtilafın sona ermesi amacıyla uluslararası toplum tarafından çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Taraflar arasında gerçekleşen her çatışma sonucunda BM Güvenlik Konseyi kararı ile ateşkes ilan edilmiştir. Arap Milliyetçiliğini tetikleyen bir unsur olan İsrail ile diplomatik girişimler yeni bir savaş ile sonuçlanmıştır. 1967 savaşı ile Filistinliler için oldukça önemli alanları işgal eden

İsrail'e karşı tutum bu tarih itibari ile değişmiş, bölgesel olarak İsrail'i yok etmekten ziyade işgal edilen topraklı geri almak esas hedef haline gelmiştir. 1978 yılı ile de bir zamanlar Arap Milliyetçiliğinin doğduğu yer olan Mısır ile İsrail ilk resmi temaslarını gerçekleştirerek 'barış'ı konuşmaya başlamışlardır (William L. Cleveland, 2009, s. 380). 1964 yılında Filistin halkının ve haklarının savunucusu misyonu ile kuruluşunu ilan eden Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) diğer taraf olduğu, çatışmalar farklı formlarda ve farklı coğrafyalarda devam etmiştir. 1993 yılında FKÖ ve İsrail'in birbirlerini karşılıklı olarak tanıdığı Oslo Barış antlaşması ile Ortadoğu'da kimileri için hayal kırıklığı, kimileri için geleceğe dair umut kaynağı olmuştur (William L. Cleveland, 2009, s. 499). Bütün bu tarihsel arka plan ve barış girişimlerinin tarihsel bağlamı içerisinde, tarihsel detaydan ziyade belirli tarih ve olaylar çerçevesinde, detaylara derinlemesine yer verilmeden açıklanması amaçlanmıştır. Tezin araştırma probleminde kopmamak için böyle bir yaklaşımın doğru olacağı düşünülmüştür.

Tezin üçüncü bölümünde; belirlenen dönemler arasında sorunun gidişatı, çözüm arayışları ve İngiliz Okulu'nun Uluslararası Toplum kavramı içerisinde ortaya konan büyük güç yönetimi, güç dengesi, uluslararası hukuk, savaş ve diplomasi kurumlarıyla ilişki kuran ve bu perspektiften sorunun değerlendirmesi yapılmıştır. Tez; 2. İntifadanın başlangıcı (2000) ile sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni bu tarih sonrası taraflar arasında sürdürülen barış diyalogunun yerini sokak protestolarına ve çatışmalara bırakması dolayısıyladır. Mevcut dönem itibariyle taraflar arasındaki ilişki kimi zaman gergin, kimi zaman durağan bir biçimde ilerlemektedir. Bu arka plan ışığında, bu tez ana araştırma sorusunu şu şekilde formüle eder: 'İngiliz Okulu; Realizm gibi egemen devletleri sistemdeki en önemli aktör olarak kabul etmektedir. İngiliz Okuluna göre bu egemen devletlerden oluşan uluslararası sistem; ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumlar vasıtasıyla bir uluslararası topluma dönüşecektir. Bu argüman üzerinden, güç dengesi, büyük güç yönetimi, uluslararası hukuk, diplomasi ve savaşın devletlerin bir arada barış içerisinde var olmasına yardımcı kurumlar olduğunu ileri sürmektedir. Bu uluslararası toplumun beş kurumunun İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisi ve sürece katkısı nedir?' Bu araştırma sorusu çalışmanın tüm süreçlerinde bağlantılı bir biçimde yanıtlanmaya çalışılacaktır.

1. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1 İNGİLİZ OKULU

Bu bölümde; İngiliz Okulu teorisi ve çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan Martin Wight ve özellikle Hedley Bull'un Uluslararası toplum fikri ve uluslararası kurumlar açıklanmaya çalışılacaktır. Bu perspektiften çalışmanın amacına uygun olarak İngiliz Okulu ve Uluslararası topluma dair çalışmalar incelenecektir.

Modern devletler sistemi, 1648 Velstfelya antlaşması ile var olmaya başlayan ve 17.yüzyılda egemen devletlerin prensiplerini tanımlayan bir anlaşma olsa da günümüzde de hala geçerliliğini korumaktadır. Bu egemen devletlerin arasındaki ilişkileri açıklamak, tanımlamak, anlamlandırmaya çalışmak için disiplinin teori ve pratik külliyatı oldukça zengindir. 2. Dünya savaşı sonrası Herbert Butterfield, Martin Wight, Adam Watson ve Hedley Bull tarafından İngiltere'de temelleri atılan İngiliz Okulu diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden birçok yönden ayrılmaktadır (Dunne, 2011). Realizm, Rasyonalizm ve Devrimciliğin belli varsayımlarını benimseyerek yeni argümanlar geliştirmişlerdir. Bu eklektik yapısı onu diğer kuramlardan ayıran önemli özelliğidir.

Realizm; uluslararası sistemi güç ve çıkar mücadelesi alanı ve devletleri de sistemdeki en önemli aktör olarak kabul etmektedir (Donnelly, 2000, s. 9). İngiliz Okulu da Realizmin devletlerin en önemli aktör olduğu varsayımını kabul etmiştir. Fakat Realizmin uluslararası sistemin daima bir çatışma alanına dönüşme ihtimaline karşı gücün maksimize edilmesi gerektiği varsayımının aksine rasyonalizmin diyalog, iletişim varsayımlarından hareketle karşılıklı işbirliğinin olacağını savunmaktadır. Uluslararası sistemdeki devletlerin işbirlikçi iletişimi uluslararası toplumu temsil ederken; bu görüşe ek olarak bir de Kantçı devrimciliğin savunarak bu uluslararası toplumun bir dünya topluma dönüşebileceğini savunmaktadır (Dunne, 2011, s. 2).

Tezin temel analiz aracı olarak Hedley Bull, Martin Wight ve diğer araştırmacıların katkısının olduğu Uluslararası Toplum kavramına odaklanarak Filistin-İsrail devletleri arasındaki çatışmayı değerlendirmek ve Uluslararası Toplum kurumlarının bu iki ülke

arasındaki ilişkideki rolünün niteliği değerlendirilmeyi amaçlanmıştır. Kısa ve basit bir tabirle İsrail-Filistin sorununa Realizmin bakışı ile İngiliz Okulu bakışı arasındaki farkın ortaya konması mukayese açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Realizm; güç, maddi çıkar, devletin bekasının önemi varsayımlarının devletlerin tüm eylemlerini meşrulaştırdığı düşünülmektedir. İsrail-Filistin sorunu; meydana geldiği coğrafyası bakımından ekonomik, dinsel, tarihi açıdan birçok zenginlikleri barındırmaktadır. Bu nedenle de bir küresel güç mücadele arenası haline dönüşmüştür. Küresel müdahaleye açık bir alan olması, her devletin aynı noktalarda söz hakkı olduğu düşüncesini ve kendi çıkarları peşinden koşması durumunu doğurmuştur. Bunun sonucu olarak da sorunun bir çözüme ulaşmasından ziyade daha da derinleşerek soruna yenilerinin eklenmesine neden olmuştur. Realizmin uluslararası sistemde devletlerin en önemli aktör olduğu varsayımını kabul eden İngiliz Okulu ve uluslararası toplum çerçevesinden değerlendirilmesindeki en önemli sebep; uluslararası sistemi düzenleyen güç, çıkar, devletlerin bekasının yanı sıra insan hakları, diplomasi, uluslararası hukuk, sistemdeki devletlerin ve diyalogları düzenleyen ortak çıkar, norm, kural ve kurumların gücünün kabulüdür. Bütün bu faktörler yalnızca gücün maksimizasyonu bakışını aşarak sorunun farklı noktalara evrilmesine yol açacak güçte olduğuna inanılmaktadır. Bütün bu değişkenler göz önünde tutularak İngiliz Okulunun uluslararası toplumun güç dengesi, büyük güç yönetimi, uluslararası hukuk, savaş ve diplomasi kurumları İsrail-Filistin sorunu üzerindeki niteliği ve etkileri tartışılacaktır.

1.1.1 Başlangıç, Kurucular ve Tarihsel Gelişim

1959 yılında, birçok akademisyen tarafından Rockefeller fonu ile desteklenen *Uluslararası Politika Teorisi Britanya Komitesi (The British Committee on the Theory of International Politics)*, Martin Wight, Herbert Butterfield, Hedley Bull, Adam Watson, Michael Howard, Donald Mackinnon ve William Armstrong gibi alanında uzman isimler tarafından kurulmuştur. İlk kuşak İngiliz Okulu teorisyenleri olarak adlandırılan kurucular yaptıkları bireysel ve kolektif çalışmalar ile Uluslararası İlişkiler literatürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır (Devlen, 2010, s. 45),

Uluslararası sistemin doğası, diplomasi fikri, uluslararası ilişkilerde etik, dış politikanın prensipleri ve savaş konuları kapsayan araştırma ve çalışmalar ortaya koymuşlardır (Wight H. B.-M., 1966, s. 11). Tüm bu çalışmaları güncel olaylar ve politik problemlerden imtina ederek uluslararası toplum kavramı çerçevesinde, uluslararası ilişkilerde yeni bir anlayış ve yol geliştirmeyi hedeflemişlerdir. 1963 yılında tüm bu tartışmaların derlenip yayınlanması *Diplomatic Investigations* çalışmasıyla gerçekleşmiştir (Buzan, 2014, s. 7). Bu çalışma komitenin ilk toplantılarında ortaya çıkan on iki klasik deneme-çalışmanın bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. *Diplomatic Investigations* yalnızca Amerikan Uluslararası İlişkiler literatürünü değil aynı zamanda İngiliz Uluslararası İlişkiler literatürünün yeni yaklaşımlarını harmanlayan bir manifesto niteliğindedir.

Komitenin yaptığı ilk çalışmalar sırasında sadece uluslararası toplum fikri mevcuttur. Fakat bu ABD’de özellikle 2.dünya savaşı sonrası hâkim olan uluslararası toplum anlayışından farklı olarak bu yaklaşım içerisinde felsefi, yasal, tarihsel, sosyolojik bir uluslararası toplum anlayışı olmuştur (Buzan, 2014, s. 6). Komitenin ilk çalışmaları semboliktir. Çünkü uluslararası ilişkilerin önemli konu ve zamanlarına dair farklı sorular yöneltirler (Buzan, 2014, s. 6). Geleneksel yaklaşımın üstünlüğünü vurgulamanın aksine konuları daha yeni yollar ile çalışmak amaçlanmıştır. Fakat bu geleneksel yaklaşımları reddi anlamına gelmemektedir.

Realizmin önemli varsayımlarını kabul eden İngiliz Okulu aynı zamanda İdealizm’den de etkilenmiş, bu ikisi arasında bir köprü olarak her iki teorinin de varsayımlarını paylaşmıştır. Ancak aynı zamanda Realizmin ve İdealizmin ötesinde olduğunu ifade ederek Uluslararası İlişkiler geleneksel teorileri arasında bir ‘*via media*’ ‘orta yol yaklaşımı’ olarak var olmaya başlamıştır (Marina, 2013, s. 14). Devletlerarasındaki ilişkilerin ne tamamen çıkar çatışması ne de tamamen bir kimlik merkezli olduğunun altını çizmiştir (Bull, 2002, s. 24-25).

İngiliz Okulu düşüncesi, 1945 yılında 2. dünya savaşının bitişi ile birlikte mevcut sistemi açıklama girişimleriyle aynı döneme denk gelmektedir. Uluslararası İlişkilerin diğer teorileri ile mukayese edildiğinde farklılıklar olmakla birlikte teorinin ‘eklektik’ yapısı, birden fazla yaklaşımın farklı varsayımını savunarak ve bu farklılıkları sentezleyerek Uluslararası İlişkiler disiplinine farklı bir perspektif kazandırılmıştır (Devlen, 2010, s. 45).

Tezin bu bölümüne kadar İngiliz Okulu'nun birinci kuşak olarak nitelendirilen kurucuları belirtilmiş, temel manasıyla İngiliz Okulunun çalışma alanları ve literatürdeki yeri açıklanmaya çalışılmıştır. Bütün bunlar tez boyunca alt başlıklar halinde detaylandırılacaktır.

1.1.2. Üç Gelenek ve Eklektik Yapı

İngiliz Okulunu diğer teorilerden ayıran iki temel özelliğe sahiptir. İlki, okulun üç anahtar kavramı olan Uluslararası sistem, Uluslararası toplum, Dünya toplumu kavramları ki teorinin özünü oluşturmaktadırlar, ikincisi ise teorik olarak da çoğulcu/eklektik bir yaklaşımın benimsemesidir (Buzan, 2004, s. 6). İngiliz Okulunun çalışmasındaki temel itici güç uluslararası toplumun fonksiyonlarını ve doğasını ortaya çıkarmak, tarihlerini ve gelişimlerinin izini sürmektir (Buzan, 2004, s. 8). Okula dair en önemli olarak düşünülen ve tezin ağırlığını oluşturan Uluslararası Toplum kavramıdır. Uluslararası toplum, uluslararası sistemin içerisinde yer alır, sistemi düzene ve işbirliğine yöneltir (Copeland, 2003, s. 429). Yukarıda belirtildiği gibi İngiliz Okulunun en önemli özelliğinden birisi eklektik yapısı, okulun bütününe etkilemiş ve genellikle bu çerçevede çalışmalar ortaya konmuştur. Bu eklektik yapının her bir parçasına değinmek gerekir. Bunlar;

Uluslararası sistem; (Hobbes/Machiavelli/Realizm) Devletlerarasındaki güç politikaları hakkındadır ve anarşiktir. Bu sistem içerisinde en önemli aktör devletlerdir. Klasik Realizm ve Neorealizm'in uluslararası sistem varsayımlarına paralel bir yaklaşım kabul edilmiştir (Buzan, 2014, s. 12).

Uluslararası toplum; (Grotius/Rasyonalizm) devletlerarasındaki çıkar ve kimliğin kurumsallaşması hakkındadır. Uluslararası sistemde kuralların, kurumların, normların yaratılması, idame edilmesi, paylaşımı üzerine odaklanmaktadır (Buzan, 2014, s. 12-13).

Dünya Toplumu ise (Kant/Devrimcilik) ; küresel kitleyi kapsayan bireyleri ve devlet dışı aktörleri içerisine alarak bunları toplumsal kimlik ve düzenlemelerin odağına koyar ve neticesinde devlet sisteminin ötesine geçilmesini merkez almıştır. Devrimcilik evrenselci kozmopolitan bir anlayış ile ilişkilendirmektedir (Buzan, 2014, s. 13-14).

Sentez metodu ile üç geleneğin ortak noktalarını birleştiren İngiliz Okulu, Uluslararası İlişkiler literatürüne farklı bir boyut kazandırmıştır. Tezin temel aldığı bu varsayımlar İsrail-Filistin sorununun yalnızca çıkar çatışması üzerinden değerlendirilmesinden ziyade, orta yol çerçevesinde sorunun çözüme kavuşma ihtimalinin araştırılmasıdır.

1.1.3.İngiliz Okulunun Aşamaları

Komitenin kurulması ve bu toplantılarda ortaya çıkan çalışmalar ile temeli atılan İngiliz Okulu'nun gelişimini Ole Weaver dört ayrı aşamaya ayırmıştır. İlk aşama; komitenin kuruluşu ve 1966 yılında Herbert Butterfield'in *Diplomatic Investigations*'ı yayınladığı dönemdir. Bu dönemde uluslararası toplum kavramı üzerine odaklanılmış ve uluslararası ilişkilerde farklı bir açılım geliştirerek İngiliz Okulunun başlangıç aşaması ve esas zemini olarak kabul edilmektedir (Buzan, 2001, s. 473).

İkinci aşama olarak; 1966 ve 1977 arası dönemdir. Hedley Bull'un *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* ve Martin Wight'un *Systems of States* çalışmalarının yayımlandığı bu dönemde uluslararası toplum kavramının doğasına ve varlığına dair önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Buzan, 2001, s. 473).

1977 sonrası yeni kuşak yazar/düşünürler tarafından başlayan üçüncü aşamanın, Wight ve Bull'un analizlerini daha da geliştirmesiyle gelişen ve 1992 yılında dördüncü aşama ile sonlanan dönemdir (Buzan, 2001, s. 473).

Son aşamayı ise Weaver 1990'lı yıllar ve sonrası Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte İngiliz Okulunun yenilenen durumlara teorik olarak adapte olduğu ve komiteye ile direkt bağlantısı olmayan yazarların İngiliz Okulunun fikir ve yaklaşımlarını geliştirdiği dönem olarak ifade etmiştir (Buzan, 2001, s. 473).

Weaver'ın periyotlaştırmasını takip eden süreçle birlikte İngiliz Okulunun varsayımları, temel kavramları zamanla daha da geliştirilerek birikimli ve marjinal bir yaklaşım olarak Uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer edinmiştir. İngiliz Okulunun birçok uluslararası ilişkiler yaklaşımından beslenme yöntemiyle, farklı bir zeminde özgün kavramsallaştırmaları teorinin derinliğini ve farklılığını ortaya koymaktadır. Bugün önde gelen yaklaşımlardan biri olan İngiliz Okulu realizm, neorealizm liberalizm, konstruktivizm, feminizm, postkolonyal teoriler ve diğer

eleştirel teorilerinin birçok varsayımını içermesine rağmen bu yaklaşımlardan oldukça ayırt edici özelliklere sahiptir ve Uluslararası İlişkiler literatürüne özgün katkı sağlamaktadır (Cornelia Navari, 2014, s. 1).

Uluslararası toplumda bir arada var olan (coexist) egemen devletler insan hakları, küresel değerler noktasında ortaklık duygusuna sahiptirler. Her ne kadar bireyler ve uluslararası gruplara önemli roller atfedilse de devletler önem sırasını birinci sırada korumaktadır (Copeland, 2003, s. 430). Devletlerarası çıkarların ortak noktası, diyalog ve müzakere yolunun önünü açmaktadır. Bu bağlı ilişki olası çatışmayı minimal seviyeye indirme gücüne sahiptir. Bu çerçevede varsayımlar geliştiren İngiliz Okulunun metodolojisinin anlaşılması önemlidir. Zira tezde de aynı zamanda bu metodolojiden de faydalanılmıştır.

1.1.4. Metodoloji

İngiliz Okulu metodolojisi konusunda ana akım Amerikan teorileri ile kıyaslandığında geri kaldığı tartışılan konular arasında olmuştur. Yöntemini ve amacını yeterince belirtmediği yönündeki eleştiriler almış ancak zaman içerisinde yöntem ve metodolojisine dair tatmin edici bir literatür geliştirilmiştir (Buzan, 2014, s. 22-23).

İngiliz Okulu metodolojisinde birçok tartışmalar olsa da açık biçimde iki gerçek vardır. Birincisi Hedley Bull'un *Diplomatic Investigation* çalışmasında belirttiği geleneksel metotları içeren klasik yaklaşımdır. İkincisi ise araştırma tekniği olarak tarihsel okuma metodu kullanılmıştır. Temel olarak gözlemlenebilir ve deneysel olandan ziyade sosyal ve tarihsel dinamiklere odaklanılmıştır (Demirel, 2017, s. 23-24).

Bu perspektif devlet sistemlerini özellikle karşılaştırmalı olarak ayırt edici özellikleri üzerinden incelemek için uygun bir yöntem olduğu kabul edilmiştir (Navari, 2009, s. 4-5). Ayrıca metodolojik ve yöntemsel manada en belirgin özelliği çoğulcu yani eklektik yapısıdır (Buzan, 2014, s. 23). Realizm, Liberalizm, Konstrüktivizm 'in esintileri İngiliz Okulunda net bir şekilde hissedilir. Fakat aynı durumlara farklı düzlemde, farklı bakış açıları ortaya konmuştur.

Uluslararası Sistemin kavramsallaştırması çok boyutlu teorik çerçeve kullanılarak İngiliz Okulu tarafından genişletilmiştir. Uluslararası Sistem; devletin ontolojisine dayanır ve de devletler düzenli olarak birbirlerinin davranışlarını hesap ederek birbirleri ile iletişim kurarlar. Uluslararası Toplumda da belirli ortak çıkar ve değerlerin farkında olma durumu söz konusudur ve oluşturulan ortak kurumlar vasıtasıyla devletler birbirlerine bağlı hale gelmektedirler (Little, 1995, s. 11) (Buzan, 2014, s. 12).

Hedley Bull'un çalışmaları, İngiliz Okulu'nun metodolojisinin anlaşılması için önemlidir. Bull, 'bilimselci' olarak adlandırdığı Davranışçılığı, *International Theory: The Case for a Classical Approach* adlı çalışmasında oldukça eleştirmiştir. Bu eleştirisini şu şekilde ifade etmiştir.

"Bilimsel yaklaşımın uluslararası ilişkilere katkısının oldukça azdır ve diğer yandan en nihayetinde klasik yaklaşımı yerinden etmesi oldukça zararlıdır" (Dunne, 1998, s. 118).

İngiliz Okulu, uluslararası sistemdeki devletlerin çıkarlarının onları diyalog kurmaya itecek pozisyona geleceğini, insani değerlerin ön planda olacağı ve bunun sonucunda da bu sistemin birbirlerinin de çıkarlarını gözetten bir ittifak sistemi gibi bir toplum meydana getireceğini varsaymaktadır. Uluslararası toplumun da kolektif bir barış ile dönüşerek, sistemde düşman olmayan, olsa dahi bunun müzakere yöntemiyle çözebilecek güce sahip bir bütünsel bir ittifak olduğu anlaşılmaktadır. Tez'de vaka olarak seçilen İsrail-Filistin sorunu deneysel analizden ziyade tarihsel okuma yöntemi kullanılarak ve realist amaçların yanı sıra insani ve ahlaki değerlerin de analiz birimi olarak yer aldığı bir yöntem kullanılarak araştırma sorusu çerçevesinde tartışılmaya çalışılacaktır. Tezin temel analiz aracı uluslararası toplum kavramı olduğu için Martin Wight ve Hedley Bull'un görüşlerinin ve çalışmalarının hacmi diğer düşünürlere ve uluslararası sistem ve dünya Toplumuna göre daha ağır basacaktır.

1.1.5. Yaklaşımın Uygulandığı Örnekler ve Tartışmalar

Uluslararası İlişkilerin temel problemlerini tartışmak ve bu tartışmayı tarihsel ve teorik bir temelde sunmayı amaçlayan İngiliz Okulu; realizmin varsayımlarının yanı sıra ahlaki (moral), sosyal ve beşeri faktörlerin de önemini vurgulamıştır (Griffiths,

1999, s. 171). Her ne kadar yapılan ilk çalışmalarda yöntemsel olarak eksik bulunarak eleştirilse de zaman içerisinde istenilen noktaya erişmiştir. Klasik yaklaşım ve tarihsel okuma metodu kullanan İngiliz Okulu; bilinen ve genellikle Realist perspektiften bakılan olaylara ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumlar değişkenlerini ekleyerek yeniden yorumlamıştır (Buzan, 2014, s. 23). Böylelikle uluslararası politikada meydana gelen olaylara bakış farklı bir zemin kazanmıştır. İngiliz Okulunun düzen, adalet ve uluslararası toplumun kurumları çerçevesinde Avrupa Birliği yaşayan bir örnektir. Uluslararası sistemdeki devletler; ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumlar aracılığıyla bir toplum halini alırlar. Avrupa Birliği; devletlerin belli noktalarda, ortak çıkar ve normlar çerçevesinde belirli kurumlar ve kurallar oluşturmuştur. Bu kurum ve kurallar zaman içerisinde daha kapsamlı hale gelerek, belli kurallara uyum sağlayabilen devletleri içerisinde alarak somut bir uluslararası toplum halini almıştır. Böylelikle ekonomik, siyasal ağırlıklı olmak üzere Avrupa merkezli ortak bir dil kullanılmaya başlanmıştır (Hedley Bull A. W., 1984, s. 2). Burada soru işareti olan nokta ise Avrupalı kimliği dışındaki devletlerin bu toplumun parçası olup olmadığıdır. Bu noktada Martin Wight ve Hedley Bull egemen her devletin uluslararası toplumun bir üyesi olduğunu vurgulamakla birlikte kültürel farklılıkların ciddiye alınması gerektiğini belirtmiştir (1984, s. 9). Küresel düzenin korunmasında ortaklıkların ve ortakların genişletilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın ön kabulü; her ne kadar özellikle son dönemlerde Avrupa merkezli bir uluslararası toplum anlayışı olsa da bütünsel olarak Latin Hristiyan dünyasından, İspanya'dan İran'a uzanan Arap-Türk-Müslüman dünyasına, Avrasya'dan Çin'e diğer tüm medeniyetlerin bileşeni olan bir Uluslararası toplum anlayışıdır.

1.1.6. Martin Wight ve Uluslararası Toplum Fikri

1950'li yıllarda Wight Uluslararası İlişkiler nedir sorusuna “ bir tarafta uluslararası hukuk, diğer tarafta tarih ve aradaki boşlukta oluşan mantar büyümesidir” yanıtını vermiştir. Ve olduğu yerde büyüdüğü sürece hem şartlanmış hem de deforme olduğunu iddia etmiştir (Hall, 2006, s. 90). Ona göre Uluslararası İlişkiler tek bir kavram ile yeterince anlaşılabilir. Uluslararası Sistemin çerçevesini dört soruya yanıt arayarak açıklamaya çalışmıştır. “Sisteme üye devletler nasıl anlaşılmalıdır? Hangi türde kurum

ve etkileşim sistemi anlamlı kılar? Sistemde kültürel kimliğin konumu nedir? Üye sayısı, siyasal çeşitliliğin türleri, yapının süreçleri ve en nihayetinde sistemde ne tür politik sorular sorulmalıdır?” (Buzan, 2014, s. 48).

İngiliz Okulu kurucu teorisyenlerinden Martin Wight; Uluslararası sistemi karakteristik olarak kendine özgü bir biçimde tanımlamıştır (Hall, 2006, s. 136). Ian Hall’a göre Wight’ın Uluslararası teori tarihine yaklaşımı bir takım etki ve inançlarla şekillenmiştir. Hristiyanlık inancına mensubiyeti ve bağlılığı, seküler bir dünyada çalışmalarında onu sınırlandıran bir unsur olduğunu ifade etmiştir (2006, s. 21-22). Bu nedenle de çalışmalarını yaparken kültürel ve dini kimliğin benzer olan devletlerin oluşturulduğu bir uluslararası topluma daha yakın bir perspektif geliştirmiştir. Fakat bu yaklaşım giderek zayıflamış, uluslararası toplum farklı din ve kültürü benimseyen coğrafyalara genişlemiştir. Buzan’ın ifadesiyle; “*çok farklı toplumların derin kültürel ve dinsel farklılıkları bağlamında bir insani dayanışma çerçevesinde uzlaşabileceğini ortaya çıkaran bir dizi kültürler-arası değerler yaratarak tanımlandığı bir uluslararası toplumda bir arada yaşama yaklaşımı*” (2014, s. 155) bu tezde de benimsenmiş ve bu çerçeveden değerlendirerek ortaya konmuştur. Zira İsrail ve Arap devletleri ve Filistin derin kültürel ve dinsel farklılıkları barındırmaktadır. Çatışmanın kökeni de yine bu farklılıklar doğrultusunda aynı coğrafya üzerinde hak iddialarından kaynaklanmaktadır. Bu verili durumda tezin amacı çatışmayı doğuran bu farklılıkların uluslararası toplum kurumları vasıtasıyla diyalog ve kültürleri arası yeni değerler ortaya koyulup sorunu barış noktasına ne kadar yaklaştırıp yaklaştırmadığının incelenmesidir.

The London School of Economics’ de ‘*International Theory*’ ders notlarının derlemesi ile İngiliz Okulu için büyük bir öneme sahip olan International ‘*Theory: The Three Traditions*’ çalışmasını ortaya koymuştur (Dunne, 1998, s. 52). Bu tez ile birlikte realizm-idealizm merkezli uluslararası teoriye yeni bir açılım getirerek İngiliz okulunun önemli varsayımından olan Uluslararası toplum kavramını tartışmaya açmıştır (Dunne, 1998, s. 52-53).

Wight; Uluslararası İlişkiler temelli çalışılan disiplinlerle ilgili birtakım sorular sorarak başlar. Nelerden meydana geldiği, içeriklerinin neler olabileceğine temel sorulardır ve sonunda üç temel öge sıralar (Wight M. , 1987 , s. 221). Birincisi;

devletlerin üst bir otoritenin olmadan egemenliği durumu olan *uluslararası anarşi*, ikincisi; Diplomasi, uluslararası yasalar ve ticaret ile gerçekleştirilen *daimi etkileşim*, sonuncusu ise siyaset ve ekonomi alanlarından daha derin olan topluluğu (communion) ifade eden *moral solidaritedir* (1987, s. 221). Bu perspektiften Uluslararası İlişkiler alanının üç önemli geleneğe ilişkin olduğunu ve çalışmalarına bu geleneklerin katkısını belirtmiştir. Bu üç geleneğin Uluslararası İlişkilerde üç siyasi koşulla ilgili olduğunu ifade etmiştir (1987 , s. 221).

Wight; Sistemdeki devletlerin sayısı, göreceli büyüklükleri, içinde durdukları siyasi yapılanma, askeri teknolojilerinin durumu gibi mekanik faktörlerle belirledikleri devlet sistemleri çalışmalarının aksine sistemdeki normlar, değerler ve bunların ifade edildiği kurumlara vurgu yapmıştır (Hall, 2006, s. 104). 'World Politics' adlı eserinde uluslararası sistemin gücün etkisi kadar fikirlerin de etkisiyle şekillendiğini savunur (Hall, 2006, s. 105). Dolayısıyla da Realizmin yalnızca maddi güç vurgusunun yanına soyut kavramları da eklemiştir. Nitekim Wight'ın uluslararası ilişkilere dair yaptığı çalışmalar ve kavramsallaştırmalar onun uluslararası toplum düşüncesinin özünü oluşturmaktadır. Birçok çalışmasını soru sorarak başlatan Wight için Uluslararası toplum nedir sorusu ile başlanması yerinde olacaktır. Bu soruya yanıt ararken gelinen nokta yine 'üç gelenek' teorisi. Bu teori; 1970'lerden itibaren Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir analiz aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Üç gelenek teorisi; Hobezyen veya Makyavellian olarak da adlandırılan realizm Hobbes'ın doğa durumundan hareket eder. İnsan doğasında rekabet, güvensizlik, şan-şeref çatışma nedeni olarak belirtilmiştir. Böylesi devletin yokluğu durumunda herkes herkese karşı savaş hali içerisindedir. Bu durum da sistemi anarşik yapmaktadır. Düzeni ve ilişkileri belirleyen güç faktörüdür (Hobbes, 2008, s. 94). Realistler; herkesin herkese karşı olduğu doğa durumunda uluslararası toplumun olmadığını savunurlar (Hedley Bull M. W., 1966, s. 40-42). Ancak Wight Realistlerin bu cevabının paradoks bir durum barındırdığı ve aslında Realistler için alternatif Uluslararası toplum tanımının; sistemde başat olan aktörün meydana getirdiği ortamın olduğunu ifade etmiştir (1992, s. 32-35). İngiliz Okuluna göre Realistlerin savunduğu doğa durumunda da bir sistem ve sistemin sonucu olarak bir toplum var ve bu toplumu domine eden de güç hiyerarşisinde en üstte olandır.

Realistlere göre anarşi içerisinde devletler ortak üst bir otorite olmadığı sürece toplum oluşturamazlar. Çünkü anarşi durumunda devletler sürekli mücadele ve rekabet halindedirler (Wight M. , 1992, s. 32). Wight'a göre; “*Uluslararası hukuk, anlaşılacak kadar muğlak ve sürekli olarak ihlal edilmektedir. Diplomatik sistem de devletlerin güçlenmesi amacıyla ortaya çıkmış bir ağıdır. Dolayısıyla da uluslararası toplum oluşması imkânı yoktur. Diğer bir ifadeyle dünya devleti olmadan bir dünya toplumu mümkün değildir*” (1992, s. 32). Üç gelenek yaklaşımında Rasyonalizm’in, -Grotiuscu- yaklaşımın odaklanmış olduğu diplomasi ve ticaret; devletlerarasında sürekli ve organize kurumsallaşmış ilişkiyi tanımlamaktadır. Uluslararası politika, ortak kimlikler için kurucu unsurların oluşturulabileceği bir alan olarak görünmektedir. Uluslararası politikada kurumlar oluşturarak ve bu kurumların ortak çıkarların korunmasını kolaylaştırdığı belirtilmiştir (Halistoprak, 2015, s. 19). Dolayısıyla devletler bir arada var olmak için belli koşullar konusunda hemfikirdirler. Bu yaklaşıma göre uluslararası toplumdaki temel ontolojik birim devletlerdir. Onlar yalnızca “bilardo topları” şeklinde etkileşime girmezler.

Birbirleriyle olan etkileşim ve iletişim ile uluslararası toplumu oluşturabilecek güce sahip birimlerdir (Halistoprak, 2015, s. 19).

Son olarak Uluslararası Toplumun rasyonalizm geleneği ise; Grotius’un doğal hukuk kavramıyla bağdaşmaktadır. Grotius’a göre hukuk bir davranış kuralıdır ve Doğal hukuk da; bir eylemin, akla ve toplumsal doğaya uygunluğu ya da aykırılığı, ahlaki (moral) yönden gerekliliği sorgulan doğru aklın (*recta ratio*) değişmez ilkeleridir. Nitelikleri açısından uyulması zorunlu kılınmıştır. Grotius’a göre Uluslararası Toplum da bu hukuki kurallar ile örülüdür (1967, s. 5-6). Wight toplumsallığı da doğal hukukun tersine olmadığını, toplum ile bağlı fakat doğal hukukun toplumdan önce geldiğini belirtmiştir (1992, s. 38). Dolayısıyla Grotiuscu geleneğe göre devletler yalnızca çıkar ya da ihtiyattan değil ahlaki değerler ve hukuk tarafından da birbirlerine bağlıdırlar. (Cutler, 1991, s. 41). Bu bağlılık uluslararası toplumun özünü oluşturur. Bütünsellik içerisindeki bu birlik de dünya toplumuna evrilmesini beraberinde getirmektedir.

Devrimci –Kantçı- yaklaşımın üzerinde durmuş olduğu uluslararası toplum ve uluslar ailesi kavramı ise; siyasi bir üstünlük olmasa da uluslararası sistemdeki devletlerin ahlaki ve kültürel bir bütün olduğunu kabul etme olarak tanımlamıştır. (Wight M. , 1992, s. 7-9). Dünyadaki bütün ulusları kapsayan bir dünya devleti ve bunun bir sonucu olarak da evrensel bir barışa erişilebileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşımın en önemli özelliği uluslararası sistemi iç politika durumuna benzetmesidir. Devrimci –Kantçı- yaklaşımın temel özelliği uluslararası ilişkilerin dış siyaset ayrımını yok sayarak bir iç siyaset meselesine dönüştürmesidir (Wight M. , 1992, s. 41). Dünya toplumunu ifade eden bu yaklaşım için yukarıda da ifade edildiği gibi bu uluslararası toplumun dünya toplumuna dönüşümünün nasıl olacağı konusuna açıklık getirilememiştir.

Uluslararası Toplum ne kadar ‘en büyük şehir-toplum’ (*civitas maxima- dünya süper devleti*) olarak algılanırsa o kadar evrensel *civitas*’ın iç siyaseti olarak algılanacaktır. Wight; bunun üç yolla gerçekleşebileceğini savunur. “doktrinel tekbiçimlilik”, “doktrinel emperyalizm” ve “kozmpolitanizm”. Doktrinel tekbiçimlilik; Kant’ın Daimi Barış (Perpetual Peace) tezinden esinlenilerek ifade edilmiştir (1992, s. 41). Devletlerin ideolojik olarak benzeşmesi ve yapısal olarak uygunlukları üzerine durulmaktadır. Uluslararası barışın gerçekleşmesi için tüm devletlerin aynı ideolojik çerçevede yer alması gerektiği savunulur. Doktrinel tekbiçimlilik yalnızca cumhuriyet rejimi ile yönetilen ülkeler arasında gerçekleşmediğini ve sistemdeki devletlerin tümü ulus devlet olmadığı sürece uluslararası toplumdaki bahsedilemeyeceğini savunmaktadır (Wight M. , 1992, s. 41-42). Doktrinel emperyalizm ise *civitas maxima (dünya süper devleti)* ve uluslararası ilişkilerin bütününün iç siyasete dönüşmesi ideolojik ve doktrinel bir el ile gerçekleşebilir. Bu durumu gerçekleştirmek adına tek bir süper güç tekdüzeliği yaymaya çalışır. Wight bu durumu bazı örneklerde somutlaştırır. Bunlar; Stalinizm, 1.Fransız Cumhuriyet ordusunun fethettiği alanlarda insan haklarını empoze etmesi, ; İspanya Kralı Philippe’nin Hristiyanlığı yayma çabasıdır (1992, s. 43). Son olarak kozmpolitanizm ise, bireylerden oluşan bir kozmpolit dünya devletine denktir ve *civitas maxima (dünya süper-devleti)* bu şekilde ortaya çıkar. Wight bu durumun realizm ’in tam tersi bir idealizm olduğunu ve bünyesinde bazı tehlikeler barındırdığını ileri sürmüştür (Wight M. , 1992, s. 45).

Bull'un kavramsallaştırmasında belirttiği gibi, uluslararası sistem mekanik bir şekilde çalışır ve iktidar politikalarına dayalı bir zorunluluktan doğar, oysa uluslararası toplum, kurucu birimlerinin bilinçli çabalarının sonucu olarak, normatif bir şekilde var olmaktadır (Gökakın, 2010, s. 61). İsrail-Filistin sorununda da taraflar arasındaki iktidar politikalarının uluslararası toplum kurumlarıyla bütünselliği ve olumlu bir düzene yönelik bilinçli çabaları sürecin yönünü belirlemiştir. Örneğin; özellikle uluslararası hukuk nezdinde alınan kararların uygulanmasındaki özen diplomasiyi, diplomasi de taraflar arasında iletişimin önünü açmada önemli bir eşiği temsil etmektedir.

Bu kısmı kısaca özetlemek gerekirse Realist görüşe göre; uluslararası toplum denen bir şey yoktur. Rasyonalist görüşe göre; devletten farklı olarak devletlerin etkileşim halinde olduğu bir yapılanmadır. Devrimci görüşe göre ise; bireylerden oluşan bir devlettir.

Üç gelenek yaklaşımının bütünü, tezin temel analiz aracı olan uluslararası toplumun nerede durduğunu anlamlandırmak için önemlidir. Özetlemek gerekirse Wight sistemin anarşik yapısı sebebiyle çatışma halinde olduğunu fakat ortak kurumlar, diplomasi, uluslararası hukuk gibi kurum ve yapıların çatışma ortamını yumuşatacak, kurallar inşa edebilecek güçte olduğunu vurgulamıştır. Çoğu Uluslararası İlişkiler yaklaşımından farklı olarak İngiliz Okulu üç gelenek yaklaşımı çoğulcu yaklaşımı ile üç farklı sütun çerçevesinde bütüncül, sentezleyici bir zemin oluşturmuştur. Uluslararası Sistem, Uluslararası Toplum ve Dünya Toplumu temel olarak Uluslararası İlişkilere karşılık gelmektedir.

Wight; uluslararası toplumda kurumlar olarak ifade edilen terimi iki gruba atıf yaparak kullanmıştır. Birincisi; en iyi olarak adlandırılabilen Milletler Cemiyeti veya Birleşmiş Milletler gibi “resmi” kurumlar, ikincisi de Buzan’ın “birincil” kurumlar olarak adlandırdığı gruptur. Wight Güç Politikası (*Power Politics*) eserinde bu grup içerisinde “diplomasi, ittifaklar, garantiler, savaş ve tarafsızlık” olarak kurumları sıralamıştır (1987 , s. 223). Bunlar ve diğer birincil kurumlar, uluslararası toplumları tanımlama, birbirinden ayırt etme ve dönüşümlerini gözlemleme, takip etme konusunda bir yol gösterir (Buzan, 2014, s. 78). Kurumlar; üst bir hükümet olmadan

uluslararası toplumu düzenlemektedir. Ayrıca toplum; iç toplum (domestic society) ile karşılaştırılmadan, kendi iç dinamikleri ile anlaşılacak zorundadır (Wight M. , 1987, s. 223). Buzan; herhangi bir uluslararası toplumun onu oluşturan birincil kurumlar dizisi çerçevesinde tanımlanabileceğini ifade etmiştir. Bütün uluslararası sistemleri; güç siyaseti, bir arada var olma (coexistence), işbirlikçi ve benzeşme gibi uluslararası toplum türleri şeklinde bütünleştirerek uluslararası sistem kavramının gerekliliğini ortadan kaldırdığını iddia eder (2014, s. 78-80). Kurumlar; Batı Avrupa Hristiyanlığı'nda başlayan ve yavaş yavaş dünyaya yayılan bağımsız toplulukların ilişkisidir. Üye toplulukların bağımsızlığını korumak için güç dengesinin bilinçli bir şekilde korunmasını sağlar (Hall, 2006, s. 123). Hall'a göre; siyasi açıdan önemsiz olsa da, çok geniş bir konu yelpazesinde bağlayıcı kuvvet kabul edilen uluslararası hukukun düzenli operasyonlarında, ekonomik, sosyal ve karşılıklı bağımlılık ve daha sonra bunu düzenlemek için kurulan işlevsel uluslararası kuruluşlarda dolayısıyla da diplomatik sistemde tezahür eder. Bütün bunlar, dünya çapında bir topluluk duyarlılığı olan uluslararası bir sosyal bilinç olduğunu varsaymaktadır (2006, s. 123).

İngiliz Okulu birinci kuşak düşünürlerinden belki de en önemlisi olan Wight uluslararası toplum teorisinin zeminini atarak Uluslararası ilişkilerin aslında doğasında olduğunu ifade ettiği bir kavram olan uluslararası toplumu gün yüzüne çıkarmıştır. Bunu da en temel manasıyla Rasyonalizm temelli olarak Uluslararası toplum; uluslararası anarşi olmasına rağmen diplomasi ve uluslararası hukuk aracılığı ile etkileşim ve iletişimde olan devletler bir toplum meydana getirebilir.

15.yy sonları itibariyle bir uluslararası toplumdan bahsetmek mümkün olmasa da dünyanın farklı bölgelerinde ayrı kurum ve kurallarla işleyen sistemler mevcuttur. Son beş yüzyıldır ise Avrupa'nın dünyanın geri kalan bölgeleri üzerindeki etkisi bugünün küresel bir uluslararası topluma dönüşmesine yol açmıştır. Ancak uluslararası toplum bütünüyle Avrupalı izi taşımaz. Eskiden var olan, halen varlığı devam eden bütün medeniyetlerden izler taşımaktadır. Fakat eski dönemde var olan üç İslami sistem olan Müslüman Araplar, Tatar Moğollar, Hindistan da tek bir ortak sistem oluşturup en azından Müslüman kimliği etrafında bir uluslararası toplum oluşturmayı başaramamışlardır (Hedley Bull A. W., 1984, s. 4). Küresel anlamda Avrupa hâkimiyetindeki bir uluslararası toplumun varlığı ve diğer ulusları kapsamaması ekonomik ve teknolojik benzeşmeyle başlayarak 20. Yüzyıl itibariyle politik

benzeşmenin de takibiyle dominant karakterini Avrupa'dan alan uluslararası toplum ortaya çıkmıştır (Hedley Bull A. W., 1984, s. 1-2). 1800'ler itibariyle dünya devletlerinde başlayan Avrupa referanslı reformlar uluslararası toplumun baskın karakterinin de Avrupa olacağına işaretini vermiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın meşhur 14 ilkesi uluslararası toplumun işleyişini düzenleyen kurumların ortaya çıkmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır (Şeyşane, 2013, s. 24). Somut bir girişim olarak Milletler Cemiyetinin kurulmasıyla Avrupa merkezi bir düzen anlayışına yeni bir aktör olan ABD katılmıştır. ABD ve İngiltere ortak diyalog ve işbirliği sonucunda ortaya çıkan Milletler Cemiyeti yeni kurumlar eliyle barışın tesisi ve savaşın önlenmesini hedeflemiştir (Şeyşane, 2013, s. 24-25). Dünyanın deneyimlediği oldukça yıkıcı olan savaşın tekrar etmemesi adına her devletin egemen haklarının korunmasını ve diplomasiyi temel alan Milletler Cemiyeti, Avrupa merkezli bir uluslararası toplum çekirdeğinin ilk örneğidir. Günümüzde Avrupa Birliği Uluslararası toplumun sistematik ve yaşayan bir örneğidir. Avrupa Birliği; yalnızca Avrupa devletleri ile kalmayıp yıllar içerisinde bölgesel genişlemeler yaşamıştır. Her ne kadar İsrail-Filistin birliğe üye olmasa da toplum dışı oldukları anlamına gelmemektedir. Devletlerin oluşturduğu bu uluslararası toplumda bu sorun çerçevesinde diyalog oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.1.7. Hedley Bull ve Uluslararası Toplum Fikri

İngiliz Okulu literatürüne yaptığı katkılar açısından Hedley Bull'un önemini belirtmek gerekmektedir. Bull, *The Anarchical Society : A Study of Order in World Politics* kitabında Martin Wight'ın üçlü teorisi üzerinden uluslararası toplum yaklaşımını; teorik olarak çoğulculuğu benimseyerek sistematik bir biçimde açıklamıştır. Bull *The Anarchical Society : A Study of Order in World Politics* çalışması ile temel olarak uluslararası sistemin uluslararası topluma evrilmesi sürecini açıklamaktadır (Dunne, 1995, s. 381) . Bull'un Uluslararası Toplum düşüncesini derinlemesine sunduğu kitapta, bir bütün olarak uluslararası toplum düşüncesinin net bir biçimde anlaşılabilmesi için düzen ve adaletle dair düşüncelerini belirtmek gerekmektedir. Bull'un düzen kavramına geçmeden önce düzenin tesis edildiği uluslararası sistem ve/ya toplum anlayışına da değinmek gerekmektedir.

Uluslararası Sistem; iki veya daha fazla devletin birbirleriyle olan etkileşimi ve birbirleri üzerindeki rollerinin niteliğinde ortaya çıkan bir durumdur (Bull, 2002, s. 13).

Bull'un uluslararası toplum tanımı ise şu şekildedir.

“Devletler toplumu (ya da uluslararası toplum), belli başlı ortak çıkarlar ve değerler bilincine sahip bir grup devletin, bir bakıma, birbirleriyle ilişkilerinde ortak bir kurallar dizisi tarafından birbirlerine bağlı olduklarının farkına vardıkları ve ortak kurumların çalışmasını paylaştıkları bir toplum oluşturduklarında ortaya çıkar” (2000, s. 3)

Uluslararası toplum ise, belirli ortak değer ve çıkarların bilincinde olan bir grup devletin, birbirleriyle olan ilişkilerinde ortak kurallar ve kurumlar tarafından birbirlerine bağlanmış kabul etmesi ve ortak kurum ve/ya örgütlerin yönetimini paylaşmaları sonucunda oluşan bütünselliktir. Bu toplumda bu kurallar çerçevesinde varlığını sürdüren devletlerin tümü kurallara uymasalar da yapılan tüm eylemleri açıklama, gerekçelendirme gereği duyulmakta ve sonuçlarına riayet etme mecburiyeti hissiyatı içerisinde olmalarına sebep olmaktadır (Bull, 2002, s. 13). Bu devletlerarası sorumluluk uluslararası toplumun işlev ve işlerliğinin gücünü arttırmaktadır.

Kitabın ilk bölümü itibari ile Bull; Düzen nedir? , günümüz egemen devletlerinde düzen nasıl sağlanmalı ve sürdürülmelidir? , Egemen devletler sistemi dünya düzeni noktasında geçerli bir yol sağlayabilirler mi? gibi soruları yanıtlamıştır (2002, s. xxxii).

Bull'a göre düzen Uluslararası sistemde düzensizliğin tam tersidir ve belirli amaçlar doğrultusunda var olabilmektedir. Bull'un ifadesiyle, “uluslararası düzen, devletler toplumunun veya uluslararası toplumun, temel, esas ve evrensel amaçlarına ulaşılmasını sağlayan bir davranış modelidir” (2002, s. 8). Uluslararası düzen içerisinde sistemdeki devletler yani uluslararası toplumun, esas ve evrensel amaçlarına ulaşmasını sağlayan bir tutumdur. *“Düzen; ortak çıkarların gerçekliğini yansıtır. Devletler işbirliği yaparlar çünkü her ne kadar farklı değerlere sahip olsalar da ve problematik güç ilişkileri içerisinde olsalar da kazanma ihtimalini göz ardı edemezler”* (Kai Alderson, 2000, s. 5). Düzen aynı zamanda uluslararası sistemde

devletlerin diyalog ve işbirliği halinde olması durumudur ve çatışma halinde bu düzenden bahsedilemez.

Bull'a göre dört amaç düzenin sağlanmasa hizmet eder. Birincisi; Devletlerarasısında farklılıklara bakmaksızın sistem ve uluslararası toplumun korunması, ikincisi; her bir devletin egemenlik ve bağımsızlığına saygı gösterilmesi, üçüncüsü; evrensel ve kalıcı bir barışın sağlanması. Bilhassa barış uluslararası sistemin korunması için önemlidir. Sonuncusu ise şiddetin sınırlandırılması, verilen söz ve vaatler gerçekleştirilmeli ve mülkiyet konusunda da sahip olunanlar üzerinde stabilasyon sağlanmasıdır. Karşılıklı antlaşmalar ile bu garanti sözleşmelere de yansmalıdır. Düzenin sağlanmasında en önemli unsurla ise bir arada yaşama (*coexistence*) ve işbirliği (*cooperation*) kurallarıdır (2002, s. 16-17). Sıfır toplamı oyunu göze alamayan devletler çıkarlarını maksimize etmek ve uluslararası toplumdan dışlanmamak için bu kurallara riayet etmek ve diğer devletlerle olan işbirliği ilişkilerine özen göstermeyi tercih edecektir. Dolayısıyla bütün bu değişkenler hesaba katıldığında anarşi ortamında düzenin sağlanabileceği mümkündür. Bu da devletlerin yalnızca güç-çıkarm temelli değil aynı zamanda etik ve ahlaki unsurları da hesaba kattıkları ve uluslararası ilişkileri bu çerçeveden okuduklarının göstergesidir. İsrail-Filistin sorununda tarafların farklılıklarının çatışmasının diyaloga evrilmesi ve karşılıklı olarak varoluşsal kaygıların ortadan kalkmasında bu kurumlar önemli roller oynamıştır. En nihayetinde kalıcı bir barış ortamı net biçimde sağlanmasa da çatışmanın şiddeti büyük oranda azalmıştır.

Bull'a göre uluslararası ilişkilerde düzen önemli ve gereklidir fakat devletlerarası davranışları şekillendiren tek unsur değildir. Bunun yanında adaletten de bahsetmektedir. Bull'a göre adalet düzenin aksine tanımlanması daha zor bir kavramdır. Çünkü ahlak ve etik temelli olduğu için objektiften ziyade özel ve subjektif bir tanımlama içerisinde yer almaktadır. Adalet talepleri ayrıcalık ve ayrımcılık sorunlarını içerir. Bull adaletin; güçlü-zayıf, zengin-fakir, siyah-beyaz, galip-mağlup ikileşimleri (*dichotomy*) arasındaki hakların dağılışı ve uygulanışında eşitlik talepleri olarak düzen ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir (2002, s. 75-76). Bu doğru orantının sürdürülebilir olması güç olmakla birlikte, uluslararası sistemde bu noktada eşitlik oldukça zor sağlanır. Fakat düzen ve adalet uluslararası toplumun güçlenmesi

için kilit unsurlarken yine düzen ve adalet uluslararası toplum tarafından karşılıklı olarak desteklenmektedir.

Hedley Bull; Uluslararası toplum yaklaşımında, uluslararası sistemin anarşik bir alan olduğunu kabul etmiş, konuya dair yaptığı çalışmasını ‘*Anarşik Toplum*’ olarak isimlendirmiş ve bilinçli olarak bu noktanın dikkatini çekmiştir. Bull da Wight gibi anarşiyi ortak bir hükümetin olmayışı olarak tanımlamıştır. Uluslararası toplumu teorik olarak ortaya koymada kilit nokta olarak anarşi durumuna vurgu yapmıştır. Fakat uluslararası toplum yaklaşımı aslında sistemin bu anarşik yapısının olası sonuçlarını hafifleten bir mekanizma olarak sunmuştur (Halistoprak, 2015, s. 20). Bull’un çalışmasında kuralların, yasaların ve sözleşmelerin, ortak çıkarlar temelinde genel, üst bir otorite olmadan da ortaya çıkabileceği ana fikri vardır (Bull, 2002).

Bu anarşi toplumu içerisinde devletlerin bir topluma dönüşmesinde yardımcı bazı elemanlar mevcuttur. Anarşik bir sistemde yaşayan devletler ortak kurum, kural, çıkarlar doğrultusunda bağlanılarak bir düzen oluştururlar.

Devletlerin anarşik bir biçimde var olmasına rağmen uluslararası bir toplumun var olduğunu göstermektedir. Uluslararası toplum fikri için dört temel çıkış noktası vardır. Birincisi, uluslararası ilişkilerin sadece “anarşi” veya Hobbesyen bir savaş hali anlamında anlaşılmasıdır. İkincisi, uluslararası toplumun hükümet ve düzen hakkındaki iç fikirlerin doğrudan aktarılması anlamında algılanmaması gerekir. Aksine, akademik araştırmanın merkezi odağı “*egemen devletler toplumunun (uluslararası toplum) alternatif teması ve bunun içinde yerel toplumdan ödünç alınmayan, ancak benzersiz olan araçların düzenini korumak*” olmalıdır (Kai Alderson, 2000, s. 4). Üçüncü temel nokta, toplum açısından düşünmenin, devletlerarasındaki ilişkilerin mutlaka barışçıl, istikrarlı veya uyumlu olduğu anlamına gelmediğidir. Bull için önemli olan çatışmanın ya da işbirliğinin seviyesi değil, bu çatışmanın ortak kurumlar temelinde oluşup oluşmadığı ve ne ölçüde meydana geldiğidir (Kai Alderson, 2000, s. 4). Sonucusu ise uyumlu bir uluslararası toplumun, tarihsel bir olgu olarak, klasik Avrupa devlet sistemi içinde geliştiğidir. Bu nedenle uluslararası düzenin tarihsel temellerini hem teori hem de pratik açısından araştırmak ve anlamak temel görevdir (Kai Alderson, 2000, s. 4). Bu noktada da egemen

devletlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Uluslararası toplumu besleyen kararların alınması ve devlet politikalarının ‘ortak iyi ‘ye hizmet etmesi gerekmektedir.

Pozitivist anlayışı benimseyen Bull’un uluslararası topluma dair çoğulcu ve devletçi anlayışı Wight’ın din temelli sınırlandırmasına benzer bir biçimde 19.yy kadar yalnızca Avrupa ile sınırlıdır ancak daha sonra modern uluslararası toplumun ve düzenin temelini oluşturmak üzere küresel olarak genişletmiştir (Gökakın, 2010, s. 45). Wight’ın uluslararası toplum kavramını geliştirmesi üzerine İngiliz Okulunun öncü ismi olduğu belirtilmiştir. Aynı önemi Bull için de belirtmek gerekir. Uluslararası toplum kavramı Bull için okulun ayırt edici özelliğidir. Devletlerin başat aktör rolünü kabul eder ve bu devletlerin ortak kural, değer ve uygulamalar aracılığı ile iletişim halinde olduğu ve bunun da evrensel biçimde bir uluslararası topluma dönüştüğünü ifade etmektedir. Ayrıca Bull, uluslararası toplum yaklaşımında “güç dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güç yönetimi gibi kurumlar nezdinde tartışarak yenilikçi bir bakış geliştirmiştir. Fakat bunlara geçmeden önce uluslararası toplum yaklaşımının derinliğini arttıran çoğulcu-dayanışmacı tartışması açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.8. Çoğulcu-Dayanışmacı (Plüralist - Solidarist)Tartışma

Soğuk savaş sonrasında uluslararası politikada meydana gelen gelişmeler yeni teorik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Düzen-Adalet konusunda hangisinin öncelikli olacağı üzerine yapılan tartışmalar çoğulcu-dayanışmacı kuramsal tartışmanın yolunu açmıştır. Hedley Bull’un düzen-adalet üzerine yaptığı çalışmalar ve İngiliz Okulu’nun savunduğu orta yol (*via media*) çoğulcu-dayanışmacı tartışmasının doğduğu yer olarak ifade etmek mümkündür (Çetinoğlu, 2014, s. 80).

Bull’un, Herbert Butterfield ve Martin Wight’ın derlemesini içeren ‘*Diplomatic Investigations*’ isimli eserdeki ‘*The Grotian Conception of International Society*’ makalesinde uluslararası toplum konusunda çoğulcu ve dayanışmacı diye iki farklı yaklaşımı açıklamaktadır (Martin Wight, 1966, s. 51-73). Bull’a göre, Hugo Grotius ve Lassa Oppenheim’in uluslararası hukuka dair çalışmalarında her ikisi de

uluslararası politikayı var olduklarına inandıkları bir uluslararası toplum çerçevesinden okumuş ve uluslararası toplum üyeleri arasında bağlayıcı yasaların varlığını kabul etmişlerdir (1966, s. 53). Ayrıca her ikisi de uluslararası sistemin reel politığın bahsettiği gibi doğa durumundan hareketle sürekli bir çatışma halinde olduğunu ve devrimci duruşun savunduğu uluslararası toplumun kozmopolitan bir topluma evrileceği fikirlerinden farklılaşmaktadırlar. Grotius'un uluslararası hukuka dair fikirleri dayanışmacı çizgiyi temsil ederken, 1905-1906 yılında yayımlanan Lassa Oppenheim'in *International Law* kitabında belirttiği fikirler doğrultusunda çoğulcu çizgiyi temsil etmektedir (Bull, 1966, s. 53). Bull'a göre yukarıda belirtilen ortak noktalardan ziyade ikisi arasındaki ayrımı üç konu üzerinden açıklamıştır. Bunlar; uluslararası toplumda savaşın yeri, hukukun kaynakları ve uluslararası toplumda bireylerin yeridir (1966, s. 53). Hukukun kaynakları noktasındaki ayrım ile başlamak yerinde olacaktır. Çünkü diğer iki konu üzerindeki ayrımın esas nedenidir.

Grotius için Doğal Hukuk'un önemi ve yeri yadsınamaz biçimde merkezidir. Doğal hukuk yalnızca devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk değil bunun yanı sıra ilahi ve gönüllü yasa ile birlikte uluslararası hukukun kaynakları arasında önceliğe sahiptir. Ahlaki - etik, doğru - yanlış unsurlarını yaptığı vurguyu Oppenheim kabul etmeyerek uluslararası hukukun teamül ve devletlerin rızasına dayalı olduğunu savunmuştur (Bull, 1966, s. 66-67). Uluslararası toplum fikrini devletlerle sınırlandıran Bull, 'devletlerin hukuk uygulamasına varmaması durumunda yalnızca belirli minimum amaçlar üzerinde uzlaşabileceğini' ve bunun, hukuki yaptırımı çerçevesinde tanımlanan Grotiuscu dayanışmacılığı gerçeklikten uzaklaştırdığını savunmuştur (Buzan, 2014, s. 92). Uluslararası toplumu güçlü kılan noktalardan biri devletlerarası ilişkilerde belirli hukuki kurallar manzumesi oluşudur. Bu kurallar da doğa durumunda yalnızca maksimum faydanın gözetilmesini içermez aynı zamanda da ortak değerler ve normlar gözetilerek kabul edilir.

Savaş konusunda iki hukukçu arasındaki farklara bakıldığında; Oppenheim'e göre savaş sırasındaki tavır ve tutumun haklılığıdır. Savaş devletlerin önemli haklarından biridir ve hukuk bu süreci denetlemekle görevlidir. Grotius'a göre ise esas olan savaşın sebebinin haklılığıdır ve hukuk bu sebepleri sorgulamakla mükelleftir. Savaş sırasında üçüncü taraflar da haklı olan tarafın yanında saf tutmalıdır fakat bu yapılması zorunlu

bir eylem değildir. (Bull, 1966, s. 61). Bull da çoğulcuların savaşı devletin bir hakkı olarak görmesine karşın dayanışmacıların onu uluslararası toplumun bir aracı olarak gördüğünü savunmuştur (Buzan, 2014, s. 93).

Özetle ifade etmek gerekirse dayanışmacı perspektifin savunduğu savaş sebebinin haklılığının ve müttefiklerin bu haklılık bakış açısıyla destek olunması gerektiği görüşüne çoğulcular karşı çıkararak savaşın ahlaki unsurlardan bağımsız bir olgu olduğunu ifade etmişlerdir.

Çoğulcu-dayanışmacı tartışması, uluslararası toplumun dünya toplumuyla ilişkisinin ne olduğu, ne olması gerektiği ile ilgilendir. Kısaca devletlerin insanlarla ilişkisinin ne olduğu ya da ne olması gerektiği tartışmasını içerir. Bu noktadaki esas mesele, insan hakları ve devletlerin egemenliği arasındaki çakışmadır. Ancak eğer devletler egemenlik haklarını (dayanışmacılara göre sorumluluklarını) insan haklarının lehine kullanırsa, devletleri hakları ile insanların hakları arasında bir çakışma veya çelişki oluşmaz. (Buzan, 2014, s. 83). En temel manada çoğulcu-dayanışmacı tartışması uluslararası toplumun üyeleri arasındaki dayanışma idealine olan bağlılık arasındaki farktan kaynaklanmaktadır (Halistoprak, 2015, s. 69-70).

Çoğulcu-dayanışmacı tartışmasının önemli özelliğinden biri realizm yani uluslararası sistem ile devrimcilik yani dünya toplumunu bağlayan bir mekanizma oluşturmasıdır (Buzan, 2014, s. 85). Her ne kadar realizm ve çoğulculuk farklı ontolojilerden olsa da (sistem-toplum) kötümserlik noktasında ortak noktalara sahiptirler. Realizm, hayatta kalma zorunluluğu ile kendi kendini üreten güç dengesi hakkındaki mekanik varsayımlardan yola çıkarak, güvenlik konusunu önceler. Çoğulculuk da benzer kötümserliğe yakın bir duruş sergiler (Buzan, 2014, s. 94). Çoğulcu yaklaşım devleti öncelerken dayanışmacı yaklaşım bireyi ve haklarının önemine vurgu yapmaktadır.

Çoğulcu bakış açısı uluslararası toplumun düşüşe geçme ihtimalinin, güçleneceği ihtimalinden daha ağır bastığını savunmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi sırasında uluslararası toplumun düşüşte olduğunu ifade eden Bull, SSCB ve ABD'yi "büyük sorumsuzlar" olarak nitelemiştir (Buzan, 2014, s. 94). Soğuk savaş sistemi kutuplaştırıp diyalogu reddederek uluslararası toplumun varlığı sorgulanır hale

gelmiştir. Fakat bu kutuplaşma aynı zamanda uluslararası toplumun kurumlarından olan güç dengesini oluşturmuştur. Kolektif manada öngörülemez bir savaş ihtimali olsa da bu üç dengesi daima caydırıcılık arz etmiştir.

Çoğulcu yaklaşıma göre uluslararası toplumun oluşması için ortak kimlik ve kültür olması şart değildir. Bağımsız devletlerin arasında ilişkileri egemenlik, diplomasi, uluslararası hukuk belirli bir düzene oturtma gücüne sahiptir (Czaputowicz, 2003, s. 19-20). Çoğulculuğun temel kaygısı; uluslararası düzen, uluslararası toplum vizyonu da devlet merkezli ve büyük oranda birlikte yaşamının normlarıyla sınırlıdır. Hem devletin başat aktör olduğunu hem de devlet egemenliğinin pozitif uluslararası hukuka ve karışmama ilkesine siyasal öncelik verilmesi anlamına geldiği varsayılmaktadır (Buzan, 2014, s. 89). Çoğulculukta, devlet merkezli olmasına rağmen, dünya toplumu için bir yer vardır. Aynı zamanda Realizm gibi çoğulculuk da etik kaygılar taşımaz. (Buzan, 2014, s. 91). Bull'a göre, devletler topluluğunun çıkarı, karşılıklı tanınmaya yol açan eylemlerin barışçıl oluşu ve öngörülebilirliğinin, ayrıca uluslararası toplumun diğer üyelerinin kabulünün yanı sıra iç işlere müdahale edilmemesi ve anlaşmaların dokunulmazlığına dayanmaktadır (Czaputowicz, 2003, s. 15). Bütün bu parametrelerin uygulandığı bir uluslararası toplum sorunu olan İsrail-Filistin sorununda amaçlanan çıkarım son bölümde değerlendirilecektir.

Tartışmanın diğer kanadını açıklamak gerekirse dayanışmacı (solidarist) kanat; İngiliz okulunun liberal ve daha ilerlemeci kanadını temsil etmektedir. Rasyonalizmin Kantçı tarafına daha meyillidir. Mayall'ın belirttiği gibi dayanışmacılar, düşüncelerini kozmopolit değerlere dayandırmaktadır (Buzan, 2004, s. 113). Dayanışmacı yaklaşım, doğal hukuk (Grotius ve Lauterpacht) ile daha uyumludur ve buna bağlı olarak, uluslararası toplumun konuları ve kapsamı konusunda daha evrensel, kapsayıcı ve kozmopolittir. Ayrıca daha geniş bir egemenlik anlayışına sahip olduğu için, yakınsama ve bütünleşme mümkündür (Gökakın, 2010, s. 51-52). Dayanışmacılar, uluslararası hukuk konularının yalnızca devletler değil aynı zamanda doğrudan bireyler olduğunu varsaymaktadır. İnsan hakları içinde var olan temel haklar, hiçbir koşulda ihmal edilemez. Bu yaklaşımda uluslararası toplumun kapsamı potansiyel olarak daha geniştir, çünkü yalnızca güç kullanımının kısıtlanmasına ilişkin ortak normları değil, aynı zamanda devlet ile vatandaşları arasındaki ilişkideki evrensel

uygarlık standartlarını da içerir. Dahası, dayanışmacı yaklaşım, iç ve dış düzeni sağlamanın gerekli olduğu durumlarda daha müdahaleci bir pozisyon almaktadır (Czaputowicz, 2003, s. 21-22). Düzen uluslararası toplumun ayrılmaz bir parçası olduğundan dolayı müdahale de insanlığın yararına olan bu uluslararası toplum içindir.

İngiliz Okulu düzen-adalet, çoğulcu-dayanışmacı ve diğer argümanlarıyla varılmak istenilen nokta uluslararası toplumun ihya, inşa ve sürdürülebilirliği noktasıdır. Bull bunun da uluslararası kurumlar yolu ile gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir.

1.1.9. Uluslararası Toplumun Temel Kurumları

Uluslararası Toplum; uluslararası ilişkilerin idamesinin gerçekleştiği sahadır. Hedley Bull Uluslararası toplumun işleyişini yöneten ve devamlılığında önemli payı olduğunu ifade ettiği Uluslararası toplumun kurumlarını detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Bull, çoğulcu toplumu niteleyen beş birincil kuruma odaklanmıştır. Bunlar; güç dengesi, diplomasi, büyük güç idaresi, uluslararası hukuk ve savaştır. Toplum içerisinde de üç kural düzeyini savunur. Bunlar;

1. Kurucu normatif ilkeler; temel ilkelerdir. Düzen için esas olan bu ilkelere birinin başat olmasıdır ve uluslararası toplumda bu başat ilke de egemenliktir (Buzan, 2014, s. 98).
2. Bir arada yaşamanın (coexistence) kuralları; şiddetin sınırları, mülkiyet haklarının oluşturulması ve anlaşmaların önemini düzenleyen ve belirleyen toplumun temel unsurlarına tabi olan kurallar bütünüdür (Buzan, 2014, s. 98)
3. Siyaset, strateji, toplum ve ekonomide işbirliğini düzenleyen kurallar (Buzan, 2014, s. 98).

Çoğulcular ve Bull için düzenin sağlanması birincil öneme sahiptir ve bu düzen de belirli kurumlar yardımıyla gerçekleştirilir. Bunları detaylandırmak

çalışmanın bütünlüğünü bozmamak adına önemlidir. Ortak geleneklere ve anlaşmalara dayanan bu kurumlar aynı zamanda uluslararası toplumun normatif temelini ve Bull'un ayrımının temelini oluşturur.

Uluslararası toplumun kurumlarından ilki 'büyük güç yönetimi'dir. Bull'a göre büyük veya günümüz itibariyle süper güçler, uluslararası toplumun diğer üyeleri tarafından tanınan, güç eşitsizliği nedeniyle diğerlerinden farklı olarak belli başlı özel hak ve yetkilere sahip olan devletlerdir (2002, s. 199-201). Egemen-eşitlik ilkesine bir istisna olan büyük-süper güçlerin ayrıcalıklı konumu egemen-eşitlik sorununu gündeme getirmiştir. Ancak İngiliz Okuluna göre büyük güç yönetimi anarşiden çok ilişkiyel güç dengesi ile yakından ilgilidir. Sonuç itibari ile bu iniş çıkışlar, Birinci ve İkinci dünya savaşları büyük yıkım ve çöküşlerin yanı sıra bir dengenin oluşmasını sağlamışlardır (Buzan, 2004, s. 145-146).

Uluslararası toplumun sürdürülmesinde temel sorumluluk büyük güçlere aittir. Bull'a göre; *"büyük güçler, birbirleriyle ilişkilerinin ve çıkarlarının yönetimi gibi, onları destekleyen genel güç dengesinin korunması, kendi içlerinde krizden kaçınma, aralarındaki savaşların sınırlandırılması, tek taraflı yerel üstünlük tatbikatı, etki alanlarının bölünmesi gibi politikalar yoluyla toplumu ve düzeni iyileştirebilme gücüne sahiptirler"* (2002, s. 201-218). Egemenler arasında eşitsizliğe yakın olan bu anlayış İngiliz Okulu çoğulcu yaklaşımında daha çok realizme yakın durmaktadır. Dengenin dengesiz bir konuma sürüklenmesi durumu denge durumundan daha yakın bir ihtimal gibi durmaktadır. Zayıfın güçlü karşısındaki zayıflığından yararlanmak bütün güçlü veya süper güçlerin tarih boyunca kritik amaçlarından birisi olmuştur. Fakat sömürgelerin çözülmesi, hukuk nezdinde haklarını koruyan zayıf devletlerin varlığı, uluslararası toplumun direncini büyük güçler karşısında koruduğunun bir kanıtıdır.

Büyük güç yönetimi ile ilintili olan diğer bir kurum ise sistemde mevcut ve eşit derecede güce sahip iki devletin bir güç dengesi oluşturmasıdır. Bull'un kitabında ifade ettiği gibi güç dengesi; *"hiç kimsenin gücünün üstün olmayışı ve yasayı diğer devletlere dayatabileceği bir konumda olmadığı bir durumu ifade etmektedir"* (2002, s. 97). Uluslararası sistemde devletler yani güçler arasında sosyal bir sözleşmeyi ifade

etmektedir. Devletlerin bağımsızlıklarının korunmasını ve sistemin evrensel bir hanedanlığa dönüşmemesini garanti altına alır. Bull'a göre güç dengesinin ana işlevi yalnızca barışı korumak değil aynı zamanda uluslararası sistemi de korumaktır. Ayrıca diğer kurumların düzgün çalışması için gerekli zemini de sağlamaktadır (Czaputowicz, 2003, s. 16). İngiliz Okulunun güç anlayışı uluslararası toplum bütününde realizmin savunduğu şekilde yalnızca bir askeri güç anlamına gelmemektedir. İngiliz Okulu'nda daha çok 'saygınlık, otorite ve meşruluğu' ifade etmektedir. Ortak çıkar ve değerlere yapılan vurgu uluslararası toplumda bir arada barışçıl yaşayabilmenin kriterleri olarak görülmüştür (Kai Alderson, 2000, s. 8-15).

Uluslararası düzeni sürdürmenin bir yolu olarak özellikle sistemde başat olabilecek güçlerin denge fikrini Buzan'ın ifadesiyle Richard Little çekişmeli ve ilişkisel (*adversarial and associational*) dengeleme olarak adlandırmıştır. Sistemde eğer denge yoksa ya tek bir güç diğerlerine bir hukuk dayatır ki bu durumda uluslararası toplumdaki bahsedilemez, ya da topluma ihtiyaç duyulacak ölçüde yeterli bir etkileşim yoktur. Her iki dengeleme türünün de motivasyon kaynağı, hegemonya karşıtlığıdır. Tek bir güç sistemde egemen olmasının engellenen zorunluluğundan doğan bir durumdur (2014, s. 143). Batı ile Doğu arasındaki güç dengesi ve uluslararası hukuk düzeninin temeli olarak devlet egemenliği ilkesinin korunması Avrupa kolonilerinin bağımsızlığına bağlı olduğu, başka bir deyişle, uluslararası düzenin korunması, uluslararası adalet ilkelerinin yerine getirilmesiyle ve siyasi kendini belirleme şekline bağlı olduğu ifade edilmiştir (Almeida, 2000, s. 89).

Sonuç itibarı ile uluslararası toplumun en işlevsel kurumlarından biri olarak kabul edilen güç dengesi yazılı olmayan bir kural şekline bürünmüştür. Dengenin yalnızca savaşa değil aynı zamanda uluslararası toplumun korunmasına hizmet eden gücünü vurgulayan İngiliz Okulu düşünürleri düzenin tesisi konusunda realizmin bu bağlamda kısır kaldığı noktaları açıklığa kavuşturmuştur.

Bull açısından uluslararası hukukun etkinliğine bakılacak olursa uluslararası hukuk; uluslararası toplumu derinden etkilemektedir. Bull, Grotius'un doğal hukukunu insan ve dünya toplumunu savunduğu için reddetmiş ve devlet-merkezli bir duruşu savunan pozitif hukukun savunucularından olmuştur (Buzan, 2014, s. 148).

Uluslararası hukuku ‘dünya siyasetindeki devlet ve diğer aktörlerin birbirleriyle ilişkilerinde birbirine bağlayan kurallar topluluğu’ olarak görmüştür (Bull, 2002, s. 124). Uluslararası hukuk dünya siyasetindeki düzen ile ilgili ilk işlevi, evrensel siyasal örgütlenmenin bu ilkelerinden birini tanımlamak ve tüm rakiplere üstünlüğünü ilan etmektir. Uluslararası hukukun uluslararası düzen ile ilgili ikinci işlevi, devletler ve uluslararası toplumdaki diğer aktörler arasındaki temel beraberlik kurallarını belirtmektir. Devletler ve diğer aktörler arasındaki şiddetin sınırlandırılması ile ilgili kurallar, devletler ve diğer aktörler arasındaki antlaşmaya dair kurallar ve son olarak devletler ve diğer aktörler arasındaki bağımsızlık ve egemenliğe ilişkin kurallardır. Uluslararası hukukun uluslararası düzen ile ilgili üçüncü işlevi ise her iki tarafın da bir arada yaşama kurallarının uluslararası toplumun kurallarına uyumlu bir biçimde harekete geçirmesine yardımcı olmaktır (Bull, 2002, s. 135). Uluslararası hukuk, uluslararası düzeni sağlamak için tek başına yeterli değildir. Ancak uluslararası düzeni korumak için önlemler alma veya müdahale etme hakkına sahiptir. (Bull, 2002, s. 137-138). İkinci dünya savaşından sonra Uluslararası hukukta; uluslararası hukukun kapsamı, konuları, üyeleri, süreçleri ve hukuk yapıcılar noktasında birçok değişim meydana gelmiştir (Bull, 2002, s. 139).

Uluslararası düzenin korunmasını ve sürdürülmesini sağlayan uluslararası hukuk devletlerin sistemde aldığı sorumluluk ve eylemlerinin hukuka uyumluluğu noktasında oldukça etkili bir kurumdur. Elbette ki tartışılması, zayıf olarak görülen noktaları olmakla birlikte bu tartışma konuyu dağıtılacağı ve daha yerinde olacağı düşünüldüğünden tez itibari ile üçüncü bölümde gerçekleştirilecektir.

Uluslararası sistemi düzenleyen diğer bir kurum da diplomasi dir. Uluslararası toplumun daima barış havasında olacağını garanti eden hiçbir zaman yoktur. Devletler ve diğer aktörler arasında sorunlar ve anlaşmazlık noktaları sistemin ve İngiliz okulunun söylemiyle uluslararası toplumun bir parçasıdır. Bu sorunların müzakere yoluyla yönetimi diplomasinin en net tanımı olarak ifade edilebilir. Diplomasi, politik aktörler ve diğer aktörler arasında iletişimi artırarak anlaşmazlığı minimize etmeye yardımcı olmaktadır (Bull, 2002, s. 163-165). Diplomat ve elçiler yoluyla gerçekleştirilen devletler ve diğer bütün aktörler arasındaki sorunların çözümünde bir orta yol bulmak ve anlaşmaya varmak uluslararası düzenin korunması için gerekli olan

en önemli yoldur. Uluslararası toplumun varlığın kanıtıdır. Son olarak da tarihin birçok kez tanık olduğu bir gerçek olarak savaş da uluslararası toplumun kurumlarından biridir. Bull'un ifadesiyle, "siyasi birimlerin birbirlerine karşı sürdürdüğü şiddeti" ifade etmektedir (2002, s. 178). Savaşın uluslararası toplumda bir kurum-araç olması şaşırtıcı bir gerçektir. Ancak savaşın düzeni sağlamada, uluslararası hukukun uygulanmasında ve güç dengesinin korunmasında önemli bir rol oynadığı doğrudur ve bunun ikili bir etkisi vardır. Devletlerin bağımsızlığını koruma amacı ile harekete geçirilir (Czaputowicz, 2003, s. 15).

Uluslararası toplum açısından, devletlerin kabul ettiği ortak değerler, kurallar ve kurumlar açısından bir bütün olarak savaşın iki yönü vardır. Bir yandan, savaş, uluslararası toplumda düzensizliğin bir tezahürüdür ve kendisiyle uluslararası toplumun kendi başına herkese karşı bir düşmanlık veya savaşa dönüşme tehdidini de beraberinde getirir. Öte yandan uluslararası toplumun kendi amaçlarına ulaşması için bir yoldur. Ayrıca uluslararası toplumun da devletlerin savaşa gitmesini kısıtlayıcı rolü de bulunmaktadır. Dört yol ile bu sınırlandırmaları gerçekleştirir. Birincisi; egemen devletlerin olmasıdır. İkincisi; geleneksel savaş kuralları gibi, savaşın nasıl yürütüleceği konusunda kısıtlamalar getirerek sınırlandırmaktır. Üçüncüsü ise; tarafsızlık yasaları ile patlak veren savaşların coğrafi yayılımını sınırlandırmayı, tarafsız ve savaşçıların birbirleriyle ilgili haklarını ve görevlerini ortaya koymaya çalışarak, sonuncusu ise devletlerin meşru bir şekilde savaşa başvurma sebeplerini sınırlandırarak gerçekleştirilmektedir (Bull, 2002, s. 181-182). Tarih boyunca süreklilik halinde sürekli görülen savaş, hem meşrulaştırılması hem de yöntemleri noktasında tartışılmıştır. Çoğulcu-dayanışmacı tartışma içerisinde savaşa dair detaylandırmalar yapıldığı için bu kısımda o noktalara tekrar değinilmeyecektir. Ancak savaş da İngiliz okuluna göre uluslararası düzenin tesisi için birincil kurumlarda biridir.

Bu bölümde İngiliz Okulunun Uluslararası Toplum fikri ağırlıklı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Uluslararası Topluma göre; Uluslararası sistemdeki devletler yalnızca maddi çıkar refleksi ile hareket etmezler ve dolayısıyla da sistemi düzenleyen tek unsur da güç değildir. Bunun yanı sıra ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumlar düzenin ve adaletin sağlanmasında önemli faktörlerdir. Güç dengesi,

büyük güç idaresi, diplomasi, uluslararası hukuk ve savaş gibi kurumlar işbirliğinin ve bir arada var olmanın sağlanması için en önemli araçlardır. Tezde vaka olarak ele alınan İsrail-Filistin sorunu İngiliz Okulunun argümanları ve özelde uluslararası toplum kavramsallaştırması ile değerlendirilecektir. Bu çerçeveden bakıldığında İngiliz Okulunun uluslararası ilişkileri ele alış biçimi ve argümanlarının seçilen vakaya uygulanabilirliği önem arz etmektedir. Uluslararası toplumun kurumları olan büyük güç yönetimi, güç dengesi, diplomasi, uluslararası hukuk ve savaş bu vakanın bütün zaman dilimlerinde belli aralıklarla etkin olmuştur. Son bölümde bütün bu varsayımlar çerçevesinde İsrail-Filistin sorununda uluslararası toplumun rolü incelenmeye çalışılacaktır. Fakat bundan önce tezin amacına uygun olarak İngiliz Okulu çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanan İsrail-Filistin sorunu olduğundan ve tezin bütünsel olarak objektif değerlendirmek için İsrail-Filistin sorununun derinliği, boyutları ve aktörlerinin genel manasıyla bir çerçeve çizmek adına detaylardan ve araştırma sorusuna paralel bir biçimde açıklanması gerekmektedir.

2. BÖLÜM

İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU

İsrail-Filistin arasındaki sorun, Yahudilerin Filistin’de bir devlet kurma girişimleri itibari ile başlayıp bugün hala devam etmektedir. Tezin bu bölümünün amacı Filistin sorununun tarihi arka planının açıklanmasıdır. Bunu yaparken bağlamsal olarak kopukluk olmaması amacıyla sorunun kökeni de tarihsel olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Çünkü kültürel, tarihi, dini, coğrafi durum Filistin-İsrail sorunuyla birinci dereceden ilgilidir. Bu nedenle ilk olarak Ortadoğu coğrafyasında Filistin topraklarının coğrafi konumu ve hem jeopolitik hem ilahi önemine vurgu yapılacaktır. Daha sonra uzun bir tarihi geçmişe sahip olan, Avrupa’da bulunan ve 19.yüzyıl itibariyle

yoğunlaşan Yahudilere karşı olumsuz ve dışlayıcı tutum olarak ifade edilen antisemitizm 'in karşıt görüşü olarak doğan Siyasi Siyonizm ve sonuçlarına değinilecektir. İsrail'in Ortadoğu'da kurulmasında en önemli role sahip olan Siyasi Siyonizm'in açıklanması, kuruluşunda ve bu düşüncenin gelişiminde uluslararası toplumun rolü olduğundan dolayıdır. Dolayısıyla İsrail'in kurulmasına zemin hazırlayan bölgesel ve küresel atmosfer, kuruluş ve ardından devam eden çatışmalar, çözüm arayışları ve sonuçları 2. İntifada tarihi ile sınırlandırılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Metodoloji olarak tarihsel okuma yöntemini kullanan İngiliz Okulu; deneysel, tarihsel olmayan (ahistorical)'dan dan ziyade tarihsel ve sosyal dinamiklere odaklanmıştır (Hall, 2002, s. 732). Bu perspektiften bakıldığında İngiliz Okuluna göre tarih, bugünkü ve gelecekte olan olaylar ve süreç hakkında bilgiye dayalı varsayımlar yapmak için belirli çerçeveler sunmaktadır. Bunu yaparken geleneksel, diplomatik ve oluşumsal yaklaşımlar kullanmaktadır (Buzan, 2014, s. 43). Bu nedenle küresel manada önem arz eden ve spekülasyona oldukça açık bir konu olan İsrail-Filistin sorununun bu yaklaşım çerçevesinde incelenmesiyle uygun ve yararlı bir bakış açısı sunacağı düşünülmüştür.

İsrail-Filistin sorunu oldukça fazla uluslararası aktörün müdahalesine açık ve kompleks bir sorundur. Uluslararası toplum üyeleri ve kurumlarının bu sorun üzerindeki etkisinin olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Uluslararası toplum ve kurumlarının İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlandığı çalışmada, İsrail-Filistin sorununu çevreleyen konular karmaşık ve iç içe olduğu için bütünü ayrıntılı bir biçimde ele alınmayacak, tezin araştırma sorusu çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. Böylelikle üçüncü bölümde tartışılmaya çalışılacak olan uluslararası toplum kurumları (büyük güç yönetimi, güç dengesi, uluslararası hukuk, savaş, diplomasi) temelinde meydana gelen olaylar incelenecek ve sorunun derinleşmesine, daha içinden çıkılmaz hale gelmesine mi yoksa çatışmaya son verip barış havasının teneffüs edilmesine mi yardımcı olduğu tartışılmaya çalışılacaktır.

20.yüzyılın ikinci yarısı, Ortadoğu'da uluslararası toplumun dinamikleri içinde küresel bir etkiye sahip olan İsrail-Filistin-Arap devletleri etkileşimlerine tanıklık

etmiştir. Hedley Bull'un kavramsallaştırdığı kurumlar bu etkileşimde ana düzenleyici mekanizma görevini görmüştür. Bu kurumlar ile İsrail-Filistin arasındaki çatışma ortamı ile başlayan ilişkinin evirildiği nokta ve kurumların (sürdürülen savaşlar, büyük iktidarların etkisi altında güç dengesi, diplomatik ilişkilerin başlaması, uluslararası hukukun etkisi) etkinliğini tartışabilmek ve ilgili döneme tarihsel bir yorum getirebilmek için bu etkileşimlerin temellerinin ve tarihsel sürecin kısaca ele alınması gerekmektedir.

2.1. İsrail-Filistin Sorununun Arka Planı

Kudüs, bugünkü Filistin ve İsrail topraklarının tam ortasında yer almaktadır. Filistin'i kutsal kılan bu kent M.Ö 2000'li yıllara kadar uzanan bir tarihi derinliğe sahiptir. Üç semavi din; İslam, Hristiyanlık ve Yahudi dinleri için oldukça önemli tinsel bir anlama sahiptir. Bu nedenle bu bölge tarih boyunca birçok işgale tanıklık etmiştir. 1948 yılı öncesinde bu bölgeye Yahudi göçünün başlaması ve en nihayetinde İsrail'in kurulmasıyla başlayan Araplar ve İsraililer arasındaki sorun bütün bu tarihsel, dinsel, coğrafi, kültürel değerlerin çatışmasından doğmuştur. Çalışmanın Filistin-İsrail sorunu noktasını anlayabilmek ve Uluslararası toplumun ne yönlü baktığını ve harekete geçtiğini konumlandırmak adına bölgenin tarihi geçmişi ve dinsel boyutlarının arka planının açıklanması gerektiği düşünülmektedir.

Başlı başına Filistin'in kendisi, tarihi, dini boyutları ile derin bir tarihi geçmişe sahiptir ve bu tarihsel arka plan günümüz dünya siyasetini dahi etkisi altına almıştır. Afrika ile Asya'nın birleşme noktasında bulunan Filistin; Ortadoğu'da, Kuzeyde Lübnan, Kuzeydoğuda Suriye, Doğuda Ürdün, Güneyde Kızıldeniz, Güneybatıda Mısır, Batıda ise Akdeniz ile çevrelenmiş bir ülkedir. Bugün İsrail 22.072 km², Filistin ise 6.220 km² alan ile toplam 28.292 km² boyutunda küçük, ekonomi potansiyeli diğer ülkelere oranla düşük olan, Yahudilerin 1948 yılında bir devlet kurmadan önce ruhsal ve fiziksel olarak geri kazanılması arzulanan 'Kutsal Toprak'ın' adıdır (Pappe, 1999, s. 14). Bu bölge; Filistin tarafında olan Araplar için de, Batı eksenli bir güzergâhta hareket eden İsrail için de, Uluslararası aktörler için de önem arz ettiğinden dolayı tarafların iddialarından vazgeçmeleri ya da bazı noktalarda ödün vermekten

kaçındıklarından dolayı devamlı çatışma, çözüm arayışı şeklinde bir çizgi takip edilmiştir. Bu ödüne yer bırakmayan ve bugün dahi çözümsüz kalan bazı noktalar sorunun bel kemiğini oluşturduğu için bunların açıklanması gerekmektedir. Bunların en önemlisi üç semavi din için büyük öneme sahip Kudüs'ün statusüdür. Günümüzde dahi uluslararası toplum ve kurumları tarafından çözüm geliştirilmeye çalışılsa da uluslararası aktörlerin dini, kültürel, siyasi temelli düşünce ve tutumları sorun üzerinde oldukça etkilidir. Uluslararası toplum kurumlarından diplomasi ve uluslararası hukuk ekseninde çözümlenmeye çalışılan bu sorun esasen İsrail-Filistin sorununun kendisini temsil etmektedir. Bu nedenle bu bölgenin önemi ve sorunun kaynağının açıklanması gerekmektedir.

2.1.1. Filistin'in – Kudüs'ün Önemi

Bölgenin önemini belirtmeden önce İsrail-Filistin sorununun ana hatlarını belirlemek ve anlamlandırmak için kısaca İsrail ve Filistinlilerin kim ve nereden geldiği sorularının yanıtlanması gerekmektedir.

Arkeolojik bulgular Filistin tarihinin başlangıcını M.Ö 500.000-14.000 taş devrine kadar geriye götürmektedir. İnsanlık tarihinin ilk medeniyeti olan Nafuian medeniyeti ismini bugünkü Kudüs'ün kuzeyinde bulunan bir mağaradan almıştır. Tarihte ilk şehir ve ilk yerleşik yaşam olarak bilinmektedir (M.Ö 14.000-8.000). Filistin tarihi de Arap yarımadasından sami grupların göçleri ile başlamıştır (Saleh, 2003, s. 18). Bu göçler ile Kenanlıların alt gruplarını teşkil eden Jebusitler, Amoriler, Edomiler, Moabiler gibi kabileler bölgeye göç etmiştir. Bu kabileler arasında Ege denizinden gelen Filistinliler de yer almaktadır. Kenanlılar, Filistin coğrafyasının yerlileri ve nüfusu diğerlerine oranla daha çok olduğu için dominant grup olarak, bölge onların ismiyle anılmaya başlanmıştır. M.S 7. Yüzyıl itibariyle bölgede var olan Filistinliler (Filistinli Araplar) Filistin'e ilk yerleşenler arasındadır (Garaudy, 2019, s. 45). M.Ö 3000-1000 arası

dönem İsraililerin ilk göstergelerinin olduğu dönem olarak arkeolojik incelemeler ile tespit edilmiştir. Bronz çağının sonlarında ve demir çağının başlarında bölgede geleneksel kabile biçiminde bir yaşam vardır (Gregory Harms, 2008 , s. 3-7). Tevrat'ta da Kenan diyarı (Land of the Canaan) ismi Yahudilere vaat edilen toprakların adresi olarak belirtilmektedir. Filistin'de Yahudilerin tarihi M.Ö 1250-1000 yılında başlamıştır. Kudüs ve kuzeyinde yerleşim alanları oluşturmuşlardır (Saleh, 2003, s. 19). Bu dönem içerisinde Filistin üzerinde Davut Peygamber ve İbrahim Peygamber'in egemenliği başlamıştır fakat 80 yıl kadar kısa sürede sona ermiştir. Süleyman'ın ölümü ile imparatorluk Kuzeyde İsrail, Güneyde Yahuda krallığı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu iki krallık ortak tarihi miraslara sahip olsalar da hiçbir zaman birleşmemişlerdir. Daha sonra Asur, Babil, Pers, Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorlukları hâkimiyetleri altında yaşamışlardır (Saleh, 2003, s. 19-24).

Bugün dahi devam eden İsrail-Filistin arasındaki problemin temel nedeni Filistin, özelde Kudüs'ün her iki taraf için dini öneminden kaynaklanmaktadır. Kısaca bu önemin sebebini açıklamak gerekirse; Yahudiler için; Antik İsrail tarihine kadar inildiğinde bu coğrafyada İsrail kabilesinin atası olarak kabul edilen Yakup (Ya'quob) peygamberin doğduğu ve çocuklar ile birlikte yaşadığı yer olarak ifade edilmektedir (Saleh, 2003, s. 10). Kutsal kitapları olan İncil'de Yahudilerin anavatanı ve onlara vaat edilen toprak olarak ifade edilmektedir. Hristiyanlar için; Kudüs, İsa peygamberin doğduğu ve mesajlarını iletmediği, vaaz ettiği yer olması ve yeniden dirilişinin burada meydana geleceğine inanıldığından dolayı kutsaldır. Müslümanlar için de ilk kible ve İslam Peygamberi Muhammed'in Miraca yükseldiği yer olarak da inanılan Kudüs Müslümanların kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'de kutsal bir mekân olarak ifade edilmiştir. (Saleh, 2003, s. 10-12). Bu dini ve kültürel farklılık çerçevesinde aynı bölgelerde hak iddiası çatışmanın zeminini oluşturmaktadır.

Buzan; Uluslararası toplum yaklaşımında da Emperyalizm/Sömürgeciliğin ortak bilgi, fikirler ve karşılıklı bilinci güçlendirdiği görüşlerinin varlığının altını çizmiştir (2014, s. 156). Bu görüşe göre sömürgecilik; dünyanın birçok coğrafyasında ortak dil, milliyetçilik, egemenlik, insani eşitliği (birçok kayıp verilerek) yaydığını savunmaktadır (Buzan, 2014, s. 156). Bu çerçeveden İsrail'in bölgedeki varlığı en son aşamada kayıplara rağmen uluslararası toplum için olumlu bir etki olarak

değerlendirilirken Graudy; Yahudilerin, Filistin coğrafyasına olan bölgesel bağlılığının Batı ülkelerinin Ortadoğu'da çıkarlarını gözetebilmeleri amacıyla geliştirdiği siyasi bir manevra olduğunu ifade etmektedir (2019, s. 80). Böylelikle bölgede Yahudi devletinin varlığı, kontrol mekanizmasına aracılık edecek önemli bir güç olarak var olacaktır. Ancak bunun klasik sömürgecilikten farklı olarak bir coğrafyanın emek ve bölgesel zenginliklerinden ziyade Filistin'de Yahudiler için yerleşim alanı oluşturma girişimidir (Garaudy, 2019, s. 80). Bu girişim de Arap devletleri tarafından işgalci ve sömürgeci bir eylem olarak nitelendirilmiştir.

Nitekim Yahudiler arasında dini bir gereklilik ve hak olarak görülen yerleşim ve yurt edinimleri, bu sürecin dönemin büyük güçlerinin çıkarına hizmet edecek bir biçimde geliştiği açıktır. Siyonizm ve İsrail'in siyasi araçlarına hizmet amacıyla icat edilen Siyasi Siyonizm de uluslararası toplumun taraflar arasında bir mizan oluşturmamalarında etkili olmuştur. Siyonizm ve Siyasi Siyonizm'in İsrail-Filistin sorununda ve İsrail'in kuruluşunda önemli bir tarihsel eşiği temsil etmesi nedeniyle açıklanması gerektiği düşünülmektedir.

2.1.2. Siyonizm

Siyonizm'in kökleri yurt olarak benimsenen Ortadoğu coğrafyasında değil Avrupa'da ortaya çıkmış ve evrimleşmiştir. Dünyadaki tüm Yahudilerin anavatanı olarak belirtilen yer ve bu Yahudilerin kaderini de şekillendiren Avrupalı ve Amerikalı Yahudiler olmuştur (Kramer, 2008 , s. 102). Bütün bu girişimlerin olumlu bir biçimde sonuçlanmasında da Siyonizm etkindir. Siyasi ve Dini Siyonizm'i birbirinden ayıran Garaudy'e göre dini Siyonizm; Yahudiliğin mesihçi inanış ile bağdaştırılır. Kutsal toprak olarak görülen Kudüs'e hac geleneğini ifade etmektedir (Garaudy, 2019, s. 11-12). Siyonizm'e değinmeden önce Siyonist hareketin oluşmasına zemin hazırlayan etkenlere değinmek gerekir. Dini Siyonizm duygusu, Yahudilerin dini yaşamında derin yer edinmiş olmasına rağmen politik olarak bu noktada güçlü bir örgütlenme mevcut değildir (William L. Cleveland, 2009, s. 240). 19.yüzyıl itibari ile Avrupa'da yayılan fanatik milliyetçilik nedeniyle Avrupa'nın birçok ülkesinde yaşayan Yahudiler bu milliyetçilikten kaynaklanan öfkeden oldukça olumsuz etkilenmişlerdir (Öke,

2018, s. 27). Özellikle ‘Volk’ (ulus) milliyetçiliği, aynı topraklar üzerinde var olan ve köklü ortak bir geçmişi ifade etmektedir. Volk milliyetçiliğinde toprak-vatana bağlılık esastır. Yahudilerin Avrupa’da bu aşırıya varan tutumlara maruz kalmalarının sebebi de esas itibari ile onların kendilerine ait vatani olmadığından dolayı halk olarak var olmadıkları gerekçesiyedir (Öke, 2018, s. 27) (Tutu, 2015, s. 72-73). Antisemitizm olarak tanısı konulan bu tutum ileride doğacak ve İsrail devletinin kurulmasına sebep olacak olan siyasi Siyonizm’in referans noktası olmuştur.

Esas itibariyle Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması temelli olan Siyasi Siyonizm; 1882 yılında Theodore Herzl tarafından hazırlanan doktrin ile ortaya çıkan bir harekettir. Herzl; yazarlık kariyeri sırasında 1891 yılında Avrupa’nın ünlü gazetelerinden biri olan *Neue Freie Presse*’nin Paris temsilciliğinde göreve başladığı süre sırasında Yahudi Sorunu ile ilgili yazmaya başlamıştır. Öke’nin ifadesiyle “Yahudi Sorununun kökünde antisemitizm olduğunu ifade etmiştir” (2018, s. 53). Yahudiler için ana sorunun diasporaya dağılmaları ve yaşadıkları her ülkede azınlık konumuna düşmelerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Çözümün ise kendilerine ait bir devletle gerçekleştirebileceğinin altını çizmiştir. Herzl’e göre bu devletin konumlandırıldığı iki olası ülke vardır. Bunlar; Arjantin ve Filistin’dir. Herzl’in Yahudi devletine dair düşüncelerinin ilham kaynağı İngiliz Emperyalist zihniyeti olduğu açıkça anlaşılmaktadır (Mike Berry, 2006, s. 3). Bu doğrultuda 1897 yılında Dünya Siyonist Teşkilatını (WZO) kurmuş ve Basel’de düzenlediği ilk kongre ile de İsrail devletinin temellerini atmıştır. Böylelikle Siyasi Siyonist hareketini uluslararası bir harekete dönüştürmüştür. Herzl, Avrupa’da Antisemitizmin derin köklere sahip bir hareket olduğunu kabul ederek bu çerçevede ideolojik bir plan geliştirmiştir. Yahudilerin bir halk olduğu gerçeğinden hareketle, onların bir yurt sahibi olmaları gerektiğini savunmuştur (William L. Cleveland, 2009, s. 242). Dolayısıyla da Filistin’de Yahudilere ait bir devlet kurulması fikrinin yayılması ve geliştirilmesi bakımından bu kongre kilometre taşı niteliğindedir. Ancak Yahudi bir devletin kurulması için de dönemin “büyük güç” olarak görüldüğü devletlerin desteği ile mümkün olacağını ifade etmiştir (William L. Cleveland, 2009, s. 242-243). Çatışmanın bir kanadı olan Siyonizm’in karşısında ise Mısır Lideri Cemal Abdul Nasır’ın bütün Arapları bir araya toplama düşüncesi olan Pan Arabizm yani Arap

Milliyetçiliği vardır (Khan, 1979, s. 353-354). İsrail ve genel manada Araplar arasında bölgesel kutsalların ve statülerin çatışması bu iki tarafı bitmez savaflara sürüklemiştir.

1.Dünya Savaşının yaklaştığı bu dönemde Yahudilerin Filistin’de bir devlet kurmalarını destekleyen dönemin en güçlüsü İngiltere, Realist bir amaçla Balfour Deklarasyonunu ilan etmiştir. Uluslararası Toplumda önemli bir kurumu ifade eden büyük güç yönetimine karşılık gelen İngiltere’nin bu hamlesi esasen İsrail-Filistin arasındaki sorunun başlamasında en temel ve somut adımını ifade etmektedir. Bu nedenle taraflar arasındaki sorunun çerçevesini tanımlamak amacıyla Balfour Deklarasyonu önemlidir.

2.1.3. Balfour Deklarasyonu

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması ile birlikte 1922 yılında Filistin’de manda yönetimi kuran İngiltere, Filistin halkına ve Yahudilere aynı paralelde verilen vaatler çatışmaları tetiklemiştir. İngiltere, Filistin’de bir Yahudi devletini destekleme girişimi, Osmanlı devletinin parçalanması sonrası bu coğrafyada meydana gelecek güç boşluğunu Fransa’nın doldurabilme olasılığına karşı atılmış bir adımdır. İngiltere’nin bölgedeki emperyalist çıkarlarına hizmeti amacıyla kontrollü bir Yahudi devletinin kurulmasına destek vermesi fikri 1917 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour ve kabine tarafından onaylanmıştır (Hileman-Tabios, 2009 , s. 29). Siyasi Siyonizm noktasında belirtildiği üzere Antisemitizm ve Siyasi Siyonizm’in etkinliği doğru orantılıdır. Arthur Balfour da antisemit düşüncelere sahip bir politikacı olduğu iddia edilmektedir. 1905 yılında, Rus Yahudilerinin İngiltere’ye girişini yasaklama konusunda *Yabancılar Kanunu* lehinde bir tavır sergilemiştir. Yayınladığı Deklarasyonun da İngiltere’den Yahudilerin Filistin’e göçünü gerçekleştirmektir (Garaudy, 2019, s. 79).

İki bin yıldır Filistin topraklarında var olan halk kısa bir sürede ortaya çıkan ve dönemin süper güçleri tarafından desteklenen Siyasi Siyonizm’in Filistin’e olan göçüne, yerleşimine ve en nihayetinde de 1948 yılında bir devlet kurulmasına engel

olamamışlardır. Bunun gerçekleşmesinde borçlu olunan faktörler ise Birinci yüzyıldaki atalarının söylem mirası (vaat edilmiş topraklar) ve 19.yüzyıl Avrupa sömürgeciliği ve yöntemleridir. Ancak Balfour Deklarasyonu; Filistin'in Yahudiler için ulusal vatan (national home) olduğunu belirtmiş olsa da tarihte muğlak bir metin olarak yer edinmiştir. Yine de bu deklarasyon İsrail devletinin kurulmasındaki dönemin en önemli ayağından biri olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

2.1.4. Çatışmaların Başlaması ve Çözüm Arayışları

Filistin'e göçler somut adımlar ile hızlanmıştır. 1927 yılında Yahudi mülteci sayısı 3,034 iken keskin bir biçimde 1933 yılında 37,337, 1935 yılında 66,472 sayısına ulaşmıştır. Araplar bu duruma karşı çıkmakla birlikte İngiliz Manda yönetimine son vermek istemişler. Yahudilerle Araplar arasındaki yerel çatışmalar 1939 yılına dek binlerce kişinin ölümüyle sonuçlandığı ifade edilmiştir (Bose, 2001, s. 217-219). Bu durum devlet ilan edilebilecek kadar yerleşimci sayısı olana kadar ve yeteri kadar yerleşim alanının satın alınmasına değin devam etmiştir. 18 Nisan 1936 yılında patlak veren Arap isyanı bölgede büyük çapta gösteri ve çatışmaya sebep olmuştur. Bunun üzerine İngiliz hükümeti tarafından, Lord William Peel'e Filistin'deki huzursuzluk nedenleri hakkında İngiliz hükümetinin uygulayabileceği somut bir çözüm önerisi planı hazırlaması için talimat verilmiş ve bunun sonucunda da Peel Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, Arap ve Yahudi milliyetçi tutumlarının "uzlaştırılmaz" olarak belirlenmesinden dolayı Filistin için kantonlaşma veya bölünmeyi önermiştir (El-Eini, 2005, s. 317-320). Kantonlaşma; Filistin'i Arap ve Yahudi olarak iki otonom bölgeye ayıracak, Kudüs ve Hayfa kentlerini içeren İngiliz manda yönetimi altında olan ayrı bir yönetim önermiştir. Fakat bu plan Araplar tarafından reddedilmiştir. İlerleyen zaman içerisinde çözüm arayışı farklı planları gündeme getirmiş fakat hiçbiri kabul edilmemiştir (El-Eini, 2005, s. 317-331). Uluslararası toplum; çatışmanın şiddetinin artmasıyla belirli önlemler ve uzlaşma girişimleri başlatırken Arap Devletleri Yahudi yerleşimlerine şiddetle karşı çıkarak Yahudileri içeren planda var olmayı reddetmişlerdir (Gül, 2018, s. 18). İki taraf arasında şiddetlenen gösteriler ve saldırılar sonucunda İngiltere; Filistin'e göç eden, göçü hedefleyen, Yahudiler lehine

olan tutumunda geri adım atmak durumunda kalmıştır. Dengeyi korumak isteyen İngiltere Yahudi göçünü kısıtlamayı amaçlayan *Beyaz Belge* adında bir rapor hazırlamış, Yahudiler İngiltere'nin bu tutumuna oldukça tepki göstererek İngiltere ile ilişkilerini sorgular duruma gelmiştir (Ataöv, 1982, s. 77). Göç ve yerleşimlerin artış ile taraflar arasındaki şiddetin boyutunu öngöremeyen dönemin süper gücü İngiltere Yahudiler tarafından tepki görmüştür (Ataöv, 1982, s. 77).

1936 yılında patlak veren 2. Dünya Savaşı ile uluslararası sistemde Filistin üzerindeki dikkati dağıtacak kadar dengeler değişmiştir. Savaşın sonunda iki kutuplu bir dünya gerçeği ortaya çıkmış, dönemin en büyük gücü İngiltere'nin yerini yeni bir aktör almıştır. İngiltere'nin ilk başlardaki tutumu gibi Amerika Birleşik Devletleri de Yahudilerin Filistin'de yurt edinmeleri konusunda önemli rol oynamıştır.

Yahudiler devlet kurma hedefine doğru yaklaşırken Siyonizm ideolojisi zaman içerisinde daha militan bir tavır takınmaya başlamıştır. Yahudiler de tutum ve yol haritasının uygulanışı bakımından farklılık arz etmeye başlamışlardır. Sert bir yöntem uygulanması, Yahudi Ajansı başkanı ve daha sonra İsrail'in başbakanı olan David Ben-Gurion tarafından kabul edilen bir yöntem olmuştur. Bunun tersi olarak da diplomasiyi ve iletişimi önceleyen de Dünya Siyonist Örgütü başkanı Chaim Weizmann'dır (Gregory Harms, 2008 , s. 82). Yahudiler tarafından Filistin'de örgütlenen Haganah, Stern, Irgun gibi silahlı paramiliter gruplar İngiltere'ye karşı saldırı düzenlemeye başlamışlardır. İngilizler Filistin'de düzeni sağlama konusunda oldukça zayıf kalmışlardır (Mike Berry, 2006, s. 23-24). Ancak İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Revizyonist olarak adlandırılan ve anti-İngiliz kampanyası yürüten bu silahlı örgütler de ateşkes ilan etmiş ve İngiltere'ye destek verdiklerini ifade etmişlerdir (Moris, 2001, s. 161). Sonuç itibari ile de İngiltere 1947 yılında manda yönetimini sonlandırmaya ve sorunu Birleşmiş Milletlere taşıma kararı almıştır. Araplar, Filistin'in egemenliği konusu üzerinde ne Birleşmiş Milletlerin ne de manda yönetiminin yasal karar verme hakkının olmadığını belirtmişler, sorunun uluslararası adalet divanına taşınmasını istemişlerdir. Nihayetinde de Filistin'in kaderinin sınırların dışındaki güçler tarafından değil yine Filistin halkı tarafından belirlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Mike Berry, 2006, s. 25). Birleşmiş Milletler bölgeye özel bir komisyon göndermiştir (*United Nations Special Committee on Palestine*) ve

komisyon Filistin'in bölünmesi yönünde bir taksim planı hazırlamıştır. Rapora göre bölgede bir Arap bir Yahudi olmak üzere iki devletin kurulması ve Kudüs'ün de Birleşmiş Milletlerin bünyesinde özel bir uluslararası rejim tarafından yönetilmesi kararı alınmıştır (Mike Berry, 2006, s. 26-27). Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Fransa gibi ülkeler taksim oylamasında Yahudiler lehine oy kullanırken İngiltere çekimser oy kullanmıştır. Sonuçta da 14 Mayıs 1948 yılında Birleşmiş Milletlerde 33 kabul oyu ile İsrail Devleti resmi olarak kurulmuştur (Kramer, 2008 , s. 306). Filistin topraklarının %56'sı Birleşmiş Milletler tarafından İsrail devletine tahsis edilmiştir ve önce İsrail-Filistin arasında, daha sonra da Arap Devletleri ve İsrail arasında çatışma başlamıştır. Belirtmek gerekir ki 1946 yılı itibariyle Filistin'in nüfusu; 1.3 milyon Arap, 600 bin Yahudi ve 30 bin diğer etnik grup oluşturmaktadır (Gregory Harms, 2008 , s. 91-92).

Kabul edilen bu plan yıllar boyunca devam edecek düşmanlığı ve savaşı daha da tetiklemiştir. Filistin'de taraflar arasındaki çatışmayı daha da şiddetlendirmiştir. 1948 Nisan ayında Yahudilerin Arapların yaşadığı Deir Yassin köyünde yaptıkları katliam Filistinli Müslümanların direnişinde sembol durumuna geliştirebilir. Bu durumdan etkilenen birçok Müslüman Arap'ın göç etmesine neden olmuştur (Sander, 2013, s. 299-300). Devam eden çatışmalar boyunca İsrail Birleşmiş Milletlerin % 56 olarak belirlediği alanı işgal yolu ile %77'ye çıkarmıştır. Bununla birlikte İsrail'e olan Yahudi göçü de eş zamanlı olarak devam etmiştir (Bose, 2001, s. 231). İsrail'in Filistin'de konumunu ve otoritesini hem askeri hem siyasal açıdan güçlendirmesinin etkisiyle çatışmalar taraflar arasında orantısız bir hal almaya başlamıştır. Sorunun uluslararası toplumun varsayımları ve uluslararası toplumun bir kurumu olan savaş açısından değerlendirilmesi ve uluslararası toplumun bu sorunda konumlandırılması için taraflar arasındaki savaşların açıklanması gerekmektedir.

2.2. Arap-İsrail Savaşları

1948 yılında İsrail'in kurulması bölgedeki Arap devletleri ile İsrail arasında yinelenen savaş dizisinin başlamasına yol açmış, Yahudilerin Filistin topraklarındaki hâkimiyet alanını da genişletmiştir. Bu başlık altında, İsrail ve Arap devletleri arasında

meydana gelen savaşlara detaylı bir biçimde yer verilmemekle birlikte daha çok neden ve sonuçlarına odaklanılacaktır.

İsrail'in kuruluşunun ilanının hemen ardından, 1948 yılında patlak veren savaşın sonucunda Kudüs, İsrail ve Ürdün arasında ikiye bölünmüştür. Gazze; Mısır ve İsrail tarafından, Arapların yaşadığı bölgeler de İsrail ve Ürdün arasında paylaşılmıştır. 700 bin ila 900 bin arasında Filistinli Arap mülteci durumuna düşmüştür (Arı, 2007, s. 235). 1948 yılında savaşta İsrail'in sahadaki başarısının farkına varan Arap ülkeleri İsrail'i yıpratma savaşıyla alt edebilmek için Gazze'yi, ekonomik olarak da sınırlandırabilmek için de Akabe körfezinin kontrolünün önemi arttırmışlardır. Bu nedenle devam eden süreçte bu bölgeler savaşın kızıştığı noktalar olmuştur (Sander, 2013, s. 301). 1952 yılında Arap Milliyetçiliği fikriyle tarihte yer edinen ve Mısır'da monarşiyi yıkarak cumhuriyet rejimini kuran Cemal Abdul Nasır 1956 yılında Süveyş Kanalı millileştirmesi İngiltere, Fransa ve İsrail'in müdahalesini beraberinde getirmiştir. Uluslararası toplumun müdahalesi ile çatışma sona erse de fiili olarak 1967 yılında Arap Devletleri ve İsrail arasındaki savaş yeniden başlamıştır (Mike Berry, 2006, s. 41-42).

Arap ülkeleri ve İsrail arasında diğer savaş 1967 yılında Suriye sınırında başlayan çatışmalar ile sinyal vermeye başlamıştır. 6 gün süren savaş Sovyetler Birliği'nin müdahalesi ile sona ermiştir. Bu savaş ile birlikte İsrail, Filistin'deki topraklarını dört katına çıkarmıştır. Arap ülkeleri ve İsrail arasındaki düşmanlık daha da tırmanmıştır. İsrail, Ürdün'ün elinde bulunan Doğu Kudüs, Batı Şeria, Mısır'a ait olan Gazze Şeridi ve Sina Yarımadasını işgal etmiştir . (Arı, 2007, s. 320-321). Arap Devletleri tarafından varoluşsal saldırılara maruz kalan İsrail, güvenlik çemberi genişletme yoluna giderek fiili saldırılara ve işgale ağırlık vermiştir. Arap Devletleri de mevcut statükoyu; statüye dair itirazlar ve savaş yolundan ziyade diplomasi yoluyla çözüme gidilmesi arasında kararsızlık durumuyla karşı karşıya kalmışlardır (Kissinger, 2004, s. 7). Nasır sonrası Mısır bu süre içerisinde İsrail'e karşı daha ılımlı bir tutum içerisinde olsa da Filistinli Araplar ve Suriye hiçbir şekilde İsrail'in varlığını kabul etmemişlerdir (Kissinger, 2004, s. 7-8).

1967 savaşı mağlubiyeti sonrasında Arap Devletleri için artık İsrail'in Filistin'deki varlığını sonlandırmaktan ziyade kaybedilen toprakları geri almak amacıyla hareket edilmeye başlanmıştır (Arı, 2007, s. 324). Birleşmiş Milletler 22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı kararı ile İsrail'in son savaşta işgal ettiği topraklardan çekilmesi, bölgede güvenli bir şekilde barışın tesis edilmesi kararlaştırılmıştır (Shindler, 2013, s. 137). Fakat bu karar o kadar muğlak bir biçimde ifade edilmiştir ki taraflar bunu kendileri lehine yorumlayabilecek bir aralık bulmuşlardır (Chomsky, 1999, s. 98). Arap Devletlerine göre İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına dönüşünü belirten bir kararken, İsrail önceki sınırların güvenli olmadığı gerekçesini sunarak işgal ettiği alanlardan çekilmeyi reddetmiştir. İsrail; diplomatik müzakereler yoluyla çözüm getirmek için Arap Devletleri'nin kendisini tanımasını şart koşarken, Arap Devletleri de diplomasiden önce 1967'de işgal edilen toprakları geri istemişlerdir. Kısacası içinden çıkılması için bir tarafın geri adım atması gereken bir durum halini almıştır (Kissinger, 2004, s. 9). Fakat bunun olması oldukça zor gözüktüğü bir dönemde, 1973 yılında iki taraf arasında ilk olarak Mısır ve Suriye'nin saldırılarıyla başlayan ve iki tarafın dini için de kutsal günlerde başlayan son savaş patlak vermiştir. Yoğun bir şekilde yaklaşık dört hafta süren 1973 Yom Kippur savaşı Mısır ve Suriye'nin önderliğinde başlayan, Arap ülkelerinin ve İsrail'in karşı karşıya geldiği son savaştır. Arap devletlerinin amacı; Golan Tepeleri ve Sina Yarımadası'nı geri almaktır. Savaşın sonunda tüm taraflar ağır kayıplar almıştır. Yom Kippur savaşının ardından Suudi Arabistan liderliğindeki Arap dünyası, Batı'ya karşı bir petrol ambargosu uygulamıştır. Bu durum uluslararası kamuoyunun da bu konuya odaklanmasına sebep olmuştur. Çünkü petrol fiyatlarının keskin yükselişi uluslararası ekonomiyi olumsuz anlamda etkilemiştir. Sorunu çözmek, ya da en azından tehlikeli noktalarını ortadan kaldırmak hedeflenmiştir (Mike Berry, 2006, s. 67). Savaş sonunda; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 21 Ekim 1973 yılında 1967 yılındaki Güvenlik Konseyi kararına uyulması kararı almıştır. Bu karar doğrultusunda Sovyetler Birliği'nin bölgeye Sovyet-Amerikan ortak birliklerini göndermesi önerilmiş ancak ABD, SSCB ile aralarında çıkar çatışması yaşanacağından dolayı bölgeye girip söz sahibi olmasını istememiştir. Bu nedenle bu karara uyulmamıştır. Sonuç itibarıyla Birleşmiş Milletler Barış Gücü devreye girmiştir (Sander, 2013, s. 538). Taraflar arasında 1973 sonrası Filistin'de fiili savaş meydana gelmese de çatışmalar devam etmiştir. Ayrıca Filistin topraklarını savunan ve İsrail'in

varlığını sonlandırmak isteyen Arap Devletlerinin yanı sıra Filistin’de Filistin halkının ve topraklarının temsilcisi olduğu iddiası ile 1964 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur (Hamid, 1975, s. 94). İsrail-Filistin sorununda, Filistin adına hareket eden bir örgüt haline gelmesi, taraflardan birisi olarak soruna dâhil olması sebebiyle FKÖ’nün kuruluşundan, misyonundan, etkinlikleri ve hedeflerinden bahsetmek gerekmektedir.

2.3. Filistin Kurtuluş Örgütü

1952 yılının sonlarında Kahire Üniversitesindeki Filistinli öğrencileri Yaser Arafat önderliğinde El-Fetih’i kurmuşlardır. 1964 yılında gizli yapılan bir konferansta kurulan El-Fetih İsrail işgaline karşı aynı zamanda silahlı direniş de başlatmıştır. El-Fetih’in beşinci toplantısında bütün Filistin gruplarını tek çatı altına toplanarak Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuş ve kuruluşunu 1965 yılında resmileştirdiğini ilan ederek Filistin davasının meşru savunucusu olarak kendisini tanımlamıştır. 1960’lı yılların başından 1990’lı yıllara kadar İsrail’e karşı gerilla taktiği kullanarak silahlı mücadele vermiştir (Arı, 2007, s. 332-336) (Yılmaz, 2005, s. 13). Filistin Kurtuluş Örgütü; Filistin Milliyetçiliğini her şeyin üzerinde tutarak İsrail’in bölgede varlığını kabul etmediğini ifade etmiştir. Arap- İsrail çatışmasını farklı bir boyuta taşıyan, FKÖ’nün lideri olarak seçilen Yaser Arafat ve FKÖ, Filistin ulusal kimliğinin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır (William L. Cleveland, 2009, s. 359). Başlarda FKÖ, Arap Hükümetleri tarafından Filistinlileri kontrol altında tutması amacıyla desteklenirken daha sonra Filistin’de temel aktör olarak giderek güçlenmiştir (Sawalha, 2009, s. 18). Birleşmiş Milletlerin 242 sayılı kararın kabulünün; İsrail devletinin varlığını da kabulü anlamına geldiğini, Filistin sorununa yalnızca mülteci meselesi olarak bakıldığından ve Filistinlilerin varoluşsal haklarından bahsetmediğinden dolayı da kabul etmemiştir (William L. Cleveland, 2009, s. 360). Ancak 1973 savaşı sonrası bölgesel olarak İsrail’in tamamen ortadan kaldırılmasından ziyade 1967 savaşı öncesi sınırlara dönmesine yönelik tutum Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından da benimsenmiştir. En nihayetinde Filistin halkını ve hakların temsilen İsrail’e savaş açan ve bölgesel çıkarlarını gözeten Arap devletlerinin yerini alan ve

daha sonrasında müzakere masasının bir tarafında olan bu yeni aktör; 1988 yılında da 242 sayılı kararı ve 1967 savaşı öncesi sınırlarındaki İsrail'i tanımıştır (Arı, 2007, s. 339). Filistin halkının meşru temsilcisi olarak ABD tarafından da 1988 yılında tanınmıştır (Arı, 2007, s. 340). Bütün bu siyasal karmaşanın ve savaşların sosyal yansımaları da bu denli ağır olmuştur. Zaman geçtikçe mülteci durumuna düşen Filistinli sayısında ciddi artışlar yaşanmış, bu mültecilerin ilk iltica adresleri de komşu ülkeler olmuştur. Dolayısıyla da çatışmalar da sınırları aşma noktasına gelmiştir. Bütün bu atmosfer içerisinde özellikle uluslararası aktörler taraflar arasındaki sorunun çözümü için girişimler başlatılmıştır. Bu girişimler İsrail-Filistin sorunda ilk kez bir barışın konuşulduğu ve somut adımlar atıldığı 1978 yılında bir zamanlar İsrail'in bölgedeki varlığına şiddetle karşı olan Mısır ve İsrail arasında gerçekleşmiştir.

2.4. 1978 Camp David Antlaşması

Çalışmanın üçüncü bölümünün diplomasi başlığı altında uluslararası toplum çerçevesinden detaylı değinilecek olan barış süreçlerinin ve etkilerinin bu bölüm itibariyle daha çok tarih, uluslararası politika bağlamı üzerinden incelenmeye ve açıklanmaya çalışılacaktır. İsrail-Filistin arasındaki sorunda bir dönüm noktasını temsil eden Camp David, başta uluslararası toplumun güçlenmesine dair umut vaat eden bir adım olsa istenilen bir barış ortamını sağlamada yetersiz kalmıştır.

Arap Milliyetçiliği söylemleri ve uluslararası politikaları etkileyen bir politikacı olan Cemal Abdül Nasır sonrası Enver Sedat; Mısır'ın üçüncü Cumhurbaşkanı olmuştur. 1973 yılında İsrail'e karşı başlattığı savaşta aldığı galibiyet ile ulusal ve uluslararası saygınlık kazanmıştır (Köprülü, 1990, s. 169-170). Ancak tarihte daha çok Arap halkları için bölgesel düşman olarak görülen İsrail ve dolaylı olarak Batı ile Camp David antlaşmasını yapması ile bilinmektedir. Enver Sedat, henüz 1973 yılında İsrail'e karşı savaş başlatan taraf olarak daha sonrasında bir barış ortamının öncüsü olmasında siyasal, ekonomik, sosyal, askeri nedenler öne sürülmektedir (Köprülü, 1990, s. 174). Bölgesel olarak askeri anlamda güçlü konumda olan İsrail'e karşı bir askeri başarı yoluyla kaybedilen toprakların geri alınmasından ziyade, diplomasi kullanılarak bunun gerçekleşeceği inancı nedeniyle İsrail ile barış yoluna girmiştir.

Zira Yom Kipur savaşı sonrası Mısır defalarca İsrail'in 1967 savaşı öncesi sınırlarına dönmesi gerektiğini belirtmiş ancak bunun savaş ile elde edilemeyeceğini, mutlak galibiyetin ne Mısır hükümeti ne bölgesel devletler açısından mümkün olmadığını düşünmüştür (Yılmaz, 2005, s. 21-22).

1977 yılında İsrail'e tarihi bir ziyaret gerçekleştiren Enver Sedat İsrail parlamentosunda konuşma yapan ilk lider sıfatını almış ve bir barış metnine imza atmadan önce büyük bir adım atarak İsrail'i bir devlet olarak tanıdığını ilan eden ilk Arap devlet lideri olmuştur (Arı, 2007, s. 398). Mısır devlet başkanı Enver Sedat, İsrail Başbakanı Menahem Begin liderliğinde ve dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'ın öncülüğünde başlayan barış görüşmeleri İsrail açısından ve bölgesel barışın konuşulmaya başlanması konusunda bir dönüm noktası niteliğindedir. İki taraf arasında 17 Eylül 1978 yılında yapılan antlaşmada, ABD'nin iki taraf ile yürüttüğü diplomasi tarafların uyuşmasında ve barışın tesis edilmesinde önemli bir faktördür (Quandt, 1986, s. 357). Antlaşmaya göre İsrail'in Sina'dan çekilmesi kararlaştırılmıştır. İki taraf arasında ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir. Ayrıca 'Ortadoğu barışı için çerçeve antlaşması' ve 'Mısır-İsrail barışı için çerçeve antlaşması' adında iki antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalar, İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi, Birleşmiş Milletlerin 242 ve 338 sayılı kararı referans alınarak, Filistin sorununun çözümü, iyi komşuluk ilişkileri, Kudüs hariç Batı Şeria ve Gazze Şeridinde Filistin otonom yapısının kabulünü içermektedir. (Schulze, 2008, s. 52). Uluslararası toplumun arzu edilen noktası, kurumları vasıtasıyla kolektif bir barış ortamının sağlanması ya da çatışma ortamının sona erdirilmesine yöneliktir. Arap devletleri arasında İsrail'in bölgedeki varlığına dair kabul noktasında fikir ayrılıkları yaşanmaya başlamıştır. 28 Mart 1979 yılında Washington'da imzalanan, Mısır lideri Enver Sedat'ın suikasta uğramasına sebep olan bu barış girişimi bölgede kolektif bir barış havası estirmemiştir. Camp David, soğuk barış (cold peace) olarak tanımlanmış ve bu soğuk barışın soğuk bir savaşa dönüşmeyeceğinin garantisinin de verilemeyeceği belirtilmiştir (Quandt, 1986, s. 1) (Yılmaz, 2005, s. 22). Mısır, Arap Devletleri tarafından 'emperyalizm uydusu' olarak suçlanmış, 1945 yılında kurulan ve merkezi Kahire olan Arap Liginden ihraç edilmiş ve merkezi de Tunus'a taşınmıştır (Saleh, 2003, s. 292) Uluslararası politik hareketliliğin üst düzeyde olduğu bir döneme

rastlayan bu barış girişiminin sürdürülebilir olması ve bütün bir bölgeye yayılması düşüncesi oldukça ütopyik bir okumadır. Özellikle 1980'ler ortaları içerisinde Mısır-İsrail arasında çatışma meydana gelmese de özellikle İsrail- Filistin Kurtuluş Örgütü üzerinden devam etmiştir. Camp David Ortadoğu'da yeni bir dönem başlatmış, Mısır'a karşı yapılan bütün eleştirilere ve yaptırımlara rağmen 15 yıl sonra FKÖ de kendini aynı barış süreci içerisinde bulmuştur (Saleh, 2003, s. 293). Barış'ın konuşulmaya başlanması çatışmaların sonlandırılması noktasında da katkı sağlamamıştır. Arap devletleri ve İsrail arasında çatışmalarda Filistin'i temsilen FKÖ ağırlıklı olarak var olmaya başlamıştır. Taraflar arasındaki çatışmalar hem Filistin topraklarında hem de farklı ülkelerde, farklı formlarda yaşanmaya devam etmiştir. Bunlardan biri de 1982 yılında Lübnan'da yaşanmıştır. Üçüncü bölümde tartışılacağı üzere uluslararası toplumun kurumu olan ve taraflar arasında gerçekleşen her savaş İngiliz Okulunda savaşın meşruiyetinin daraltılması yoluna gidilse de (Buzan, 2014, s. 153) İsrail-Filistin sorununda aktif olarak başvurulmuştur. Buzan'ın ifade ettiği gibi bir uluslararası toplum kurumu olarak savaşın olumsuz uzantıları da mevcuttur. Bunlar en başta İsrail-Filistin sorununda da oldukça ortaya çıkan insani eşitsizlik ve milliyetçilik sorunudur (2014, s. 153). Savaşın sonunda oluşturulacak olan ve İngiliz okulunun ifadesiyle barış atmosferidir. Ancak İsrail-Filistin sorununda barışın konuşulmaya başlanması çatışmaların sonlandırılması noktasında da etkili olmamıştır. Arap devletleri ve İsrail arasında çatışmalarda Filistin'i temsilen FKÖ ağırlıklı olarak var olmaya başlamıştır. Taraflar arasındaki çatışmalar hem Filistin topraklarında hem de farklı ülkelerde, farklı formlarda yaşanmaya devam etmiştir. Bunlardan biri de 1982 yılında Lübnan'da yaşanmıştır.

2.5. 1982 Lübnan'ın İşgali

Genellikle komşu Arap ülkelerine göç eden Filistinlilerin yaklaşık 400.000 tanesi Lübnan'a göç etmiş, burada mülteci kamplarında yaşamaya başlamışlardır. Ancak Lübnan'ın hassas politik ve sosyal yapısı nedeniyle bu göçler çok farklı etnik gruba ev sahipliği yapan Lübnan'ı olumsuz etkilemiştir. 1965 yılında ilk askeri faaliyetlerine başlayan ve Yaser Arafat tarafından kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)

Filistinliler kanadından, Lübnan üzerinden İsrail'e karşı askeri harekât düzenlemeye başlamıştır (Arı, 2007, s. 322-323). FKÖ, aynı şekilde Lübnan'da da askeri faaliyetlerine devam etmiş, mülteci kampları askeri eğitim alanı haline gelmiştir. Bu nedenle Lübnan bunu engellemek amacıyla bu kamplara saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Daha sonra bu çatışmalara son vermek amacıyla Suriye birlikler ve BM Barış gücü dâhil olmuştur. 1975 yılında sağcı Hristiyanlar, solcu Müslümanlar ve Filistinli gerillalar arasında meydana gelen bir iç savaş halini alır. 1978 yılında İsrail, Lübnan'ın güney bölgesini işgal etmiş daha sonra BM Barış Gücü'nün müdahalesiyle geri çekilmiştir. Ancak sorun Suriye'nin Lübnan'ı bir devlet olarak tanıdığı 1991 yılına kadar bölgedeki tansiyon genellikle yüksek seviyelerde olmuştur (Sander, 2013, s. 539-542) (Arı, 2007, s. 332-333). İsrail'in 1982 yılında Lübnan'ı işgal gerekçesi; Filistinli mültecileri İsrail sınırlarından uzaklaştırmak ve herhangi bir askeri ve siyasi oluşumun önünü kesmek olarak ifade etmiştir (Chomsky, 1999, s. 323). Dolayısıyla da Filistin halkının kendi topraklarında kendi kaderini tayin haklarını yok saymıştır. Chomsky'nin ifade ettiği üzere; Uluslararası kamuoyundan tepki almamak için de bu işgali meşru müdafaa gerekçesiyle yaptığını savunmuştur (Chomsky, 1999, s. 352). Menahem Begin hükümeti tarafından planlanan ve gerçekleştirilen bu işgal ile İsrail tarafından işgal altında olan Batı Şeria'nın ilhakının kolaylaştırılması amaçlanmıştır. İsrail; 1983 yılından Lübnan'dan çıkmaya karar vermiş ancak 2000 yılına kadar tam olarak bölgeyi terk etmemişlerdir. 15 yıl istikrarsız ve çatışma halinde olan bölge İsrail'in çekilmesiyle Suriye'nin Lübnan üzerindeki konumu güçlenmiştir (William L. Cleveland, 2009, s. 389).

Mısır ile yaptığı barış antlaşmasıyla önemli bir Arap gücünü savaş sahasında saf dışı bırakan İsrail; Lübnan işgalinde karşısına çıkacak askeri gücü de zayıflatmıştır. FKÖ'nün askeri gücünün artmasından ziyade siyasal anlamda saygınlığının ve gücünün artışı ile de resmi olarak 1988 yılında Filistin devleti kurulmuştur (Mutlu, 2019, s. 406). Devlet öncesi dönemden, Filistin'e bilinçli yapılan Yahudi göçü itibariyle yalnızca Filistin'de değil bütün Ortadoğu coğrafyasına yayılan bir kaos yukarıda belirtildiği gibi uzun süre ve her zaman bir yenisiyle sonuçlanan savaşlar silsilesine neden olmuştur. Her ne kadar İsrail Devleti'nin kuruluşu, bölgesel ve küresel etkinliğinin artışı ile Arap Milliyetçiliği doğru orantılı olsa da Arap Devletleri

arasında ilişkiler istikrarlı ve barış içerisinde ilerleyememiş bu durum İsrail'in güçlenmesine ve bölgeyi daha fazla bir çıkmaza girmesine sebep olmuştur. Farklı süreler ve sonuçları olan her savaş atmosferi anlaşma ya/da barış ile neticelenmiştir. İsrail-Filistin sorununda da çatışmanın ortasında barış girişim ve görüşmeleri devam etmiştir. Filistinlilerin, İsrail'in işgaline karşı başlattıkları kitlesel halk hareketi olan İntifadanın ardından ilk kez sorunun birincil aktörlerinin bir araya geldiği Oslo görüşmeleri başlamıştır.

2.6. Birinci İntifada ve Oslo Barış Sürecinin Başlaması

9 aralık 1987 yılında İsrail askeri aracının sebep olduğu ve 4 Filistinlinin ölümü üzerine Jebalya mülteci kampında başlayan İsrail karşıtı eylemler Batı Şeria'dan Gazze Şeridine doğru yayılan kitlesel halk ayaklanmaları şeklini almıştır (Mike Berry, 2006, s. 82). İntifada olarak adlandırılan bu ayaklanma Filistinliler için yalnızca siyasal ve ekonomik boyutu değil aynı zamanda insani ve sosyal boyutlarını da temsil etmektedir (William L. Cleveland, 2009, s. 473). İntifada, modern Filistin tarihinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. İsrail-Filistin güçleri arasındaki orantısız durum zaman içerisinde kabul edilemez insan dışı sonuçlar doğurmuştur. Silahsız Filistinli direnişçilere karşı İsrail'in sert tutumu medyada büyük yankı uyandırması Filistinliler arasında dayanışmanın artarak ayaklanmanın boyutunun artmasına ve İsrail'e karşı uluslararası baskının artmasıyla sürecin daha fazla uzamadan uzlaşma yoluna gidilmesine sebep olmuştur (William L. Cleveland, 2009, s. 475-476). İntifada; 1978 Camp David antlaşmasının bir maddesi olan İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi işgalini sona erdirerek FKÖ lideri Yaser Arafat tarafından 1988 yılında başkenti Kudüs olan, Batı Şeria ve Gazze'de %22'lik bir alanda bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Arı, 2007, s. 459). 1988 yılında Yaser Arafat'ın Birleşmiş Milletler'in Cenevre'de toplanan genel kurulunda yaptığı tarihi BM 242 ve 338 sayılı kararların ve İsrail'in varlığının kabulünü açıkladığı konuşma İsrail ile barış müzakerelerinin başlamasında oldukça önemli olmuştur. İsrail'de yönetimde bulunan İzak Şamir FKÖ ile dolaylı görüşmeyi kabul etmiştir (Arı, 2007, s. 460-461). Barış görüşmeleri 2000 yılında dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron tarafından Filistinli

Müslümanlar için kutsal olan Mescidi Aksa ziyareti ile başlayan ikinci İntifadaya kadar devam etmiştir. 2000 yılında başlayan ve Oslo Savaşı olarak da bilinen 5 yıllık bir ayaklanma durumu Ariel Şaron ve Yaser Arafat tarafından görüşmelere katılması için seçilen Mahmud Abbas'ın görüşmesi ile sona ermiştir (Mutlu, 2019, s. 406). Ancak bütün bu barış ve diyalog girişimleri tam anlamıyla bölgeye huzur getirmeye ve iki taraf arasındaki düşmanlığı sona erdirmeye yetmemiştir. Bütün bu tarihsel olayların inşa ettiği, İngiliz Okulunun Uluslararası toplum kavramının eğilim gösterdiği nokta tezin bir sonraki bölümünde tartışılacaktır. Her bir olay uluslararası toplum, özellikle de bölgesel anlamda toplumun oluşmasında, düşüşü ve güçlenişinde önemli pay sahibi olmuştur. Bütün bu denklem sonucunun pozitif mi negatif mi nötr mü olduğu ise bir sonraki bölümde detaylandırılacaktır.

Bu bölümde İsrail-Filistin düşmanlığının ve çatışmasının kökeni ve nedenleri, devam eden süreçlerde barış arayışları tarih ve uluslararası politika disiplinleri ışığında ifade edilmeye çalışılmıştır. Yalnızca Filistin-İsrail devletlerini değil bütün coğrafyaya yayılan çatışmalar ve karışıklıklar dönemin çözüme en uzak sorunu olarak görülmüştür. Filistin bölgesine doğru gerçekleşen Yahudi göçleri devlet kurulabilecek sayıya ulaştığında ve dönemin süper güçlerinin desteği ile en nihayetinde İsrail devletinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bütün Arap devletlerinin bu durumu reddi ve bölgeden İsrail'in çıkarılması fikri zaman içerisinde evrilerek 1967 savaşı ile işgal ettikleri topraklardan çekilmesi olarak esnetilmiştir. Mısır'ın 1980 yılında İsrail'i tanıması ve bir barış antlaşmasının imzalanması, daha sonra da 1991 yılında Filistin davasının savunucu olan Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından tanınması ve barış müzakerelerinin başlaması ile sonuçlanmıştır. Filistin'in yapmayı reddettiği ve İsrail lehine olan "şeyler" zaman içerisinde teker teker gerçekleşmiştir. Filistinlilerin askeri-politik zafiyetleri ve genel anlamda Arap devletlerinin savaş sahnesinde yenilmesi bu sonucun doğmasına sebep olmuştur. Fakat bugün dahi iki ülke arasında sorunlar kolektif bir savaş olmasa da devam etmektedir. Bütün bu tarihsel gerçeklikler İngiliz Okulunun Uluslararası toplum kurumları çerçevesinde sorunun gidişatı üzerinden ve uluslararası toplumun güçlenmesi ve zayıflaması yönünden son bölümde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.BÖLÜM:

İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNA ULUSLARARASI TOPLUM ÇERÇEVESİNDEN BAKIŞ

İngiliz Okulunun teorik çerçevesi uluslararası sistem, uluslararası toplum, dünya toplumu olarak üç analiz seviyesine ayrılmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplinine bakışın farklı bir yolu olarak bu üçünü sırasıyla temsil eden; realizm, rasyonalizm ve devrimcilik anlayışlarının bir arada ve iletişim halinde oluşu diğer yaklaşımlardan ayrılan en önemli özelliğidir. Bu bölümde uluslararası toplumun kurumları olan güç dengesi, büyük güç yönetimi, diplomasi, uluslararası hukuk ve savaş üzerinden İsrail-Filistin sorunu değerlendirilecek ve uluslararası toplumun bu çatışma üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

Uluslararası toplum; uluslararası sistemdeki devletlerin belli kurallar çerçevesinde bir arada ve diyalog halinde olmasını, sistemde meydana gelen krizlerin uluslararası toplumun kurumları vasıtasıyla çözümünü temsil etmektedir. Düzenin korunması uluslararası toplumun krize girmemesi için oldukça önemlidir. Dönemin uluslararası toplumunun yapısına bakıldığında; Arap devletleri ve İsrail arasında, İsrail'in 1948 yılında kurulmasıyla başlayan çatışma hali uluslararası toplumun yapısının krize girmesindeki etkenlerden birisidir. Kısaca o dönem uluslararası toplumun yapısına değinmek gerekirse, 1945 yılında soğuk savaşın başlamasıyla birlikte iki kutuplu bir sistem ortaya çıkmıştır (Arı, 2007, s. 201). İdeolojik zeminli (ABD kapitalizmi- SSCB komünizmi) bu bölünme her an patlak verecek bir sıcak savaş ihtimalini soğuk savaşın sonuna kadar diri tutmuştur. Dolayısıyla uluslararası toplumun en zayıf olduğu dönemlerden birisi olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. İki taraf arasındaki sorunun yoğunluğunda ve çözüm noktasında uluslararası toplumun rolünü tartışacağımız bu bölümde tarihsel seyirden ziyade kurumlar çerçevesinde önemli dönüm noktası olaylar ve durumların etkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Güç dengesi, büyük güç idaresi, uluslararası hukuk, diplomasi ve savaş kurumlarının İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılacaktır.

3.1.Güç Dengesi ve Büyük Güç İdaresi

Bull, güç dengesinde iki şekilde analitik bir ayrıma gitmiştir. Bunlar; genel ve yerel güç dengesi, objektif ve sübjektif güç dengesidir. Genel güç dengesi bütün uluslararası sistemi kapsarken, yerel olan Avrupa, Ortadoğu gibi belli bölgelerin güç dengesini ifade etmektedir (2002, s. 104-125). Konumuz itibariyle genel ve yerel güç dengeleri, İsrail-Filistin çatışmasının çıkmaza girmesi veya çözüme yaklaşması noktasında önemlidir. Güç dengesinin sorun üzerindeki etkisi İsrail'in kuruluşu itibariyle kronolojik bir biçimde ifade edilmeye çalışılacaktır.

İsrail'in kuruluş alt yapısının oluşturulduğu dönem, süper güç konumundaki İngiltere'nin politik desteğinin arkasındaki temel gerekçe; bölgesel bir güç olan Mısır'a karşı bir siper alma ve Ortadoğu'daki İngiliz Emperyalist çıkarlarının korunması yönündedir (Tillman, 1982 , s. 10). Balfour Deklarasyonu ile İsrail'in kuruluşunun en önemli siyasi desteğini veren ve 19. yüzyılın süper gücü olan İngiltere özelinden Avrupa, İkinci Dünya savaşının bitimiyle birlikte dünya siyasetinde güç merkezi olmaktan çıkmış ve yerini iki kutuplu bir siyasi düzene bırakmıştır (Arı, 2007, s. 201). ABD ve SSCB arasında ideolojilerin soğuk savaşı başlamış ve çok sayıda dünya devleti de bu kutuplaşmada arka saflarda yerini almıştır (Arı, 2007, s. 202). Bu durum uluslararası sistemde bazı avantaj ve dezavantajlara sebep olsa da dengeleme amacı daima esastır. İsrail ve Filistin'in dâhil olduğu kamplar çerçevesinden bakılırsa ABD, İsrail için küresel anlamda en büyük finansal ve siyasal destekçi olarak yerini daima korumuştur. Öyle ki ideolojiler çerçevesinden süregelen rekabet içerisinde İsrail; batı ideolojisini siyasal, sosyal, ekonomik olarak benimsemiş ve uygulamaya başlamıştır.

Freedman; 1948 itibari ile SSCB ile İsrail ilişkilerine bakıldığında ideolojik zıtlığa ve Stalin'in antisemitik kişiliğine rağmen 1947 taksim planını ve 1948 İsrail'in kuruluşunu oldukça destekleyen bir SSCB olduğunu ifade etmiştir (2000, s. 2). İngiltere'nin Arap devletleriyle ittifak arayışları içerisinde giren ve Mısır ve Irak'ı da içeren bir blok oluşturma düşüncesini SSCB kendi sınırlarına bir tehdit olarak görmüş dolayısıyla güvenlik endişesi İsrail'i desteklemesi sonucunu doğurmuştur (Freedman, 2000, s. 2). Fakat daha sonra iki ülke arasındaki ilişki özellikle Sovyetler Birliğinde

yaşayan Yahudilere karşı olumsuz tutum ve Sovyetlerden yapılan Yahudi göçü nedeniyle bozulmaya başlamıştır. 1953 yılında bozulmaya başlayan ilişkilerin yönünü Soğuk Savaş'ın etkisi belirlemiştir. Öyle ki 1955 yılında SSCB'yi çevrelemek amacıyla ABD destekli içerisinde İngiltere, Türkiye, İran, Irak, Pakistan'ı barındıran Bağdat Paktı kurulmuştur (Yeşilbursa, 2011, s. 86). Bağdat Paktı aynı zamanda Ortadoğu'da İsrail- Filistin sorununu savaş ile çözümleneceğine inanan Arap devletleri arasında bölünmelere yol açmıştır. Aynı şekilde soğuk savaşın diğer bir tarafı olan SSCB de Ortadoğu'da partner arayışına girmiştir. Nasır Mısır'ı ile ilişkileri diğer ülkelere oranla daha iyi bir seyir izleyen SSCB'nin İsrail'e olan tavrını bu sefer Mısır'ın partnerine uygun bir biçimde yerine getirmiştir. (Freedman, 2000, s. 3). İki devlet arasındaki yakınlaşmada benzer ideolojik söylemlerin de etkisi olduğu ifade edilmiştir (Erdem, 2017, s. 78). İsrail için büyük tehdit arz eden stratejik silahları Mısır'a satmaya başlamıştır Bölgesel güç dengesi yine küresel olandan etkilenmiş, İsrail-Filistin sorununda devletlerin kendi çıkarları kutuplaşma, şiddet eylemlerine kolayca dönüşecek seviyede kalmıştır. Bu kutuplaşma her ne kadar İsrail-Filistin konusunda yalnızca birinin tarafında olarak diğerinin varoluşsal haklarının ihlal edilmesinin önüne geçse de güç kapasitesi ve yaptırım gücü fazla olan avantajlı duruma gelmiştir. İngiliz Okulunun kilit bir özelliğini ifade eden Realizm geleneği; büyük güç idaresi ve güç dengesine dinamizm vermiş (Buzan, 2014, s. 27) ve büyük güçlerin realist reflekslerle İsrail-Filistin sorununda taraf almasında büyük etken olmuştur.

Birçok noktada ortak özellikler ve önemli farklılıkları sentezleyerek oluşturulan orta yol (*via media*)'da uluslararası toplum devlet merkezli bir temele dayanmaktadır. İsrail-Filistin sorununda sistemi oluşturan ve yaptırım gücüne sahip bu büyük güçlerin eylemlerinin sonuçlarının uluslararası toplum, dolayısıyla da İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisidir. Bu çerçevede analizi doğru biçimde yapabilmek adına büyük güçlerin taraflar ile ilişkilerini incelemek gerekmektedir.

Avrupa'nın Ortadoğu'daki emperyalist düzeninde önemli yer tutacağına inanılarak kuruluşu itibariyle desteklenen İsrail; soğuk savaş döneminde, kuruluşunun kurumsallaştığı dönemde de Ortadoğu'da ABD için kendisinin uzak karakolu haline gelmiştir (Freedman, 2012, s. 3). Ancak Eisenhower dönemi (1953–1961) süresince

ilişkiler ılımlı bir seyirde ilerlemiş, 1955 Bağdat Paktına İsrail dâhil edilmemiş (Schoenbaum, 1993, s. 84), Mısır'a SSCB silah satışı yapmasına rağmen Eisenhower, İsrail'e silah göndermeyi reddetmiştir. Bölgede batı desteği olmadan var olabilmesinin zorluğunun her şekilde farkında olan İsrail, ABD'nin bu reddiyelerine karşılık İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmıştır. 1956 yılında Mısır'a karşı Süveyş Krizi sebebiyle savaş açılmış ve ABD tarafından İsrail'e bu savaş ile elde ettiği Sina Yarımadası ve Gazze Şeridinden çekilmesi konusunda baskı yapılmıştır (O.Freedman, 2012, s. 3). ABD ve İsrail arasında stratejik anlamda bir ortaklığın başlangıcı; SSCB ile İsrail'in ilişkilerinin sekteye uğradığı yıl olan 1958 yılına tekabül etmektedir (Freedman, 2000, s. 21). Bu döneme kadar ABD; Lübnan, Mısır, Suriye'ye silah ve ekonomik destek sağlamıştır. Bu yardımların altında yatan sebebin de Sovyetler Birliğinin bölgede etkinliğine set çekmektir (Schoenbaum, 1993, s. 99). Soğuk Savaş halinin ortaya koymuş olduğu bu düzen Buzan'ın da ifade ettiği gibi bu güç dengesi, uluslararası toplumun olması için bir koşuldur ve diğer kurumların da dayandığı bir temeldir (2014, s. 143). İsrail-Filistin sorununun henüz sıcak olduğu bu dönemde de güç dengesinin etkisi hissedilmiştir. Zira ABD ve/veya SSCB tamamen tek bir tarafın yanında olmamış bu durum da -uluslararası hukuk ve diplomasi başlığı altında da açıklanmaya çalışılacağı- çeşitli hukuki girişimlerle diyalog ve uzlaşma ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla güç dengesi tek bir tarafın bütün askeri güç unsurlarını harekete geçirerek karşı tarafı yok etme dürtüsünü bastırmıştır.

ABD ve SSCB'nin de sorunun taraflarına yaklaşımları da bölgedeki çıkarlar ile doğru orantılıdır. Her iki bloğun da Ortadoğu'yu kendi etki alanı haline getirme arzusu müdahaleci bir tutumu ortaya çıkarmıştır. ABD; İsrail'e desteğini sürdürürken gerekçe olarak tüm Ortadoğu üzerinde ilerici, Batılılaştırıcı bir etki yaparak Batı emperyalizmden önce Batı kültürünün uzak karakolu olabileceği iddiası ile hareket etmiştir. Ortadoğu'nun barışçıl biçimde yeniden yapılandırılması konusunda olumlu adımlara sebep olacağı Amerikan Halkla İlişkiler Konseyi tarafından da belirtilmiştir (Davidson, 2001 , s. 214). ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politik söylemlerinin başında İsrail'in güvenliği oldukça ön plandadır. Aynı zamanda bölge ülkelerinin SSCB ile işbirliğine engel olmak ve ek olarak da bölgedeki etkinliğini azaltmak amaçlanmıştır. Zorla toprak ediniminin kabul edilemezliği, uluslararası antlaşmaların uygulanmasının

sağlanması, kendi kaderini tayin hakkının dokunulmazlığı ve yerine getirilmesi gibi bütün bu hakların muhatapları için oldukça savunucu bir politik çizgide durduğunu ifade etmiştir (Tillman, 1982 , s. 51). Ancak birçok farklılığı barındıran Ortadoğu’da ABD politikaları; bütünü birlikte ele alındığında kaosa sebep olup, ABD’nin emperyalist politikalarına hizmet eder duruma gelmiştir (Tillman, 1982 , s. 51).

1967 savaşı patlak verdiğinde ABD başkanı olan Lyndon Johnson (1963–1969) savaşta tarafsızlığını ilan etmesine rağmen SSCB’nin savaşa dâhil olma ihtimaline karşı hazırlıklı olmuş, kışkırtıcı bir tutumdan uzak kalmaya çalışmıştır (Freedman, s. 4). Bir taraftan ABD destekli Türkiye, İran, Irak, Pakistan’ın oluşturduğu Bağdat Paktı, diğer tarafta Nasır önderliğinde Arap Milliyetçiliği söylemiyle güçlü bir ses getirmiş Mısır ve SSCB yaklaşması sonucunu doğurmuştur (Erdem, 2017, s. 79). Nasır’ın Arap dünyasının lideri olma arzusu, batı emperyalizmine karşı sert tutumu, sosyalist bir ideolojik çizgi benimsemesi SSCB ile ilişkisini olumlu yönde etkilemiştir (Erdem, 2017, s. 78). Bağdat Paktı; Arap devletleri arasında kutuplaşmaya sebep olmuştur. Arap devletlerinin bu iki güç etrafında kamplaşması da dünyanın gündemi olan İsrail-Filistin sorununun ortak bir tutum ve adil bir çözüme ulaşılmasının önünü tıkamıştır. Dolayısıyla bölgesel güç dengesi açısından değerlendirildiğinde Araplar arasındaki bu bölünme nedeniyle İsrail’in giderek güç kazandığı ortadadır. Bull’un uluslararası toplumun oluşması için ölçüt olarak belirlediği düzene, gücün iki taraf arasında dengelenmesi noktasından bakacak olursak; soğuk savaş döneminin sıcak çatışmaya dönmeyişi ve caydırıcı unsurlar ile şiddetin sınırlandırılması aslında sınırlı bir düzenin olduğunun işaretidir. Fakat uluslararası sistemi koruyan düzenin diğer ölçütlerine bakıldığında egemen devletlere karşı saygı, evrensel ve daimi barış çabaları, antlaşmaların ve vaatlerin yerine getirilmesi (Bull, 2002, s. 16-17), devletlerin toprak ve mülkiyetlerine karşı tutumun kısırlıkları nedeniyle uluslararası toplumun oluşmasındaki kilometre taşı olan düzen ’in eksik kaldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla da genel ve yerel güç dengesindeki kutuplaşma bir arada yaşama (*coexistence*) ve işbirliğini (*cooperation*) sınırlandırmaktadır.

Soğuk Savaş aynı zamanda güç dengesi anlayışının da değişimine yol açmıştır. Askeri gücün en güçlüyü belirlediği ve bu denklemde daima karşılıklı dengeleme çabaları hiçbirinin üstün olamayışıyla ilgilidir. Ancak nükleer silahın keşfiyle bu

denge öngörülemez hale gelmiş fakat sonucu küresel yıkıcılık arz ettiğinden çözümü de gecikmemiştir. Dolayısıyla dengelemenin yerini caydırıcılık almıştır (Buzan, 2014, s. 144). Sistemin dengede kalması İsrail-Filistin sorununun da tek bir tarafın çıkarları gözetilerek buna göre bir tutumun ortaya çıkmasını engellemiştir. Fakat dengenin ağır bastığı taraf olan ABD ve İsrail gerek ekonomik gerek siyasal alanda Filistin'e ve Arap devletlerine karşı daima daha avantajlı konuma sahip olmuştur.

Soğuk Savaş boyunca sıcaklığı daima hissedilen İsrail - Filistin sorunu 1989 yılında SSCB'nin çöküşü sonrası da devam etmiştir. 1989 yılında sistemde SSCB ve ABD arasındaki güç dengesi yerini ABD'nin süper güç olduğu bir sisteme bırakmıştır (Darraj, 2010, s. 80). İngiliz Okuluna göre dengenin olmayışını; tek süper gücün benimsemiş olduğu hukuku dayatması sonucunu doğurur ki bu durumda da uluslararası toplumdan bahsedilmesi güçtür. Sonuç itibariyle de durumda da zaten iletişim olmasını gerektirecek bir işbirliği sahasına ihtiyaç yoktur (Buzan, 2014, s. 143). Sander'in ifadesiyle "*SSCB'nin çöküşü sonrası sistem formülü; karmaşıklık, belirsizlik ve çatışmanın birleşimidir. Ekonomik ve stratejik önemi olan bölgeler çatışmanın odak noktasını oluşturmaktadır*" (2013, s. 586). Bu sistemdeki güç değişimi yine İngiliz Okulunun uluslararası toplumun oluşmasında önemli pay sahibi olan düzen ve adalet noktalarında da dönüşümü beraberinde getirmektedir. Güçlünün oluşturduğu bir düzen ve adaletsizliğin kaçınılmazlığı ortaya çıkmıştır. Dunne; özellikle 11 Eylül 2001 tarihi sonrası ABD'nin tek taraflı bir şekilde uluslararası sisteme aşırı etkili olduğunu, bu dönem uluslararası kurumların güçlendirilmesi noktasında yapıcı adımlar atmaktan ziyade bu kurumlara karşı tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir (2003, s. 303). Bu hiyerarşi uluslararası toplumun önemli vurgu noktası olan çok aktörlüğü ve dengeyi ortadan kaldırmıştır. Bu durum uluslararası toplumda bir çöküşe sebep olabileceği gibi yeni bir dengelemeyi de beraberinde getirebilme olasılığına da sahiptir (Buzan, 2014, s. 144). Bu dönem George W. Bush'un İsrail-Filistin sorunundaki rolü Irak'a karşı düzenleyeceği operasyon nedeniyle İsrail'i destekleyen ama aynı zamanda da ihtilafa çözüm arayan bir strateji izlemesine sebep olmuştur. İsrail'in, 1967 savaşında işgal ettiği Gazze'den çekilmesini koordine etmiştir (Freedman, 2012, s. 37). Freedman'ın ifadesiyle; "*Bush her ne kadar hegemon bir güç olarak özellikle Ortadoğu'da teröre karşı savaş ilan etmesi ve barış noktasından uzak*

bir tutum sergileyip uluslararası toplumun zayıflamasına sebebiyet verse de; Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Rusya ile birlikte barışın tesisi için 'yol haritası' belirlemek amacıyla diplomatik ilişkiler geliştirmiştir “ (2012, s. 45). 1991 Madrid görüşmeleri sırasında İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği yerleşim politikalarına karşı sert bir tutum benimsemiş, Batı Şeria'daki ve Gazze Şeridi'ndeki tüm yerleşim yerlerinin yapımını durdurmadığı takdirde 10 milyar dolarlık bir kredi garantisini onaylamayacağını açıklamıştır (William L. Cleveland, 2009, s. 501). Fakat İsrail çok az bir kısımda yapımı durdurmasına rağmen kredi ABD tarafından verilmiştir (William L. Cleveland, 2009, s. 502). Bütün bu girişimlere rağmen iki taraf arasında 2006 yılında şiddetli çatışmalar yeniden başlamıştır. Çatışmalarda ABD'nin destek verdiği ve güvenliğini üst düzeyde tutmaya çalıştığı taraf da yine İsrail olmuştur (Freedman, 2012, s. 57). 1997 yılında çözümsüz kalan sorunlardan birisi olan Kudüs konusunda ABD uluslararası toplumu zayıflatan hamlelerde bulunmuştur. Bush yönetimi; BM'nin İsrail'in Kudüs'ü işgaline son vermesine dair aldığı kararları kınamış ve İsrail'in bu kararları ihlal etmesinde güç aldığı nokta olmuştur. Bölgesel anlamda uluslararası toplum hali çatışmalar ile çökme noktasına gelse de büyük güç yönetimi kurumu, tarafların uzlaşması konusunda diplomasi kurumunda detaylı tartışacağımız üzere çabalar sarf etmişlerdir. Dolayısıyla da güç dengesi ve büyük güç yönetimi İsrail-Filistin sorunu üzerinde inişli çıkışlı da olsa barış ortamının doğmasındaki itici güç olmuşlar. Fakat belirtmelidir ki uluslararası toplumun dayandığı nokta olan ortak değerler ve çıkarlar bu iki kurumun destek verdiği tarafın İsrail olmasını kolaylaştırmış ve sınırlı uluslararası topluma hizmet etmiştir. Martin Wight, Uluslararası toplum fikrini tanımlarken Hristiyan inancının etkisinde kalması ve uluslararası toplumun batının ve Hristiyan inancının değerleri çerçevesinde oluşabileceği fikri (Hall, 2006, s. 21), uluslararası toplumu teşkil eden ortak değer, norm, kurumlar noktasında bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD merkezli bir dünya, ABD'nin değerleri etrafında bir uluslararası toplum fikrinin benimsenmesini kolaylaştıran bir durumdur. Doğru bir orantı ile bölgesel olarak düşünüldüğünde de ABD değerlerini benimseyen İsrail ve Oryantalist bir bakış açısı ile karşı karşıya olan, birçok noktada geri kalmış olarak nitelendirilen Filistin ve Arap devletleri karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da uluslararası toplumun zayıflamasına sebep olmaktadır. Çatışmanın nedeni olan bölgenin kutsallığına dair iki farklı inanış, ekonomik, siyasal,

sosyal anlamda iki farklı düzen anlayışının adalet temelli çözümü ve sorunun çatışma halinden çıkıp daimi barış noktasına gelmesinde uluslararası kurumların etkinliği önemlidir. Bu nedenle güç dengesi uluslararası toplum ve bu toplumda meydana gelen sorunlar üzerinde oldukça güçlü bir pozisyona sahiptir fakat kurumların birisi bir diğeri olmadan zayıf kalmaktadır. Bu nedenle belirtildiği üzere SSCB'nin çöküşüyle ortaya çıkan sistemin güç dengesinde olan değişim uluslararası toplumun diğer kurumları olan özellikle diplomasi ve uluslararası hukuk temelinde, İsrail-Filistin çatışması üzerindeki etkileri ilerleyen sayfalarda açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2.Uluslararası Hukuk

İsrail'in Filistin'de varlığının bir hak mı ya da bir işgal mi olduğu konusu üzerinden bölgesel anlamda ontolojik tartışmaya girmeden 1948 sonrası İsrail ve Filistin, genel olarak İsrail ve Arap Devletleri arasındaki çatışmalarda uluslararası toplumun beş kurumdan biri olan uluslararası hukukun rolü tartışılacaktır

İngiliz Okulunda uluslararası hukuk oldukça özel bir yere sahip olmuştur ve İngiliz Okulu yazarları için referans noktası olmuştur. Wight; uluslararası hukuk için uluslararası toplumun en temel kanıtı olduğunu ifade etmiştir (Buzan, 2014, s. 102-103). Uluslararası hukukun nihai hedefi tıpkı uluslararası toplumun varlığının en somut göstergesi olan Barış'ın varlığı ile aynı doğrultudadır. Galtung'un Barış tanımlamasına göre şiddetin olmaması negatif bir barış ortamı yaratırken, yapısal bir entegrasyon pozitif barışı ifade etmektedir (Grewal, 2003, s. 26). Dolayısıyla barış; Şiddetin belirli kurallar ve yaptırımlar yoluyla sınırlandırılması ve düzenin tesisinin sağlanmasıdır.

Ulus üssü kurumun İsrail-Filistin sorununun barış merkezli çözümünü için ilk müdahalesi de; Filistin'e yapılan Yahudi göçü ile Filistin'deki Yahudi nüfusun artmasıyla olmuştur. Bu göçler sonucunda Filistin'de bir yurt edinim girişimleri sonucu iki taraf arasında çıkan çatışmaların sonlandırılması adına Birleşmiş Milletlerin bölgeye özel bir komite göndererek tasarladığı Taksim Planıdır (Mike Berry, 2006, s. 25). Taksim Planınının 181 sayılı kararına göre bölgenin taraflar arasında pay edilmesi,

Kudüs'ün de Birleşmiş Milletler gözetiminde kalması kararı alınmıştır. Bu karara Araplar şiddetle karşı çıkmışlardır. (Mike Berry, 2006, s. 25). 11 Aralık 1948 yılında 194 (III) ve 9 Aralık 1949 yılında 303 (IV) sayılı kararı Kudüs'ün kendine özgü statüsünü vurgulamıştır (Dilek, 2018, s. 117-118). Uluslararası hukuk; büyük güçlerin maddi ve manevi çıkarlarına hizmet etme eğiliminde olmakla birlikte, kozmopolit bir yapıya sahip değildir. Fakat dünyada dayanışmacılığa doğru olan akım insan hakları, ticaret, çevre gibi konularda işbirliği alanını genişletmiştir (Buzan, 2014, s. 148-149). Bu nedenle planın uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi subjektif tutumla ortaya konduğu gerçeğini yansıtacaktır ve kısır kalacaktır. 1948 itibariyle Arap devletleri ve İsrail arasında şiddeti artan çatışmalar Birleşmiş Milletlerin gündeminde olmuştur. Tarafların ciddi kayıplar verdiği 1967 savaşı sonrası BM, taraflar arasındaki çatışmanın sona ermesi için bir takım girişimlerde bulunmuştur (Polsky, 1989, s. 17). Savaş sonrası Filistinlilerin mevcut durumunu; 'Filistinli mülteciler sorunu' olarak adlandırılan ve bu çerçeveden çözüm arayışı içerisine giren BM'ye 'kendi devletlerini savunan insanlar' olarak değiştirilmesini ve Filistin halkının temsilcisi olarak FKÖ'nün kabul edilmesi istemişlerdir. Fakat bu BM'de İsrail ve İngiltere'nin vetosuyla karşılaşmıştır (Polsky, 1989, s. 17). 1967 savaşı sonrası 22 Kasım 1967 yılında alınan 242 sayılı karar; taraflar arasında kalıcı ve adil bir barışın sağlanması çağrısı yapmıştır. İsrail'in işgal ettiği Sina Yarımadası, Golan Tepeleri, Gazze, Batı Şeria ve Kudüs'ten çekilmesini ve bölgedeki tüm devletlerin egemenliklerine ve sınırlarının dokunulmazlığına saygı duyulması kararı alınmıştır (Council U. N., Resolution 242 (1967), 1967). Bu karar; Suriye ve FKÖ hariç diğer taraflarca kabul edilmiş ve BM üyelerinin Filistin lehindeki tutumu (Polsky, 1989, s. 17) uluslararası toplumun güç kazandığı bir nokta olmuştur. İsrail'in bölgesel güvenliği, Filistinlilere ait olan toprakların iadesi kararıyla barışçıl bir yöntemle bir nevi teminat altına alınmıştır. Fakat bu karar uygulamaya dökülmemiştir. 1973 yılında Mısır ve Suriye İsrail ile yeni bir savaşa başlamış bu da 1974 yılında ABD ve SSCB'nin girişimleri ile 242 sayılı karar yinelenerek BM 338 sayılı kararın alınması ile diyalog ve antlaşma ortamının yeniden tesisleriyle sonuçlanmıştır (Council U. N., 1973). Bu iki karar çatışmanın barış sürecine evrilmesi noktasında Mısır ve İsrail arasında Oslo sürecinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Uluslararası hukukun uluslararası topluma ve barışa hizmet edebilmesi için Bull'un da ifade ettiği gibi diğer kurum olan güç dengesi

tarafından da desteklenmesi gerekmektedir (Buzan, 2014, s. 149). Fakat bu 1989 sonrası ABD'nin süper güç oluşuyla ritmik değişimlere sebep olsa da uluslararası hukukun güçlendiği gerçeğinin değiştirmemektedir. Netice itibariyle İsrail'in kuruluşu önce ve sonrası birçok çatışmalara tanıklık eden bu bölgede iki taraf arasında bugüne gelindiğinde çatışma nihai bir barışa ulaşmış değildir.

İki taraf arasında uluslararası hukukun müdahiline rağmen çözümsüz kalan sorunlardan birisi Kudüs Sorunu 'dur. Kudüs'ün üç semavi din açısından değeri sorunun çözümsüzlüğündeki temel faktördür. Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi taksim kararıyla ayrı bir varlık olarak (*corpus separatum*) olarak kabul edilmiştir. Fakat 1948 savaşı sonrası İsrail Batı Kudüs'ü, Ürdün de Doğu Kudüs'ü etki alanı haline getirmiştir (Baker, 2012, s. 77-78). Fakat İsrail çeşitli politikalar ile Kudüs'te Arapların barınamayacağı türden eylemler ve faaliyetler gerçekleştirmiştir, BM'nin bütün uyarıları ve kınamalarına rağmen de tutumunu devam ettirmiştir. BM Güvenlik Konseyi 21 Mayıs 1968'de 252 sayılı kararla İsrail'in daha önce alınan kararlara aykırı davrandığı, Kudüs'ün yasal statüsünü değiştirme eğilimindeki İsrail tarafından alınan tüm yasal, idari önlem ve eylemlerin geçersiz olduğunu, bu statüyü değiştirmedeği ve İsrail'in bu tutumunu değiştirmesi konusunda uyarıda bulunmuştur (Council U. N., 1968). Yine 3 Temmuz 1969 yılındaki 267 sayılı karar ile de bu tutum yinelenmiştir (Council U. N., 1969). Fakat İsrail 1980 yılında Kudüs'ü başkent ilan edecek derecede ileri gitmiş ve yine BM'nin kararlarına uymayı reddetmiştir. 1988 yılında da başkenti Kudüs olduğunu belirten Filistin devleti kurulmuş ve Kudüs Sorunu daha da derinleşmiştir (Quigley, 1994, s. 18). Burada uluslararası hukukun devlet temelli oluşu ağır bastığı görülmekle birlikte İsrail; bölgesel manada uluslararası toplum adına pozitif adımlar atılıp, çözüme odaklanmanın önünde önemli engellerden biri olmuş ve uluslararası hukuku ihlal etmiş, sorunun derinleşerek çözümsüz kalmasına sebep olmuştur.

İsrail-Filistin sorunu başlangıçta Yahudi yerleşimcilerin gelerek Filistin topraklarında bir devlet kurmalarıyla başlamış ve bir dizi savaş ve diplomatik girişim sonrasında ontolojik bir karşı koyma, yerini çatışmanın özü olarak Kudüs sorununa bırakmıştır. Uluslararası hukukun birçok girişimi de bu sorunu çözmeye yetmemiştir. Hem bölgesel hem küresel büyük güçlerin bu konuda uluslararası hukuka uygun

davranmaması İsrail lehine bir kompozisyon oluşumunu kolaylaştırmıştır. Uluslararası toplumun güçlenmesi ve diyalog alanlarının çoğalması bu üç semavi din için kutsal olan Kudüs'ün resmi statüsüne uygun olarak davranılması ve özellikle Müslümanlara getirilen ibadet engelinin kaldırılmasıdır.

Uluslararası hukuk; düzen ve adaletin sistematik bir biçimde işlerliği için uluslararası toplumun en fazla yetkiyle donatılmış kurumudur. Düzen temelli bakıldığında uluslararası aktörlerin uygulaması gereken ilkelerin saptanması ve adalet içerisinde pratiğe dökülmesinde ağır sorumluluklar yüklenmiştir. Fakat İsrail-Filistin sorununun çözümüne dair Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararları ve Güvenlik Konseyi kararlarının yorumuna açık olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu nedenle uluslararası hukukun tek tarafın lehine kararlar ortaya koyması uluslararası toplumu zayıflatmış ve uluslararası hukukun yalnızca bir prosedür olarak çalıştığı şüphesine sebep olmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen İsrail-Filistin sorunundaki rolü görmezden gelinmemelidir. Ciddi kayıplar ile neticelenecek olan birçok savaşta çatışmanın son bulması ve barışın konuşulması noktasında birçok kez gücünü kullanmıştır. Realist yaklaşımın güç ve çıkarın arttırılması fikrinin aksine İsrail-Filistin sorunda Uluslararası hukuk orta yol bulmaya çabalamıştır. Düzen ve adalet temelinden bakıldığında ise; tarihsel okumalara dayanarak adalet noktasında İsrail lehine olduğu açıktır. Fakat uluslararası hukukun barışa zemin hazırlamasındaki rolü açısından düzene ciddi oranda hizmet ettiğini belirtmek uygun olacaktır.

3.3.Savaş

İngiliz Okulu, Uluslararası İlişkilerin üç temel (realizm, rasyonalizm, devrimcilik) geleneğini sentezleyerek orta yol çerçevesinden argümanlarını geliştirmiştir (Buzan, 2014, s. 12). Uluslararası toplumun kurallarının işleyebilmesi, devletlerin karşılıklı egemenlik haklarının korunması, diyalog kanallarının daimi açık olabilmesi, birçok alanda işbirliğinin sağlanması ve nihai noktada küresel bir barışın sağlanması açısından uluslararası toplumun kurumlarına önemli roller atfedilmiştir. İngiliz

Okuluna göre bu kurumlardan biri de düzenin tesisi ve adaletin sağlanmasında bir araç olarak kullanılan ‘savaş’tır. Wight’ın kavramsallaştırdığı üç gelenekten Realizmi temsil eden savaşa İsrail-Filistin sorununda oldukça aktif olduğu (1948, 1967, 1973, 1982) görülmektedir (William L. Cleveland, 2009, s. 345-367). İngiliz Okulunun uluslararası toplumun oluşmasında ve idamesinde bir kurum olarak tanımladığı savaşların kronolojik bir biçimde sorun üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Savaşı uluslararası kurumlardan biri olarak kabul etmek aynı zamanda bazı sınırlandırmaların da kabulü anlamına gelmektedir. Bu kuruma başvuracakların, savaşın yürütülme şeklinin, meşru olabilecek nihai hedefi içeren sınırlandırmalar (Buzan, 2014, s. 150) ile savaşın yıkıcılığından çok düzene hizmet eder bir hale getirme gayesindedir. 1. Dünya Savaşında olduğu gibi savaş düzeni sağlayan, devletleri sınırlandıran ve caydıran bir kurum olmaktan ziyade uluslararası toplumun çöküşüne sebep olmuştur. 2. Dünya savaş sonrasında ise uluslararası hukuk nezdinde sınırlandırılmaya çalışılan bir kurum olmuştur (Buzan, 2014, s. 151).

İsrail’in 1948 yılında Ortadoğu’da, Filistin topraklarında kuruluşunu ilan etmesi bütün Arap devletleri tarafından öfkeyle karşılanmıştır. Burada bir devlet kurmalarını Yahudiler kendileri için bir hak olarak görürken Arap dünyası bunu işgal ve hak ihlali olarak görmüştür. Mısır, Suriye, Lübnan, Irak ve Ürdün; İsrail’in Filistin’deki varlığını sona erdirmek amacıyla 1948 yılında savaş ilan etmiştir. Arap Devletleri İsrail’in buradaki yapılanmasını bölgenin dini, sosyolojik, demografik düzenine aykırı ve kabul edilemez olduğu, durumu sona erdirmek amacıyla şiddete başvurmuşlardır. Fakat savaş İsrail’in kesin galibiyetiyle sonuçlanmıştır (Sander, 2013, s. 299-300) (William L. Cleveland, 2009, s. 367). 1949 yılında, savaşın sonunda İsrail nüfusunun yüzde 1’ine tekabül eden 6.000 kayıp vermiş ancak BM 181 sayılı kararda Filistin’de İsrail için %57 olarak belirlediği toprak miktarını İsrail bu savaş ile %78’e çıkarmıştır (Mike Berry, 2006, s. 36). Taraflar arasında ateşkes gerçekleşse de bir barıştan söz edilmemiştir. Bölge ülkelerinin birçoğu tamamen düzenin ve adaletin oluşmasını sağlayan ve diyalog yoluyla sorunların çözümüne dair yoldan oldukça uzaklaşmıştır. Bu atmosferde bölgesel anlamda bir uluslararası toplum oldukça zayıf bir hal almıştır. Savaş sonucunda büyük bir Filistinli göç kitlesi ortaya çıkmıştır. Uluslararası toplum

ve topluluklar Filistin'i ve Filistinlileri İsrail tarafından işgale uğrayan bir yer olarak değil insani krizin olduğu Filistinli mülteciler olarak ifade etmiştir (Christian Chesnot, 2003, s. 37).

1967 savaşının hazırlığı da bir tarafın var olma ve kabulü diğer tarafın da 'koloni' olarak gördüğü İsrail'i bölgeden tamamen yok etme amacıyla gerçekleşmiştir (Mike Berry, 2006, s. 38-39). Yine İsrail'in askeri zaferiyle sonuçlanan bu savaşta artık Arap Devletleri tarafından zihinsel olarak, İsrail'in bölgesel varlığını kabulleniş süreci başlamış fakat bunun fiiliyata geçmesi için bir savaş ve birçok diplomatik girişim gerekmiştir. Bu savaş ile İsrail birçok stratejik bölgeyi (Gazze, Golan Tepeleri, Batı Şeria, Kudüs, Sina Yarımadası) ele geçirmiş (Sander, 2013, s. 536) ve devam eden süreçteki birçok çatışma ve anlaşmazlık bu bölgeler üzerinden gerçekleşmiştir. Savaş sonunda BM tarafından alınan İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesine dair karara İsrail'in uymaması ve Kudüs'ün diplomatik yollarla geri alınamaması üzerine Mısır ve Suriye 1973 yılında yeni bir savaş başlatmışlardır. Savaşın kazanımı olmamakla birlikte BM'nin araya girmesiyle savaş hali sona ermiştir (Sander, 2013, s. 588). Daha sonrasında taraflar arasında diyalog girişimleri başlatılsa da sağlam temellere ve iki ulusun adil bir biçimde temsil edildiği barış ortamı sağlanamamıştır. İki taraf arasındaki çatışma 1982 yılında Lübnan'a taşınmıştır (Sander, 2013, s. 589).

Savaşlar, Filistinliler ve Arap devletleri için mutlak bir felaketle sonuçlanmış ve daha sonra iki yönlü bir akış izlemiştir. Savaşın ortaya çıkardığı yıkım büyük bir Filistinli mülteciler sorununu, sınıf merkezli bir toplumu, taraflar arasında ekonomik eşitsizliği ve giderek büyüyen silahlanma sanayisine yol açarken diğer taraftan bütün bunların yol açtığı istikrarsızlık ve kaos halinin sona ermesi açısından uluslararası aktörler tarafından barış arayışlarına yol açmıştır (Levine, 2009, s. 30-38).

Holsti'nin ifadesiyle "savaşların çoğu, barış anlaşmalarına yol açan resmi müzakerelerle sona ermektedir" (1991, s. 21). Bazı durumlarda kazanan ve kaybeden taraf mutlak şekilde ortaya çıkan sonuçları kabullenilirken bazı durumlarda da -İsrail ve Araplar arasındaki çatışmalarda olduğu gibi- yeni bir savaşın ortaya çıkışına sebep olmaktadır. Savaşlar sonucu kazanan tarafın ya da uluslararası hukukun ortaya koyduğu hüküm ve uygulanması gereken taahhütlerin kabul edilmeyişi de yine

misilleme ve yaptırımlarla sonuçlanmaktadır. Bu durum da 'haklı savaş' kavramıyla ilişkilendirilmiştir (Holsti, 1991, s. 21). Filistinliler tarafının 1973 yılında başlattığı savaş da artık bir kabullenışı (İsrail'in bölgedeki varlığı) ifade etmekle birlikte uluslararası hukukun İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği yerlerden çekilmesi kararına uymaması ve bu toprakların geri alınması amacıyla başlatılmıştır.

Ekonomik ve insani maliyetler, baskılar, iki tarafın da savaştan olumsuz etkilenmesi savaşın bir barış düzlemine evrilmesini kolaylaştıran unsurlardır (Holsti, 1991, s. 22). 1978 yılında İsrail ve Araplar arasında ortaya çıkan barış ortamının teşviki de savaşın bu yıkıcı etkilerinin sona erdirilip, diyalog ortamının oluşması amacıyla gerçekleştirilmiştir (Sander, 2013, s. 544) (William L. Cleveland, 2009, s. 379-380).

Egemen devletler, doğa durumunda yani bütünü kapsayan bir devletin olmadığı ortamda bir toplumu oluşturmaktadırlar. Ancak bu toplum kusursuz bir yapılanmayı temsil etmemektedir. Çünkü devletlerin çoğu İngiliz Okulunun da bir gelenek olarak ifade ettiği realizmin savunduğu değerlere göre şekil almaktadır. Taraflar kendi davasında sağduyu mekanizması çoğu zaman oluşturamaz ve bu da savaş gibi birçok olaylarda trajedi ile sonuçlanır. Fakat bu doruk noktasına ulaştığında yeniden düzen aranmaya başlar ve uzun süreli barış arayışları ortaya çıkar (Miller, 1990, s. 102). Savaşa bu yönden bakıldığında maddi manevi birçok kayıp ile gelen bir barış sürecinin kaçınılmaz olduğu ortadadır. İsrail; 1982 yılında FKÖ'nün karargâhının bulunduğu ve kendi sınırlarını korumak amacıyla işgal ettiği Lübnan'dan 1983 yılında çekilmiştir. İsrail'in kuruluşunun 40.yılında, 15 Kasım 1988'de Filistin Devleti'nin ilanı sonrası konvansiyonel ve topyekûn bir savaş hali tekrar etmemiş, 1991 yılı ile birlikte Madrid'de bir barış konferansı ile barış taraflar arasında konuşulmaya başlanmıştır (Sander, 2013, s. 539-544).

Penjinovic; uluslararası toplumun tarihsel evriminde, uluslararası toplumun biçimlendirici aşamasını içeren dört noktaya odaklanır. Bunlar; geç ortaçağ dönemi, 19.yy katı uluslararası toplum, 20.yy evrensel uluslararası toplum, 21.yy çağdaş uluslararası toplum. Bu aşamalar büyük savaşları ve bu savaşların yoluyla da uluslararası toplumun dönüşümünü ifade etmektedir (2013, s. 35). 19.yy savaş ile uluslararası toplum arasındaki ilişkinin oluşumu ve uluslararası toplumun üyeleri ile

üye olmayanlar arasında gerçekleşirken (Pejcinovic, 2013, s. 35), konumuzu içeren 21.yy diliminde savaş totalde iyiye hizmet etiketiyle ‘insani müdahale’, ‘teröre karşı savaş’ gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Devlet dışı aktörler ve bireyler bu bir üye haline gelmiştir (Pejcinovic, 2013, s. 37). İsrail Filistin çatışmasında da artık muharebe alanı sokaklar olmaya başlamıştır. 1987 yılında Filistinliler arasında İsrail’e karşı başlatılan, İntifada (başkaldırı) olarak ifade edilen hareket başlamıştır ve şiddet taraflar arasında günümüzde dahi sona ermiş değildir. Uluslararası toplumun bir kurumu olarak savaş İsrail Filistin sorununda çoğu örnekte de olduğu gibi bir ‘zorunda olma’ durumunu ortaya koymuştur. İsrail; güvenlik kaygısıyla ekonomik, askeri anlamda tam donanımlı hale getirilmiş, Arap Devletleri ise bu güce karşı koyamayarak İsrail’in varlığını kabul etmek durumunda kalmışlardır. Taraflar arasında tatmin edici bir barış söz konusu olmasa bile, savaşın uluslararası toplumun güçlenmesine ve düzene hizmet eden bir kurum olduğu bütün şiddet ortamının en nihayetinde barış görüşmeleriyle sonuçlandığının göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Bu barış çabaları, taraflar açısından önemi ve kabul edilebilirliği uluslararası toplumun diğer kurumu olan diplomasi başlığı altında incelenmeye çalışılacaktır.

Tarih boyunca savaş bütün yıkıcılığı ile daima var olmuştur. İngiliz Okulu, bu yıkıcılığın olumsuzluğunu kabul etmekle birlikte sonunun geleceğinden ve nihayetinde barışa evrileceği çerçevesinden barışı uluslararası toplumda düzeni ve barışı sağlayan bir kurum olarak tanımlamıştır. İsrail-Filistin sorununda da olduğu gibi savaş Arap devletlerinin ve özelde Filistin’in kaybı ile sonuçlansa da 18.-19. yüzyılın işgal etmek ve bütünüyle yok etmek zihniyetinin aksine müzakere yoluna gidilmiştir. Burada yine savaş; İngiliz Okulunun kavramsallaştırdığı düzene hizmet etmekle birlikte, adalet noktasında eksiklikler göz önündedir.

3.4. Diplomasi

“Diplomasi; değer-çıkar tartışması ile yakından bağlantılı olan, uluslararası sistemdeki bir aktörün, zorlama, ikna, ödül veya sadece modelleme davranışını kullanarak, diğer aktörleri kontrol ederek hedeflerine ulaşma kabiliyetini ifade

etmektedir” (Spies, 2019, s. 20). 19.yy itibari ile kurumsallaşan ve profesyonelleşen bir kurum olan diplomasi zaman içerisinde yeni aktörelere ve formüllerle etkinliğini genişletmiştir (Buzan, 2014, s. 149). Uluslararası hukuk ile birlikte sürekli devinim halinde olan diplomasi uluslararası toplumun nihai hedef gösterdiği küresel barış hali için etkin bir rol üstlenmiştir. Tarihin her safhasında farklı yöntemlerle diplomasi kullanılmıştır. 2.Dünya savaşı sonrası için İngiliz tarihçi Arnold Toynbee “başarısız diplomasi sebebiyle insanlığın ödediği bedel” olarak ifade etmiştir (Spies, 2019, s. 23). Diplomatik girişimler barış ve uzlaşmaya giden yolu açan en önemli kurumdur. Aynı zamanda bir medenileşme faaliyetinin yanı sıra, medeniyetin uluslararası etkileşimini arttırarak geniş bir sosyalleşmeye de neden olmaktadır. Medeniyet ve medenileşme oldukça tartışmalı kavramlar olduğundan dolayı uluslararası toplumun bütününe mi yoksa belirli bir kısmına mı hitap ettiği de aynı oranda tartışılması gereken bir konudur. Fakat tezin kapsamı dışında olduğu için bu tartışmaya girilmeyecektir.

İsrail’in kuruluş aşamasına giden süreçte İngiltere’nin desteği süreci oldukça hızlandırmıştır. İsrail; kuruluşunu ilan ettikten sonra güvenlik kaygısıyla hareket etmiştir. Taraflar arasında başlayan çatışmaların şiddetinin giderek artışı ve öngörülemez hale gelmesiyle tarafların uzlaşması için özellikle ABD tarafından diplomatik girişimler başlatılmıştır. Diplomasi ve güvenlik açısından bakıldığında İsrail’in güvenli bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için ya artı bir şiddetle püskürtülecek ya da diplomatik kabul yolunu tercih edecektir. 20. yüzyıl diplomasinin “yalnızca çatışmaya son veren reaktif bir müzakere değil proaktif bir barışın kaynağı olabileceği” fikri (Spies, 2019, s. 24) İsrail-Filistin sorununda belli bir ilerleme kaydedilse de net bir şekilde bugün dahi ortaya konamamıştır. İsrail-Filistin sorununa dair barışa yönelik diplomatik girişimler ve sonuçlarının uluslararası toplum üzerindeki etkisi bu başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

1978 yılında ABD önderliğinde gerçekleştirilen ilk barış havası Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin arasında imzalanmıştır (Quandt, 1986, s. 357) . Enver Sedat devlet başkanlığının öncesi, devlet başkanı olan Cemal Abdül Nasır liderliğinde Arap Milliyetçiliği politikası çerçevesinde, bölgesel bir bütünlüğü temsil eden Mısır’ın diyaloga açık olması İsrail’in güvenlik noktasında elini güçlendirmiştir. Politik ve askeri edinimler açısından bakıldığında da; İsrail 1967

savaşında işgal ettiği yerlerden çekilme sözüyle Mısır ile barış antlaşması yapmasıyla Mısır da Sina'yı geri almayı hedeflerken, İsrail için de bölgesel ilk tanınma ve kabulün tarihidir (Quandt, 1986, s. 264). Bölgede İsrail'in varlığını kabul etmeyen ve İsrail'e karşı savaş açan taraftan biri olan Mısır'ın İsrail ile yaptığı bu ilk resmi temas ve kabul nişanesi uluslararası toplumun yeniden inşası için bir adım olmaktan ziyade Arap devletleri arasındaki bölünmeyi derinleştirmiştir. Arap Ligi merkezini Kahire'den Tunus'a taşıyarak Mısırın üyeliğini askıya almıştır. Mısır da Suriye, Irak, Cezayir, Güney Yemen ve Libya ile diplomatik ilişkisini kesme kararı almıştır (Arı, 2007, s. 398). Mısır'ın Sina'daki topraklarını geri almak için İsrail ile antlaşma yapması Arap Devletleri tarafından ihanet olarak adlandırılmıştır (Arı, 2007, s. 403). Mısır'ın bu girişimi uluslararası toplumu soğuk savaş ortamıyla paralel bir biçimde SSCB-Arap Devletleri ile ABD-İsrail ve Mısır şeklinde bölmüştür. Bu olumsuz dengenin yansıması çözülemeyen sorunlar, tutulmayan sözler, uygulanmayan kararlar olmuştur. Savaş kolektif bir biçimde yaşanmasa da farklı formlarda çatışma hali devam etmiştir (Klieman, 2000 , s. 222). Aynı şekilde bu antlaşma Ortadoğu'ya bir barış getirmemekle birlikte özellikle Arap coğrafyasındaki bölünme Filistin davası olarak adlandırılan Filistin'in İsrail'den arındırılmasında ciddi bir engel teşkil etmiştir.

Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte İsrail-Filistin sorununun çözümünü güçleştiren bir unsur olan jeopolitik bir rekabetin gerginliği olmadan, ABD Başkanının girişimleri ile yeniden diplomatik girişimler Madrid'de başlamıştır (Anziska, 2018 , s. 268). Madrid görüşmelerinin ilk sonucu Ürdün ve İsrail arasında antlaşmanın sağlanması olmuştur. Aynı şekilde ABD Başkanı Bill Clinton'ın Suriye ziyaretinin etkisiyle Hafız Esad İsrail ile müzakere etmeyi kabul etmiştir (William L. Cleveland, 2009, s. 505). Madrid görüşmelerinde İsrail ve Filistin temsilcileri yüz yüze bir şekilde ilk kez bir araya gelmişlerdir. Bu konferansın ana konusu ise 1967 yılında İsrail'in işgal ettiği yerlerdeki Filistinliler ve İsrail'in buradaki yerleşim politikalarıdır (William L. Cleveland, 2009, s. 500-501). 1993 yılında bu gizli olarak gerçekleştirilen görüşmelerin on birinci turunda Oslo antlaşması imzalanış, İsrail-Filistin Kurtuluş Örgütü karşılıklı olarak birbirlerini tanımışlardır (William L. Cleveland, 2009, s. 502). 1994 yılında Gazze-Eriha Anlaşması ile de İsrail Batı Şeria ve Gazze Şeridinden çekilerek yönetimini ve her alandaki tüm yetkiyi Filistin'e devretmiştir (Erhan, 2001,

s. 174). FKÖ; İsrail Devletinin barış ve güvenlik içinde var olma hakkını, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 242 ve 338'i kararlarını kabul etmiştir. Aynı zamanda iki taraf arasındaki çatışmanın barışçıl bir çözümüne ve kalıcı statü ile ilgili tüm önemli sorunların müzakere yoluyla çözüleceğini ilan etmiştir (Studies, 1994, s. 128). Bu antlaşma uzun yıllardır çözüme uzak olan bu ihtilafın sona ereceğine dair umut vaat etmiştir. 1995 yılında Oslo II antlaşması ile Batı Şeria üç farklı kontrol alanına ayrılmıştır. A bölgesi; Filistinli sivilleri ve güvenlik kontrolü Filistin devletine verilmiştir. B Bölgesi; sivil kontrolü Filistin Devletinde güvenlik İsrail'in kontrolüne verilmiştir. C Bölgesi ise Batı Şeria'nın %60'ını kapsıyor ve İsrail'in tam kontrolü altındaki tüm İsrail yerleşimlerini içermektedir (Anziska, 2018 , s. 287). Fakat İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridinden çekilmesi oldukça yavaş bir şekilde gerçekleşmiştir. Barış için toprağın feda edilebileceği ifade eden ve ılımlı bir tutum sergileyen İsrail Başbakanı İzak Rabin'in 1995 yılında bir Yahudi tarafından öldürülmesi ve Filistin'e karşı sert bir duruş sergileyen Likud Partisi lideri Benyamin Netenyahu'nun başbakan seçilmesi ile taraflar arasında diyalog kopmuştur. Filistin için kabul edilebilir barış uygulaması sekteye uğramıştır (William L. Cleveland, 2009, s. 510).

1996 yılında Netenyahu'nun uzlaşmaz tutumu nedeniyle ABD başkanı Clinton'ın sürecin devam ettirilmesi için araya girmiş tarafların 1998'de Wye River Memorandumu 'nu imzalanmasını sağlamıştır. Fakat en önemli sorunlar olan Filistin'in nihai statüsü ve İsrail'in çekilmesinin sağlanması konusunda bir ilerleme kaydedilmemiştir. 2000 yılına gelindiğinde hala nihai bir antlaşmaya varılamamış ve Yahudi yerleşimciler, Filistinli Mülteciler, Kudüs ve su kaynaklarının paylaşımı çözümsüz kalmıştır (William L. Cleveland, 2009, s. 514). Bütün bu sürece diplomasiyi etkileyen unsurlar yönünden bakıldığında İsrail'in devlet başkanlarının tutumu benimsedikleri dünya görüşüne göre farklılık arz etmiş, bu durum antlaşmanın hükümlerinin uygulanışını ve iletişimi etkilemiştir. Örneğin İşçi partisinden başbakan İzak Rabin'in "artık kan ve gözyaşının döküldüğü yeter" söylemi ve barışa yönelik tutumu sürece ivme kazandırırken (William L. Cleveland, 2009, s. 505) Likud Partisi'nden Ariel Şaron 2001 yılında başbakan olduğunda Yaser Arafat ile görüşmeyi reddetmiştir. Ariel Şaron'un Doğu Kudüs ziyareti Filistinliler tarafından şiddetle karşılanmıştır (Erhan, 2001, s. 177). Diplomasi üzerinde devlet yönetiminin etkisi

süreci yeniden çıkmaza sokmuş ve 2000 yılında Filistinliler 2.İntifada hareketini başlatmışlardır. Diplomatik tıkanıklık ve taraflar arasında iletişimin reddi giderek daha da derinleşmiştir. 2008 yılında İsrail'in Gazze'ye Şeridi'ne roket saldırıları düzenlemeye başlamıştır. Tarihsel ve dini bir yönden bakıldığında paradoks olan durum ise Gazze'ye karşı bu saldırıyı yaparken Mısır'ın İsrail'i desteklemesidir (William L. Cleveland, 2009, s. 524-525). Nitekim diplomasinin ve uzlaşmanın konuşulması uzak bir ihtimal olarak kalmıştır. İsrail devlet liderlerinin aşırı sağcı ve sert tutumu Oslo süreci ile başlayan ve Filistinlilerin birçok taviz vererek kabul ettiği şartlar da kabul edilmeden çatışma, şiddet 2010 yılında tarafların ABD'de barış müzakereleri başlayana kadar devam etmiştir. Fakat somut bir sonuç alınamamakla birlikte taraflar arasındaki şiddet devam etmiştir. Ortak bir zemin oluşması için şartların olgunlaşması ve diplomasi kurumunun yeniden etkin bir şekilde işlemesi için devlet yöneticilerinin taviz eşiğine yakınlıkları ve uluslararası aktörlerin yapıcı tutumuna kalmıştır. Uluslararası toplumda diplomatik ilişkilerin ve girişimlerin zayıflaması uluslararası toplumun çöküşünü işaret etmektedir (Buzan, 2014, s. 150). Bütün bu tarihsel döngüye bakıldığında diplomatik girişimler ve taraflar arasında yumuşama yeni çatışmaların doğmasına sebep olmuştur. Sosyolojik etkenler, İsrail ve Filistin halkının isteklerinin karşılanması da bu durumda oldukça etkili olmuştur. İsrail-Filistin sorununa dair diplomatik girişimler nihai bir barış ile sonuçlanmış aksine çatışmalar sokaklara, sivillere taşınmıştır. Sorunun ilk yılları ile karşılaştırıldığında kolektif bir savaş hali ve yok etme dürtüsü olmamakla birlikte bölgesel anlamda Araplar arasındaki ortak tutum da değişmiştir. İsrail açısından bakıldığında komşuları tarafından bir Ortadoğu ülkesi olarak kabul edilmiş ve güvenlik kaygıları ortadan kalkmıştır. Filistin ve Arap devletleri açısından bakıldığında ise yukarıda ifade edildiği gibi Kudüs ve Filistinli mülteciler olmak üzere birçok sorun çözümsüz kalmıştır. İki milletin karşılıklı huzursuzluğunu henüz hiçbir barış girişimi çözmeyi başaramamıştır. Dolayısıyla İsrail-Filistin sorunu üzerindeki bu diplomatik girişimler uluslararası toplumun istediği ve kurumlardan biri olan diplomasinin yardımıyla geleceği nokta olan barışın konuşulmasını ve diyalog ortamını sağlasa da kalıcı bir barışı sağlayamamıştır. Tarihsel haksızlık ve mağduriyet duygusu ile birleşen ekonomik, siyasi, sosyal kargaşa ve iletişim güçlüğü diplomasiden daha ağır basmıştır.

3.5 Değerlendirme

Tezde; Uluslararası toplumun olaylar ve sorunlar üzerindeki belirleyici etkisinden ve İngiliz Okulunun temel varsayımlarından hareketle, İsrail-Filistin sorunu; Martin Wight ve Hedley Bull tarafından geliştirilen Uluslararası toplum yaklaşımı ve kurumları çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Realizm, rasyonalizm ve devrimcilik varsayımlarını bütünleştirerek bir orta yol oluşturan İngiliz Okulu ve Martin Wight ve Hedley Bull 'un kavramsallaştırdığı Uluslararası Toplum anlayışı ve kurumlar çerçevesinde İsrail-Filistin sorununa farklı bir perspektiften bakılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda uluslararası toplumun kurumları nezdinde süreçte meydana gelen olaylar ve kurumların etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse; İsrail-Filistin sorunu üzerinde güç dengesi ve büyük güç yönetiminin etkisi uluslararası sistemde hem genel hem yerel güç dengesiyle yakından bağlantılı bir şekilde gelişmiştir. Her ne kadar sorunun tarafları yerel güç dengesini temsil eden Ortadoğu'da meydana gelmiş olsa da birçok küresel aktör soruna etken ve/veya edilgen bir şekilde dâhil olmuştur. Dönemin büyük güçleri tarafından kuruluş aşamasında realist amaçlarla desteklenen İsrail'e karşı, Arap devletleri arasında yerel bir güç dengesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat çatışmaların sonuçlarından da anlaşıldığı üzere orantısız güç dengesi İsrail'in bölgede güçlenmesine hizmet etmiştir. İngiliz Okuluna göre; uluslararası sistemde güç dengesi ne kadar dengedeysen düzenin sağlanması da o derece doğru orantılıdır. Soğuk savaşın ABD ve SSCB arasında ortaya koyduğu mutlak kutuplaşma sıcak savaşa dönüşme ihtimali olan bir güç dengesi oluşturmuştur. ABD; siyasal, sosyal, ekonomik açıdan dolaylı bir şekilde İsrail'e destek verirken, SSCB; ABD kadar çok destek sağlamamış olsa da Arap devletleri ve Filistin lehine bir tutum takınmıştır. Genel hatlarıyla bu güç dengesi bir tarafın diğer tarafı tamamen yok etme dürtüsünü bastırmakla birlikte en nihayetinde Ortadoğu'da ABD ve SSCB'nin karşı karşıya geleceği sıcak bir savaş ihtimaline karşı, soruna uzlaşılabilir bir açıdan yaklaşmıştır. SSCB'nin çöküşü ile süper güç olarak sistemi domine eden ABD, her ne kadar taraflar arasında uzlaşmacı bir fotoğraf sunsa da İsrail'e olan desteğini gizlememiştir. Dolayısıyla da taraflar arasındaki çatışmalar orantısız bir biçimde devam etmiştir.

Sorunun diyaloga evrilmesinde ve bölgesel barışa katkı yapma çabası noktasında uluslararası aktörler ve ulus üssü kurumlar belirleyici rol üstlenmiştir. Uluslararası toplumun birincil önem atfettiği uluslararası hukuk da şiddetin kurallar ve yaptırımlar yoluyla sınırlandırılmasında yapıcı bir işlev görmektedir. BM 181 sayılı kararı da iki halkın da hak iddia ettiği coğrafyayı taksim ederek sorunun çözümüne katkı sağlanması amacıyla ilk hamle yapılmıştır. Çatışmanın şiddetinin artmasıyla ortaya çıkan insani krizler karşısında uluslararası hukuk sorunun çözümüne odaklanmıştır. BM; 1967 savaşı sonrası 242 sayılı karar ile İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi yönünde karar almış, egemenliklerin ve sınırların dokunulmazlığı prensibinin uygulanması noktasında baskı araçlarını kullanmıştır. Fakat tarafların uzlaşmayan istekleri 1973 yılında yeni bir savaşı beraberinde getirirken BM yine 242 sayılı karar yineleyerek 338 sayılı kararı ile yeniden barışın ve diyalogun sağlanmasını belirtmiştir. Bu kararlar özellikle 1973 yılında İsrail'e karşı savaşı başlatan Mısır'ı sorunu güç yerine diyalog yöntemi ile aşma fikrini benimsemesinde etkili olmuştur. Taraflar arasındaki ilk resmi barış girişimleri de bu atmosferde başlamıştır. Fakat çok aktörlü ve girift bir sorun olması sebebiyle bu girişim Arap devletleri arasında bir bölünmenin oluşmasının yanı sıra şiddeti ciddi oranda azaltmamıştır. Sorun uluslararası hukukun müdahalesi ile sıcak savaş durumundan çıkarsa da Kudüs'ün statüsü ve Filistinli mülteciler sorunu çözümsüz kalmıştır.

İsrail ve Arap devletleri arasında dört savaş uluslararası, ulus üssü aktörleri, uluslararası hukuku harekete geçirmiştir. Bu savaşların fayda ve maliyet dengesinin idrak edilişi Filistinliler için İsrail'in varlığını kabullenişini beraberinde getirmiştir. Böylelikle savaş, tercih edilen bir yöntem olmaktan çıkarak taraflar arasında diplomasi ve barışın konuşulmasının yolunu açmış dolayısıyla da uluslararası toplumun düzenine hizmet eder hale gelmiştir.

Soruna taraf olan birincil aktörlerin diplomasiyi konuşmaya başlaması 1991 yılında Madrid görüşmeleri ile başlamıştır. Bu sıcak diplomatik girişimler Oslo I ve II Antlaşması ile kalıcı bir barışın sağlanması kararının alınması ile devam etmiştir. Böylelikle Filistinlilerin temsilcisi FKÖ'nün ulusal birlik hedefinden vazgeçerek iki devletli çözüme odaklanması bölgesel uluslararası toplumun güçlenmesinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Fakat bütün diplomatik girişimlerin kabulüne rağmen

aynı kutsal mekânlar üzerindeki iddialar ve özellikle İsrail'in Filistinlilerin değerlerini hiçe sayan eylemleri, Filistinlilerin intifada hareketlerini başlatmasıyla sonuçlanmış ve çatışmalar Filistin sokaklarında yeniden artmıştır. BM'nin işgal ettiği topraklardan çekilmesine yönelik kararlarına rağmen İsrail bu noktada oldukça yavaş hareket etmiştir. Filistin ise İsrail'in bir işgal devleti olduğunu belirtmesine rağmen zaman içerisinde savaş yerine taviz alanını genişleterek diplomatik yolları kabul etmiştir. Filistin'in diplomasiyi önceleyen bu tutumuna rağmen son dönem İsrail devlet başkanlarının olumsuz tutumu diplomasi gerisinde kalmasına neden olmuştur. 1948 itibarı ile bakıldığında zamanla diplomasi sorun üzerinde oldukça olumlu etki yaratan bir kurum olmuştur. Her ne kadar kimlik merkezli kutuplaşma sürse de bir arada barış içerisinde yaşama, özellikle sorunun başlarında bunu reddeden Filistinliler tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle de bölgesel uluslararası toplum düzenine katkı sağlamıştır.

SONUÇ

Bu tez, Ortadoğu'nun günümüzde dahi devam eden en önemli ve uluslararası etkiye sahip İsrail-Filistin sorununa farklı bir çerçeveden yaklaşmayı amaçlamıştır. Mevcut Uluslararası İlişkiler kuramları yoluyla uluslararası siyasette meydana gelen olayların tamamıyla doğru bir biçimde tahlil edilemeyeceği ön kabulü ile yine eksiksiz ve kusursuz veriler sunacağı iddia edilmeyen İngiliz Okulu analiz aracı olarak seçilmiştir. Öncelikli olarak İngiliz Okulunun temel varsayımları, yazarları, tarihsel gelişimi ve metodolojisi açıklanarak, tezin amacına ve sınırlılıklarına uygun şekilde tezinin diğer çalışmaları ile bütünsellik arz eden Martin Wight, Hedley Bull'un çalışmaları üzerinden uluslararası toplum kavramı ve kurumları üzerine yoğunlaşmış ve kuramsal çerçeve bu noktayla sınırlandırılmıştır.

Realizmin belli varsayımlarını kabul ederek bunun yanı sıra rasyonalizm ve devrimciliği bütünselleştirerek yeni varsayımlar ortaya koyan İngiliz Okulunun en önemli özelliği bu eklektik yapısıdır. İngiliz Okulu bu üç kuram arasında temel vurgusu uluslararası hukuk, ahlaki değerler ve dayanışmayı temsil eden Rasyonalizme daha yakın bir duruş sergilemiştir. Uluslararası İlişkileri bir güç mücadele arenası olarak görmekten ziyade devletlerden oluşan bir toplum olarak ifade etmiştir. Bu çerçevede devletlerin, uluslararası sistemde ilişkilerini güç temelli değil işbirliği ve diyalog temelli yürütmesi üzerinde durmuşlardır. Uluslararası sistemin anarşik yapısı kabul edilmekle birlikte; bu yapıyı düzenleyen ve devletlerin bir arada barış içerisinde yaşamasını sağlayan ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumlar kabul edilmiştir. İngiliz Okuluna göre uluslararası toplumun en önemli aktörü devletlerdir. Ancak devletler bireylerin maksimum faydasını sağlamakla görevlidir. İngiliz Okulunun Realizmi temsil eden diğer bir varsayımı da iki veya daha fazla devletten oluşan, birçok noktada birbirlerini etkileyen ve daimi etkileşimin olduğu uluslararası sistemdir. Tezin temel analiz aracı olan Uluslararası toplum da bu sistem içinden çıkar. Uluslararası toplum ortak çıkar, kimlik, norm, kural ve kurumlar çerçevesinde devletlerin ilişkilerini düzenlediği ve nihai olarak barış ortamının sağlanmasına katkı sağlayan bir düzeni temsil etmektedir. Uluslararası toplumu düzenleyen bu kurumlar; güç dengesi, büyük güç yönetimi, uluslararası hukuk, diplomasi ve savaş 'tır. Uluslararası toplumda güç sistemi domine eden, kanunlara uygunluğu sağlayan, kurumların işleyişini düzenleyen olarak nitelendirilmiştir. Uluslararası toplumun varlığının en önemli kanıtı işleyen bir uluslararası hukukun varlığıdır. Belirli kurallar ve taahhütler yoluyla sağlanan, diyalog kanallarının daima açık olduğu uluslararası toplumda devletlerin ortak bir noktada buluşmasını ve neticesinde de diğer bir kurum olan diplomasiyi doğurmaktadır. Diplomasinin cevapsız kaldığı noktada devreye giren diğer bir kurum da savaştır. Düzeni sağlamada, uluslararası hukukun uygulanmasında ve güç dengesinin korunmasında önemli bir rol oynar ve devletlerin bağımsızlığını koruma amacı ile harekete geçirilir.

Tezin amacı; İsrail-Filistin sorununun tarihçesi çerçevesinde kategorize edilerek ele alınması ve uluslararası toplum kurumlarının sorun üzerindeki etkisi tartışılmaya çalışılmıştır. Bütün bu kurumların İsrail-Filistin sorunu üzerinde olumlu-olumsuz

etkisi de araştırılması ve değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Tezde gerçekleştirilen bu inceleme ile uluslararası toplumun ve kurumlarının sorun üzerindeki niteliği ve derinliğinin etkisi bakımından literatürdeki diğer değerlendirmelere katkı sunması ve soruna farklı bir bakış açısından bakılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kronolojik olarak ele alınan İsrail-Filistin sorunu açıklanmaya çalışılmıştır.

1948 yılında İsrail'in Filistin'de kurulması ile başlayan çatışma ortamı birçok Ortadoğu devletinin katılımı ile kolektif bir hal almıştır. Filistinli Müslümanların ve Yahudilerin aynı topraklar üzerinde aynı hak iddialarındaki ısrar ve Filistinlilerin işgale uğradıkları kabulü sorunu derinleştirmiştir. İsrail-Filistin sorunu yalnızca güç, güvenlik, çıkar mücadelesi değil bunun yanında ve baskın olan din temelli bir kimlik sorunudur. Bir tarafta Filistin'in kendilerine vaat edilmiş toprak olduğu, seçilmiş bir ırk vurgusu ve mağduriyet ön kabulünün motivasyonu ile Yahudiler, diğer tarafta Filistin'e atfedilen dini önem, topraklarının işgali sonucu vatansız kalmaları dolayısıyla ortaya çıkmış direnişçi Filistinli Müslümanlar bulunmaktadır. Bu zemin üzerinde ilerleyen bu sorunu da olumlu-olumsuz etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bir uluslararası toplum varlığının ön kabulü üzerinden gerçekleştirilen tezde, taraflar arasındaki bu sorun üzerinde uluslararası toplum ve kurumlarının etkisi tartışılmıştır. Genellikle realizm perspektifinden değerlendirilen İsrail-Filistin sorununun daha geniş çerçeveler yöntemiyle incelenmesi bakımından uluslararası toplum yaklaşımı ve kurumlarının açıklayıcılığı savunulmuştur. Bu doğrultuda devletlerin davranışlarında yalnızca realizmin güç-çıkarcı merkezli varsayımına değil, realizmin belli varsayımlarını da benimseyen, analiz birimine katmış olduğu ahlaki (moral), sosyal, beşeri faktörler ile bir çerçeve sunan uluslararası toplum kavramından faydalanılmıştır. Uluslararası sistemin yalnızca güç-çıkarcı merkezli işlemediğini, birçok değişkenleri barındırdığını ve değişkenlerin belirleyiciliğini vurgulayan İngiliz Okulunun yapılan çalışmaya uygun bir zemin olduğu düşünülmüştür.

İsrail'in kurulması öncesi süresi ile başlayıp ikinci intifada hareketi aralığı incelenerek her bir uluslararası toplum kurumunca kategorize edilen sorunun neticede başlangıçtaki şiddetini yitirdiği gerçektir. Bu sürece kurumların etkisi temelli bakıldığında; uluslararası sistemde güç dengesi ne kadar dengedeysse düzenin

sağlanması da o derece doğru orantılıdır. Sorunun büyük bir zaman diliminin soğuk savaş süreci sırasında gerçekleşmesi, sistemin dengede olmasını ve bir tarafın tamamen bir galibiyet veya mağlubiyet yaşamasına engel olmuştur. Bu doğrultuda sürece güç dengesinin belli bir kimlik gözetmeksizin bakıldığında olumlu bir etki sağladığını söylemek mümkündür.

Sorunun diyaloga evrilmesinde ve bölgesel barışa katkı yapma çabası noktasında uluslararası aktörler ve ulus üssü kurumlar belirleyici rol üstlenmiştir. Uluslararası toplumun birincil önem atfettiği uluslararası hukuk da şiddetin kurallar ve yaptırımlar yoluyla sınırlandırılmasında yapıcı bir işlev görmektedir. Sorunun şiddete evrilmesi ve giderek orantısız hal almasıyla birlikte Birleşmiş Milletler nezdinde birçok karar alınmış, diyaloga yönelik çağrılar gerçekleştirilmiştir. Birçok noktada kararların muğlaklığından güç alan İsrail'in Filistin'e karşı tutumu ve eylemleri sorunun yeniden çatışmaya dönmesine sebep olsa da uluslararası hukuk sorunda önemli pay sahibi olmuştur. Fakat İsrail-Filistin sorununun çözümüne dair Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararları ve Güvenlik Konseyi kararlarının yorumuna açık olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu nedenle uluslararası hukukun tek tarafın lehine kararlar ortaya koyması uluslararası toplumu zayıflatmış ve uluslararası hukukun yalnızca bir prosedür olarak çalıştığı şüphesine sebep olmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen İsrail-Filistin sorunundaki rolü görmezden gelinmemelidir. Ciddi kayıplar ile neticelenecek olan birçok savaşta çatışmanın son bulması ve barışın konuşulması noktasında birçok kez gücünü kullanmıştır. Realist yaklaşımın güç ve çıkarın arttırılması fikrinin aksine İsrail-Filistin sorununda Uluslararası hukuk orta yol bulmaya çabalamıştır. Dolayısıyla uluslararası hukukun barışa zemin hazırlamasındaki rolü yadsınamaz bir gerçektir.

Uluslararası toplumun nihai hedefi olan barış ortamının sağlanması için Filistinliler tarafından yapılması muhtemel iki yöntem net biçimde ortadadır. Birincisi; İsrail'i Filistin coğrafyasında ortadan kaldırmak için oldukça büyük bir zafer kazanılabilecek güçte bir savaş, ikincisi ise gücün orantısızlığını ve yıkıcılığını göz önünde tutarak diplomatik yöntemlere açık olunmasıdır. Bu iki yöntem Filistinliler tarafından sırasıyla kullanılmıştır. Savaşın kaçınılmaz olduğu noktada barışı önceleyen uluslararası toplum için odaklanılan nokta en nihayetinde bir barış antlaşması ile

neticeleneceğidir. Bu doğrultuda taraflar arasında meydana gelen birçok savaş bir tarafın mutlak mağlubiyeti veya galibiyeti ile sonuçlanmamış, diplomatik yöntemlerle soruna çözüm arayışına gidilmiştir. Bu noktada uluslararası toplumun hayati kurumu olan diplomasi sorunun çoğu anında işler vaziyette olmuştur. Her ne kadar kimlik merkezli kutuplaşma sürse de bir arada barış içerisinde yaşama, özellikle sorunun başlarında bunu reddeden Filistinliler tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle de bölgesel uluslararası toplum düzenine katkı sağlamıştır.

Sonuç itibariyle, genellikle realist perspektiften ele alınan İsrail-Filistin sorununa İngiliz Okulu ve Uluslararası toplumun varsayımları ışığında analiz edilmiştir. Bölgede güç mücadelesine dâhil olarak etki alanı oluşturma ve geliştirme temelli yönetildiği ve işlediği bir gerçektir. Fakat bunu yalnızca realizmin bu varsayımları doğrultusunda kabul etmenin eksik kalınacağı düşünülmüştür. Bu noktada realizmin belli varsayımlarını da kabul ederek ortak kurumlar vasıtasıyla düzenin ve barışın oluşabileceğini vurgulayan İngiliz Okulu varsayımlarıyla İsrail-Filistin sorunu analiz edilmeye çalışılmıştır. Tezde; bu kapsamda tarih ve uluslararası politika disiplinleri ışığında İsrail-Filistin sorunu düzen ve barışın sağlanmasında yapıcı rolü olan kurumlar nezdinde incelenmiştir. Sonuç olarak; uluslararası toplumun nihai hedefi olan düzenin sağlanması ve barışın tesisi noktasında büyük güç yönetimi, güç dengesi, uluslararası hukuk, savaş ve diplomasi bütüncül bir mekanizma halinde İsrail-Filistin sorununda oldukça etkili olmuştur. Bütün bu ortak kurumlar, bir orta yolun bulunması noktasında bir denge unsuru olmuşlardır. Bu durumda soruna dahil olan birçok değişkenden dolayı mutlak bir olumlu ya da olumsuz edimden söz etmek güçtür. Taraflar arasında belirli noktalar üzerindeki anlaşmazlıklar ve belirli aralıklarla çatışmalar devam etse İsrail- Filistin sorununun ilk dönemlerinin yıkıcılığı ve taraflar arasındaki çatışma hali ve iletişim eksikliğine bakıldığında aradaki fark uluslararası toplumda düzeni ve barışı önceleyen bu kurumların etkinliğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Almeida, J. C. (2000, Eylül). *Between Anarchy And Empire: An Analysis And Reformulation Of The Concept Of International Society In The Light Of The Republican Political Tradition* . (Yayınlanmış Doktora Tezi). Department of International Relations London School of Economics and Political Science .
- Anziska, S. (2018). *Preventing Palestine: A Political History from Camp David to Oslo*. Oxford: Princeton University Press .
- Arı, T. (2007). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (3 b.). Bursa: Alfa Yayınları.
- Arıkanoglu, N. (2016). Anarşik Düzendeki Uluslararası Topluma Doğru Yol Alan Dünyada Birleşmiş Milletlerin Rolü. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1).
- Ataöv, T. (1982). *Siyonizm ve Irkçılık*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 33-60.
- Baker, A. (2012). Is Jerusalem Really Negotiable? An Analysis of Jerusalem’s Place in the Peace Process. *Jewish Political Studies Review*, 72-95.
- Bilal Deveci, B. D. (2018). Örnek Olay Çalışmasına İlişkin Teorik Bir Değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal*, 4(13), 126-135.
- Bose, S. (2001). Israel & Palestine. S. Bose içinde, *Contested Lands: Israel-Palestine, Kashmer, Bosnia, Cyprus and Sri Lanka*. London: Harvard University Press.
- Bull, H. (1966). The Grotian Conception of International Society . M. W. Herbert Butterfield içinde, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics* (s. 51-73). London: George Allen & Unwin Ltd.
- Bull, H. (1969). The Twenty Years’ Crisis Thirty Years On. , *International Journal*, 24(4), 625-638.
- Bull, H. (1984). *The Expansion of International Society*. (H. B.-A. Watson, Dü.) Oxford: Clarendon Press.
- Bull, H. (2000). *Hedley Bull on International Society*. (A. H. Kai Alderson, Dü.) UK.
- Bull, H. (2002). Introduction. H. Bull içinde, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (s. xxxii). Oxford: Palgrave.
- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society* (3 b.). London: Macmillan.

- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (3 b.). Oxford: Palgrave.
- Buzan, B. (2001). The English School: an Underexploited Resource. *Review of International Studies*, 27(3), 471-488.
- Buzan, B. (2001). The English School: An Underexploited Resource in IR. *Review of International Studies*, 27(3), 471-488.
- Buzan, B. (2004). *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. . (S. Smith, Dü.) Cambridge, UK: Cambridge University Pres.
- Buzan, B. (2014). *An Introduction to the English School of International Relations*. Cambridge: Polity Press.
- Chomsky, N. (1999). *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians* . London : Pluto Press .
- Christian Chesnot, J. L. (2003). *Filistinliler 1948–1988 Fedai Nesli: Silahlı Mücadeleden Özerkliğe*. (S. Arusoğlu, Çev.) Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Copeland, D. C. (2003). A Realist Critique of the English School. *Review of International Studies*, 29(3), 427-441.
- Cornelia Navari, D. M. (Dü.). (2014). *Guide to the English School in International Studies*. Oxford: Wiley Blackwell.
- Council, U. N. (1967, Kasım 22). *Resolution 242 (1967)*. UN:
<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7D35E1F729DF491C85256EE700686136> adresinden alındı
- Council, U. N. (1968, Mayıs 21). *Resolution 252* . UN:
<https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/46F2803D78A0488E852560C3006023A8> adresinden alındı
- Council, U. N. (1969, Temmuz 3). *Resolution 267* . UN:
<https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/5932ECF53FF36A04852560C300656122> adresinden alındı
- Council, U. N. (1973, Ekim 22). *Resolution 338 (1973)*. UN:
<https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCR338%281973%29.pdf> adresinden alındı
- Cutler, A. C. (1991). The 'Grotian Tradition' in International Relations. *Review of International Studies*, 17(1), 41-65.
- Czaputowicz, J. (2003). “The English School of International Relations and Its Approach to European Integration. *Studies & Analyses*, 2(2), 3-55.

- Çetinoğlu, A. N. (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Açısından Türk-Amerikan İlişkilerinin “Düzen” Ve “Adalet” Kavramları Çerçevesinde Analizi: Irak Örneği*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı.
- Darraj, S. M. (2010). *The Collapse of the Soviet Union*. The United States of America: Infobase Publishing.
- Davidson, L. (2001). *America’s Palestine: Popular and Official Perceptions from Balfour to Israeli Statehood*. Florida: University Press of Florida .
- Demirel, M. (2017, Nisan). *The English School Theory And Turco-German Relations*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Devlen, B. v. (2010). Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(25), 43-68.
- Dilek, M. S. (2018, Haziran). Trump Yönetiminin Kudüs Kararına Analitik Bakış. *International Journal of Social Inquiry*, 11(1), 97-137.
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Dunne, T. (1995). The Social Construction of International Society. *European Journal of International Relations*, 1(3), 367-389.
- Dunne, T. (1998). *Inventing International Society*. New York: S.T Martin's Press.
- Dunne, T. (2003). Society and Hierarchy in International Relations. *International Relations* , 17(3), 303–320 .
- El-Eini, R. I. (2005). *Mandated Landscape British Imperial Rule In Palestine, 1929–1948*. New York: Routledge.
- Erdem, G. (2017). Bağlantısızlıktan Bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri. *The Turkish Yearbook of International Relations*(48), 69-98.
- Erhan, Ç. (2001). Filistin-israil Barış Süreci Nereye Gidiyor? *Anka'a Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(02).
- Ferguson, N. (2004). *Empire: How Britain Made the Modern World*. London: Penguin.
- Flyvbjerg, B. (2006, Nisan). Five Misunderstandings About Case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), 1-35.
- Freedman, R. O. (1984). *The Middle East Since Camp David*. New York: Westview Press.

- Freedman, R. O. (2000). Moscow and İsrail: The Ups and Downs of a Fifty Year Relationship. R. O.Freedman, & R. O. Freedman (Dü.) içinde, *Israel's First Fifty Years* (s. 1-16). Florida: University Press of Florida.
- Freedman, R. O. (2012). *Israel and the United States : Six Decades of US-Israeli Relations*. the United States of America: Westview Press.
- Friedrichs, J. (2004). *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions, The New International Relations* . London: Routledge.
- Garaudy, R. (2019). *İsrail Sorunu: Siyasi Siyonizm* (2 b.). (C. Aydın, Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gökakın, B. Ö. (2010, Ocak). *The Ottoman Empire And European International Society: A Theoretical – Historical Analysis* . (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara: Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.
- Gregory Harms, T. M. (2008). *The Palestine–Israel Conflict: A Basic Introduction*. London: Pluto Press.
- Grewal, B. S. (2003). Johan Galtung: Positive and Negative Peace. *School of social science*(30), 23-26.
- Griffiths, M. (1999). *Fifty Key Thinkers in İnternational Relations*. New York: Routledge.
- Grotious, H. (1967). *Savaş ve Barış Hukuku (De Lure Belli Ac Pacis)*. (S. L. Meray, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi .
- Gül, H. (2018). Filistin Sorununun Tarihsel Nedenleri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2).
- Halistoprak, B. T. (2015). *The English School Theory Of International Relations And Peacebuilding: An Analysis Of Interventions In Liberia And Sierra Leone Through The World Society Framework*. (Yayınlanmış Doktoa Tezi). Ankara: Graduate School of Economics and Social Sciences of İhsan Doğramacı Bilkent University .
- Hall, I. (2002). History, Christianity and Diplomacy: Sir Herbert Butterfield and international Relations. *Review of İnternational Studies*, 28(4), 719-736.
- Hall, I. (2006). *The International Thought of Martin Wight*. Palgrave Macmillan: New York.
- Hamid, R. (1975). What is the PLO. *Journal of Palestine Studies*, 4(4), 90-109.
- Hedley Bull, A. W. (1984). *The Expansion of International Society*. (A. W. Hedley Bull, Dü.) California: Cralendon Press.

- Hedley Bull, M. W. (1966). *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hileman-Tabios, J. A. (2009 , Aralık). *A Palestinian State* . (Yüksek Lisans Tezi). Las Vegas : Graduate College University of Nevada.
- Hobbes, T. (2008). *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Holsti, K. J. (1991). *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jones, R. E. (1981). The English School of International Relations: A Case for Closure. *Review of International Studies*, 7(1), 1-13.
- Kai Alderson, A. H. (2000). *Hedley Bull on International Society*. (A. H. Kai Alderson, Dü.) ABD: St. Martin's Press.
- Karataş, Z. (2015, Ocak). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 62-80.
- Khan, R. A. (1979). Religion, Race, and Arab Nationalism. *International Journal*, 34(3), 353-368.
- Kissinger, H. (2004). *Kriz: İki Büyük Dış Politika Krizinin Anatomisi*. (B. S. Aydaş, Çev.) Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Klieman, A. (2000). *Compromising Palestine: A Guide to Final Status Negotiations*. New York : Columbia University Press .
- Köprülü, A. (1990). Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 5(1), 169-190.
- Kramer, G. (2008). *A History Of Palestine From The Ottoman Conquest To The Founding Of The State Of Israel*. United States of America : Princeton University Press.
- Levine, M. (2009). *Impossible Peace: Israel/Palestine since 1989*. London: Fernwood Publishing .
- Library, J. V. (2017). History of the Balfour Declaration. 1998 - 2019 American-Israeli Cooperative Enterprise.
- Little, R. (1995). Neorealism and İngiliz School: A Metodological, Ontological and Theoretical Reassessent. *Euopan Journal of International Relations*, 1(1), 9--34.
- Marina, A. A. (2013). The English School between Realism and Idealism. *Babes-Bolyai” University Cluj Napoca Faculty of European Studies*, 1-28. https://www.academia.edu/6570003/Realism_Idealism_and_the_English_School_of_International_Relations adresinden alındı

- Martin Wight, H. B. (1966). *Diplomatic Investigations*. (M. W. Herbert Butterfield, Dü.) Cambridge: Harward Universty Pess.
- Mike Berry, G. P. (2006). *Israel and Palestine Competing Histories*. London: Pluto Press.
- Miller, J. B. (1990). Strategic Studies and Arms Control . J. B.-R. Vincent (Dü.) içinde, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations*. New York: Oxford University Press.
- Moris, B. (2001). *A History Of The Zionist-Arab Conflict: 181-2001*. New York: Vintage Books.
- Murray, R. W. (2013). *System, Society & the World: Exploring the English School of International Relations*. University of Alberta, Canada: e-International Relations (Bristol, UK).
- Muslih, M. Y. (1988). *The Origins of Palestinian Nationalism*. New York : Columbia University Press.
- Mutlu, O. (2019). Filistin Devleti'nin Devletlik Statüsüne Dair Bir Değerlendirme. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 403–413.
- Navari, C. (2009). *Theorising International Society: English School Methods*. U.K: Palgrave Macmillan .
- O.Freedman, R. (2012). *Israel and the United States: Six Decades of US–Israeli Relations*. The United States of America: Westview Press.
- Öke, M. K. (2018). *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)* (6 b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Pappe, I. (1999). Rediscovering Ottoman Palestine: Writing Palestinians into history . B. B. Doumani içinde, *The Israel/Palestine Question (Rewriting histories)* . New York: Routledge .
- Pejcinovic, L. (2013). *War in International Society*. Abingdon: Routledge.
- Polsky, Y. (1989). The Palestinian problem: Soviet-Arab perceptions . *Doktora Tezi*. ABD: The University of Michigan.
- Quandt, W. B. (1986). Camp David and Peacemaking in the Middle East. *Political Science Quarterly*, 101(3), 357-377.
- Quandt, W. B. (1986). *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington, D.C.: Brookings İnstitution Press.
- Quigley, J. (1994). The Legal Status of Jerusalem Under International Law. *The Turkish Yearbook of International Relations*(24).

- Saleh, M. M. (2003). *History of Palestine: A Methodical Study of a Critical Issue*. Cairo, Egypt: Al-Falah Foundation.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih: 1918-1994* (23 b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Sawalha, L. (2009, Mayıs). *Failure At Camp David: Understanding The Collapse Through The Negotiation Process*. (Yüksek Lisans Tezi). Londra, İngiltere: Webster University .
- Schoenbaum, D. (1993). *The United States and the State of Israel*. Oxford: Oxford University Press.
- Schulze, K. E. (2008). *The Arab–Israeli Conflict* (2 b.). Great Britain: Routledge.
- Scott Burchill, A. L.-S. (2005). *Theories of International Relations* (3 b.). London: Palgrave MacMillan.
- Shindler, C. (2013). *A History Of Modern İsrail* (2 b.). New York: Cambridge University Press.
- Sørensen, R. J. (2013). *İntroduction to İnternational Relations:Theories and Approaches* (15 b.). UK: Oxford University Press.
- Spies, Y. K. (2019). *Global Diplomacy and International Society*. Switzerland: Palgrave Macmillan .
- Studies, I. f. (1994). *The Palestinian-Israeli Peace Agreement: a Documentary Record* (2 b.). Washington, D.C.: Institute for Palestine Studies.
- Şeyşane, V. (2013). İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinden Mançurya Krizini Anlamak. *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri*, 1(1).
- Tessler, M. (2009). *A History Of The Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington: Indiana University Press.
- Tillman, S. P. (1982). *The United States in the Middle East: Interests and Obstacles*. Bloomington: Indiana University Press .
- Turan, A. (2018). *Kudüs Sorunu*. İstanbul : Strateji ve Düşünce Analizi Merkezi.
- Tutu, E. R. (2015). *İsrail Filistin Sorununda Semboller, Söylemler Ve Kimlik: Konstrüktivist Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Vincent, R. (1990). Order in International Politics. J. B.-R. Vincent, & J. B.-R. Vincent (Dü.) içinde, *Order and Violence: Hedley Bull and International Relations* . Oxford: Clarendon Press.
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of International Politics*. Long Grove: Waveland Press.

- Wight, H. B.-M. (1966). *Diplomatic Investigation*. Cambridge Massachusetts: Harvard Press.
- Wight, M. (1987). An Anatomy of International Thought. *Review of International Studies*, 13(3), 221-227.
- Wight, M. (1987). An anatomy of international thought. *Review of International Studies*(13), 221-227.
- Wight, M. (1992). *International Theory: The Three Traditions*. (G. W. Porter, Dü.) New York: The Royal Institute of International Affairs.
- William L. Cleveland, M. B. (2009). *A History of the Modern Middle East* (4 b.). The United States of America: Westview Press.
- Yeşilbursa, B. K. (2011). Bağdat Paktı. *The Pursuit of History*, 85-100.
- Yılmaz, İ. (2005, Ağustos). A historical analysis of the failures of Camp David 2000 Summit. *Yüksek Lisans Tezi*. USA: University of North Texas.
- Zeyrek, S. (2017). *Kur'an'da Yahudilik ve Yahudilik: Kavramsal bir Analiz*. İstanbul: Bir Yayıncılık.